

lingua legis

Czasopismo *Lingua Legis* ukazywało się w latach 1994-2014 sumptem Wydawnictwa Translegis (do 2005 roku Wydawnictwa TEPIS) pod auspicjami Polskiego Towarzystwa Tłumaczy Ekonomicznych, Sądowych i Prawniczych TEPIS, zaś od 2006 roku – pod auspicjami Polskiego Towarzystwa Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS, pod opieką naukową prof. dr hab. Barbary Zofii Kielar, nestora teorii tłumaczenia prawniczego, oraz pod redakcją dr Danuty Kierzkowskiej, prezesa PT TEPIS w latach 1990-2014.

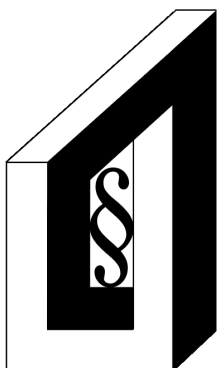
Rocznik 2018

Nr 26

lingua legis

Czasopismo Instytutu
Lingwistyki Stosowanej
Uniwersytetu
Warszawskiego
pod auspicjami
Polskiego Towarzystwa
Tłumaczy Przysięgłych
i Specjalistycznych
TEPIS

Redaktor Naczelny
Anna Jopek-Bosiacka

REDAKCJA

KOLEGIUM REDAKCYJNE (Editorial Team)

Redaktor Naczelny (Editor-in-Chief): dr Anna Jopek-Bosiacka

Sekretarz Redakcji (Editorial Assistant): dr Hanna Salich

Redaktorzy Tematyczni (Editorial Board): dr hab. Ewa Gruszczyńska (dział polski),
dr Agnieszka Dominika Biernacka (dział hiszpański),

dr Marta Czyżewska (dział niemiecki), dr Eryk Stachurski (dział francuski),

dr Edward Szędzielorz (dział rosyjski), mgr Agnieszka Hein (dział angielski)

Redaktor Techniczny (Technical Editor): mgr Witold Woicki

RADA NAUKOWA (Advisory Board)

prof. UW dr hab. Krzysztof Hejwowski (Uniwersytet Warszawski),

prof. dr hab. Małgorzata Tryuk (Uniwersytet Warszawski),

dr hab. Łucja Biel (Uniwersytet Warszawski), mgr Zofia Rybińska (prezes TEPIS),

prof. Erik Hertog (KU Leuven, Belgia), prof. Jan Engberg (Aarhus Universitet, Dania),

prof. dr Isolde Burr-Haase (Universität zu Köln, Niemcy), prof. Sabine Braun (University of Surrey, Wlk. Brytania), doc. dr Marta Chromá (Univerzita Karlova, Czechy)

RECENZENCI (Reviewers)

prof. dr hab. Małgorzata Tryuk (UW), prof. UAM dr hab. Agnieszka Kielkiewicz-Janowiak (UAM), prof. UP dr hab. Joanna Dybiec-Gajer (UP), dr hab. Łucja Biel (UW),

dr hab. Maria Biskup (UW), dr Rafał Augustyn (UMCS), dr Hanem El-Farahaty (University of Leeds, Wlk. Brytania), dr Christine Martinez (UW), dr Ewa Myrczek-Kadłubicka (UŚ),

dr Wojciech Ostaszewski (Europejska Wyższa Szkoła Prawa i Administracji), dr Katarzyna Popek-Bernat (UW), dr Edward Szędzielorz (UW),

dr Agata Wolarska-Sobocińska (UAM), adw. Paweł Gugała (UW),

mgr Janusz Poznański (TEPIS), Bogusław R. Zagórski (UW)

KONTAKT

Adres: Redakcja „Lingua Legis”, ul. Dobra 55, 00-312 Warszawa

Strona internetowa: www.lingualegis.ils.uw.edu.pl

E-mail: lingualegis@uw.edu.pl

© Copyright by Instytut Lingwistyki Stosowanej UW, Warszawa 2018

PL ISSN 1231-5370

E-ISSN 2543-4357

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o., www.sowadruk.pl

Nakład 100 egz.

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY I ROZPRAWY

Małgorzata Guławska-Gawkowska

Równouprawnienie kobiet i mężczyzn w niemieckim i polskim
języku oficjalnym i urzędowym 7

Mirosław Moczulski

Kodeks zawodowy tłumacza przysięgłego 27

Agnieszka Dominika Biernacka

Wybrane pojęcia dotyczące zawarcia i unieważnienia małżeństwa
w świetle hiszpańskiego *Kodeksu cywilnego* w tłumaczeniu na język polski 49

Agata Hajduk

Umowy międzynarodowe jako *transgenre* – analiza umów
międzynarodowych między UE a państwami trzecimi 67

Monika Sadowska

Tłumacz w postępowaniu karnym w ustawodawstwie polskim i rosyjskim
– wybrane aspekty 93

Dominika Wójcik

Odwołanie od orzeczenia Komisji Odpowiedzialności Zawodowej
Tłumaczy Przysięgłych – kwestie proceduralne 109

VARIA

Dorota Kulawik

Tłumaczenie w sytuacjach kryzysowych na przykładzie badań dotyczących
ofiar przemocy ze względu na płeć – projekt SOS-VICS 121

RECENZJE

Agnieszka Dominika Biernacka

Samantha Cayron: *Manual de traducción jurada de documentos notariales
en materia de sucesiones entre los sistemas jurídicos francés y español.
La Traductología Jurídica aplicada a la práctica*. Granada: Editorial Comares.
2017. 338 stron. ISBN 978-84-9045-552-4 135

Paweł Korpala

Bolesław Cieślak, Danuta Kierzkowska, Anna Michalska,
Dorota Staniszeńska-Kowalak i Jacek Zieliński: *Tłumacz przysięgły
– status prawny i zawodowy*. Warszawa: Wydawnictwo Translegis. 2018.
321 stron. ISBN 978-83-63053-06-2 141

TABLE OF CONTENTS

ARTICLES

Małgorzata Guławska-Gawkowska

Equality between women and men in the German and Polish official languages 7

Mirosław Moczulski

Professional code for sworn translators and interpreters 27

Agnieszka Dominika Biernacka

Selected terminology related to entering into and annulment of marriage
in light of the Spanish *Civil Code* in translation into Polish 49

Agata Hajduk

International agreements as a transgenre: an analysis of international
agreements between the EU and third countries 67

Monika Sadowska

Translator in criminal proceedings in Polish and Russian legislation
– selected aspects 93

Dominika Wójcik

Appeals against decisions of the Committee on the Professional Responsibility
of Sworn Translators at the Ministry of Justice – procedural issues 109

VARIA

Dorota Kulawik

Community interpreting in crisis situations on the example of studies
on gender-based violence – SOS-VICS project 121

REVIEWS

Agnieszka Dominika Biernacka

Samantha Cayron: *Manual de traducción jurada de documentos notariales
en materia de sucesiones entre los sistemas jurídicos francés y español.
La Traductología Jurídica aplicada a la práctica*. Granada: Editorial Comares.
2017. 338 pp. ISBN 978-84-9045-552-4 135

Paweł Korpala

Bolesław Cieślak, Danuta Kierzkowska, Anna Michalska,
Dorota Staniszewska-Kowalak i Jacek Zieliński: *Tłumacz przysięgły
– status prawny i zawodowy*. Warszawa: Wydawnictwo Translegis. 2018.
321 pp. ISBN 978-83-63053-06-2 141

Małgorzata Guławska-Gawkowska

Uniwersytet Warszawski

Równouprawnienie kobiet i mężczyzn w niemieckim i polskim języku oficjalnym i urzędowym

Streszczenie

W artykule przedstawiono językowe strategie służące równouprawnieniu płci w języku w niemieckim i polskim obszarze kulturowym. W języku niemieckim opracowano jasne regulacje, które pomagają tworzyć teksty urzędowe neutralne płciowo. Żadne z proponowanych rozwiązań w języku polskim nie jest idealne, ale brakuje też społecznej debaty na temat stosowania języka wrażliwego na płeć. Dlatego z perspektywy językoznawczej głównym postulatem jest podjęcie badań na temat odbioru feminatywów czy *splittingu* w polskich tekstach.

Słowa kluczowe: asymetria, język prawa, płeć, referencja, rodzaj gramatyczny, rodzaj naturalny, równouprawnienie

1. Wstęp

Temat równouprawnienia płci w języku urzędowym i oficjalnym postrzegany jest w Polsce przede wszystkim jako przedmiot badań lingwistyki feministycznej. Problematyka ta cieszy się do tej pory marginalnym zainteresowaniem, mimo że w innych krajach Unii Europejskiej, np. w Niemczech czy krajach skandynawskich konsekwentnie pracuje się nad wprowadzeniem w życie wypracowanych przez lata i sprawdzonych rozwiązań. W Polsce przyjmuje się, że polski system językowy ze względu na asymetrię w przekazywaniu informacji o płci nie jest w stanie sprostać współczesnym oczekiwaniom kobiet dotyczącym pełnej reprezentacji żeńskich odpowiedników nazw wykonywanych zawodów, nabytych tytułów, piastowanych stanowisk czy pełnionych funkcji. Stwierdzenie, że nie ma dowodów na nierówne traktowanie kobiet i mężczyzn w społeczeństwie ze względu na asymetrię płciowo-rodzajową w systemie języka polskiego, ma usprawiedliwiać brak lingwistycznej debaty w sprawie konkretnych rozwiązań

w tym zakresie. W oficjalnym stanowisku Rady Języka Polskiego z 2012 roku znajdujemy wprawdzie stwierdzenie, że negatywne nastawienie większości społeczeństwa do żeńskich odpowiedników nazw zawodów i tytułów może ulec zmianie¹, ale bez podjęcia jakichkolwiek kroków w tej kwestii nie wydaje się to jednak możliwe. Tymczasem ze względu na coraz liczniejszą reprezentację kobiet w różnych dziedzinach życia publicznego unikanie używania nazw rodzaju żeńskiego prowadzić może do braku jednoznaczności, która jest podstawą języka prawa. Z kolei stosowanie *splittingu* przeczy zasadzie ekonomii w języku i może zaburzać przejrzystość tekstu. Z perspektywy porównawczej i translatorycznej trzeba również zwrócić uwagę na daleko idące rozbieżności w sposobie podejścia do tematu w polskim i niemieckim obszarze kulturowym.

2. Rozwiązania w krajach niemieckojęzycznych

Terminologię i problematykę związaną z równouprawnieniem płci w języku wprowadziły w niemieckim obszarze kulturowym w latach siedemdziesiątych XX wieku badaczki związane przede wszystkim z lingwistyką feministyczną. Ich przemyślenia zostały opublikowane w wytycznych dotyczących unikania języka seksistowskiego (Guentherodt, Hellinger, Pusch, Trömel-Plötz 1981). Publikacja ta wzbudziła żywe kontrowersje, które trwają po dzień dzisiejszy, chociaż dotyczą coraz to nowszych propozycji rozwiązań. Nie ulega jednak wątpliwości, że badaczkom udało się przyczynić do zmian w użyciu języka niemieckiego, które dotyczą nie tylko ortografii, ale także mają wpływ na słownictwo i gramatykę. Problematykę języka wrażliwego na płeć niemieckie feministki zaprezentowały szerokiej opinii publicznej i udało im się nawet doprowadzić do regulacji prawnych: 11 maja 1990 r. niemiecki Bundestag postanawia konsekwentnie wprowadzać jako normę w języku prawa język neutralny płciowo lub uwzględniający obydwie płci, jeśli nie zaburza to jasności wywodu², co znajduje odbicie w wytycznych poszczególnych landów. Podobne regulacje obowiązują w Austrii i Szwajcarii.

Po latach ożywionych dyskusji na temat równouprawnienia kobiet i mężczyzn w niemieckim języku prawniczym i urzędowym stanowisko niemieckie opiera się więc na ustaleniach, które z jednej strony przyjmują za punkt wyjścia język prawa uwzględniający taką samą reprezentację form rodzaju żeńskiego i męskiego w pismach urzędowych, a z drugiej strony biorą pod uwagę

¹ Por. Stanowisko Rady Języka Polskiego w sprawie żeńskich form nazw zawodów i tytułów [Dostęp: 20.11.2018] http://www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1359:stanowisko-rady-jzyka-polskiego-w-sprawie-eskich-form-nazw-zawodow-i-tytuow

² <http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/12/010/1201041.pdf> [Dostęp: 20.11.2018]

taką strukturę tekstu, która ma być jasna i zrozumiała dla odbiorcy. Ograniczenie użycia nazw osób do rodzaju męskiego uznawane jest w tym obszarze kulturowym za *ultima ratio* i przyjmuje się, że musi być ono uzasadnione. Wszystkie drastyczne rozwiązania nie znajdują jednak poparcia ustawodawcy, nie są więc stosowane w urzędach, szkołach i w administracji państwowej. Znajdujemy je jednak w uzusie, np. prasie, w której często orientacja polityczna decyduje o wprowadzeniu konkretnych strategii językowych.

Wyrażna zmiana stanowiska w ostatnich latach dotyczy jednak tzw. *splittingu* (niem. *Paarformulierungen*), czyli zastosowania jednocześnie formy męskiej i żeńskiej w tekstach urzędowych. Kontrowersyjne formy zapisu obydwu form z użyciem ukośnika, nawiasu, wewnętrznego majuskułowego I³, znaku podkreślenia czy gwiazdki, a także wprowadzenia *x* na końcu wyrazu, które prezentują następujące przykłady, nie są zalecane w ciągłym dłuższym tekście urzędowym, chociaż dopuszcza się użycie 1a lub 1b w tabelarycznych wyliczeniach.

(1a) Für eine Umfrage wurden **Bürger/-innen** von Köln befragt.

(1a') W ankiecie wzięli/ły udział obywatele/ki Kolonii.⁴

(1b) Für eine Umfrage wurden **Bürger(innen)** von Köln befragt.

(1b') W ankiecie wzięli(ły) udział obywatele(ki) Kolonii.

(2a) Für eine Umfrage wurden **BürgerInnen** von Köln befragt.

(2a') W ankiecie wzięli/ły udział obywateleKi Kolonii.

(2b) Für eine Umfrage wurden **Bürger_innen**⁵ von Köln befragt.

(2b') W ankiecie wzięli_ły udział obywatele_ki Kolonii.

(2c) Für eine Umfrage wurden **Bürger*innen**⁶ von Köln befragt.

(2c') W ankiecie wzięli*ły udział obywatele*ki Kolonii.

³ Szwajcarski pisarz Christoph Busch użył po raz pierwszy w roku 1981 majuskułowego I w swojej książce o wolnych stacjach radiowych w słowie *HörerInnen* – 'słuchaczki' w przeciwieństwie do stosowanego wówczas politycznie poprawnego zapisu z ukośnikiem *Hörer/innen*. Swój „wynalazek” Busch określił jako *Geschlechtsreifung des „i”* – 'dojrzewanie płciowe „i”' (tłum. M. G.-G.). (Zobacz <http://www.taz.de/!5218668/>)

⁴ Tłum. M. G.-G. Autorka starała się zastosować analogicznie niemieckie rozwiązania typograficzne w polskim tekście.

⁵ *Gender gap*, czyli znak podkreślenia – podobnie jak gwiazdka – wskazuje na neutralizację płci i abstrahowanie od niej w tekście. Jego pierwsze użycie w roku 2003 przypisuje się w Niemczech Steffenowi Kitty Herrmannowi. Termin *gender gap* został zapożyczony z języka angielskiego, ale używany jest w języku niemieckim do określania użycia podkreślnika w celu neutralizacji płci, a nie w znaczeniu angielskim oznaczającym nierówne traktowanie płci męskiej i żeńskiej. (Zobacz <http://www.taz.de/!5218668/>)

⁶ „*“ W komunikacji internetowej jest to sygnał neutralizacji płci stosowany podobnie jak znak podkreślający pomiędzy tematem wyrazu a jego żeńską końcówką. (Zobacz <http://www.taz.de/!5218668/>)

(3) Für meine Umfrage wurden **Bürgerx**⁷ von Köln befragt.

(3') *W ankiecie wziąx udział obywatelx Kolonii.⁸

Oprócz regulacji prawnych istnieją w niemieckojęzycznym kręgu kulturowym liczne poradniki stylistyczne, które ułatwiają praktyczne zastosowanie języka neutralnego płciowo. Redakcja Dudena jest głównym autorytetem językowym, w Niemczech, w Szwajcarii i w Austrii porady językowe dotyczące omawianego zagadnienia publikują powołane do tego instytucje państwowe⁹. W argumentacji za danym rozwiązaniem albo przeciwko niemu zdarzają się różnice. Redakcja Dudena opowiada się np. za użyciem skrótu w formach symetrycznych i postuluje jako równoznaczne rozwiązania 1a i 1b, w Szwajcarii natomiast zastosowanie nawiasu tak jak w przykładzie 1b uznawane jest za niegodne polecenia, gdyż w nawiasie umieszczane są informacje mniej ważne, które podczas czytania można pominąć.

Redakcja Dudena zaleca zastosowanie obu rozpisanych form rodzajowych połączonych za pomocą spójników *und* lub *oder* i zwraca szczególną uwagę na poprawność gramatyczną w ich użyciu. W formułowaniu przepisów dużą wagę przykładą się w niemieckim języku prawa do unikania niejasności i dlatego obowiązuje w ich redagowaniu jednolity i spójny sposób zapisu nazw osobowych. W przypadku nazywania obu płci w pismach urzędowych nazwa żeńska powinna poprzedzać nazwę męską, podobnie jak w adresatywnych formach grzecznościowych. Ilustruje to poniżej cytowany fragment z postanowień w sprawie powoływania ławniczek i ławników w Dolnosaksońskim Ministerstwie Sprawiedliwości:

⁷ „x” To jeszcze jedno rozwiązanie typograficzne, które ma wskazywać na fakt, że ani jedna, ani druga płeć nie powinna być uprzywilejowana, wykluczona lub – jak w przypadku gwiazdki czy podkreślnika – dołączona na końcu za pomocą żeńskiej końcówki liczby mnogiej. Ten sposób neutralizacji wprowadził/ła w roku 2014 w języku niemieckim profesorka/profesor Lann Hornscheidt określający/a się jako *agender*, czyli osoba neutralna płciowo. Forma zapisu przypomina angielski skrót *Mx* stosowany jako alternatywna forma zapisu płci mieszanej *Mr i Ms (Mrs)*, która znalazła akceptację w urzędach, a także na uniwersytetach w Wielkiej Brytanii. (Zobacz <http://www.taz.de/!5218668/>)

⁸ Wprowadzenie „x” w języku polskim musiałoby konsekwentnie dotyczyć również czasownika w czasie przeszłym. Zaproponowane w tłumaczeniu rozwiązanie polegające na dołączeniu „x” do formy bezokolicznika czasownika *wziąć* drogą dedukcji wskazuje na próbę neutralizacji rodzaju w czasie przeszłym w języku polskim, ale tylko w świetle rozważań na temat języka niemieckiego.

⁹ Por. Duden <https://geschichtgendern.de/tag/duden/> [Dostęp: 26.11.2018], Bundeskanzleramt w Austrii <https://www.gleichbehandlungsanwaltschaft.gv.at/documents/340065/441379/Geschlechtergerechte+Sprache+neu.pdf/> [Dostęp: 26.11.2018], Bundeskanzlei w Szwajcarii <https://www.bk.admin.ch/bk/de/home/dokumentation/sprachen/hilfsmittel-textredaktion/leitfaden-zum-geschlechtergerechten-formulieren.html> [Dostęp: 26.11.2018].

(4) Schöffinnen und Schöffen

Verfassungsrechtliche und gesetzliche Grundlagen

Schöffinnen und Schöffen sind Teil der Rechtsprechung, der dritten Gewalt im Staat. Sie sind ehrenamtliche **Richterinnen und Richter** im Strafverfahren. Die Niedersächsische Verfassung bestimmt dazu: „Die rechtsprechende Gewalt wird im Namen des Volkes durch die nach den Gesetzen bestellten Gerichte ausgeübt. Die Gerichte sind mit **Berufsrichterinnen oder Berufsrichtern** sowie in den durch das Gesetz bestimmten Fällen mit ehrenamtlichen Richterinnen oder Richtern besetzt.“ Das Gerichtsverfassungsgesetz sieht bereits seit über 140 Jahren die Beteiligung von **Schöffinnen und Schöffen** in der Strafjustiz vor.¹⁰

(4') Ławniczki i ławnicy

Podstawy konstytucyjne i ustawowe

Ławniczki i ławnicy są częścią władzy sądowniczej, trzeciej władzy w państwie. Są to pracujący społecznie w postępowaniu karnym sędziowie. Dolnosaksońska konstytucja stanowi: „Władza sądownicza jest wykonywana w imieniu narodu przez powołane zgodnie z ustawą sądy. Sądy są obsadzone zawodowymi sędziami i w wypadkach określonych w ustawie pracującymi społecznie ławniczkami i ławnikami”. Ustawa o ustroju sądów powszechnych już od ponad 140 lat przewiduje uczestnictwo ławniczek i ławników w sądownictwie karnym. (Tłum. M. G.-G.)

W cytowanym fragmencie – zgodnie z równouprawnieniem płci w języku urzędowym – powtarzane są formy żeńskie i męskie dotyczące powołanych sędziów zawodowych kobiet i mężczyzn oraz wybranych ławniczek i ławników pracujących społecznie. W dalszym tekście zaznacza się tendencja do zastępowania ciągłych powtórzeń za pomocą złożenia *Schöffenamnt* – 'urząd ławnika', które wprawdzie nie jest neutralne płciowo ze względu na męski pierwszy człon określający *Schöffe*, ale kieruje uwagę przede wszystkim na drugą podstawę słowotwórczą *Amt*, która nie określa płci. Analogicznie stosowane są w języku niemieckim ze względów stylistycznych następujące formacje słowotwórcze, złożenia i sufiksacje, które w ograniczonym zakresie mogą być również używane w języku polskim, w którym zastosowanie przydawki przymiotnikowej pozwala w nazwie na abstrahowanie od płci:

- *Richterinnen und Richter* → *Richteramt* (urząd sędziowski),
- *Studentinnen und Studenten* → *Studentenschaft* bzw. *Studierendenschaft* (osoby studiujące, **studenteria*¹¹),

¹⁰ https://www.mj.niedersachsen.de/startseite/schoeffinnen_und_schoeffen/schoeffinnen-und-schoeffen-114462.html [Dostęp: 26.11.2018]

¹¹ Ze względu na nacechowanie stylistyczne polskiego odpowiednika o zabarwieniu familiarnym nie nadaje się on do użycia w tekstach urzędowych.

- *Leiterinnen und Leiter* → *Leitung* (kierownictwo),
- *Vertreterinnen und Vertreter* → *Vertretung* (zastępstwo),
- *Präsidentinnen und Präsidenten* → *Präsidium* (prezydium),
- *Ministerinnen und Minister* → *Ministerium* (ministerstwo),
- *Lehrerinnen und Lehrer* → *Lehrkraft* (nauczycielstwo),
- *Arbeiterinnen und Arbeiter* → *Arbeitskraft* (siła robocza¹²) itp.

Inne metody służące unikaniu nużących powtórzeń par żeńskich i męskich polegają np. na rezygnacji z wymieniania nazw osób, np. w przypadku przydawki dopełniaczowej, jeśli są to osoby jasno określone w kontekście, np. *bei der Wahl der Studentinnen und Studenten* → *bei der Wahl*.

W niemieckich pismach urzędowych zaleca się też stosowanie takich neutralnych płciowo rzeczowników osobowych, jak np. *Person* – *osoba*, *Parteien* – *strony*, *Elternteil* – *rodzic*, *Beistand* – *pomoc*, *Eheleute* – *małżeństwo*. Liczba mnoga odimiesłowowych i odprzymiotnikowych rzeczowników niemieckich, np. *die Vorsitzenden* – 'przewodniczące i przewodniczący', *die Studierenden* – 'studiujące i studiujący', *die Verwandten* – 'krewne i krewni' itp. nie podlega – w przeciwieństwie do języka polskiego – różnicowaniu rodzajowemu i dlatego również wykorzystywana jest w celu abstrahowania od nazywania płci. Za przesadę uważa się jednak – obok rozróżnienia rzeczownikowego rodzaju żeńskiego i męskiego – stosowanie dodatkowo *splittingu* w użyciu zaimków względnych i dzierżawczych, np.

- (5) „Die Mitarbeiter und der Mitarbeiter, **die** oder **der ihre** oder **seine** Lohnsteuerkarte vorlegt...”¹³
- (5') Pracownica albo pracownik, **która** lub **który** przedkłada **jej** lub **jego** kartę podatkową... (Tłum. M. G.-G.)

Natomiast zaimki nieokreślone, takie jak *wer* – 'kto', *alle* – 'wszyscy', *niemand* – 'nikt' w podobny sposób jak podane rozwiązania rzeczownikowe służą równoprawnemu traktowaniu kobiet i mężczyzn w niemieckich tekstach urzędowych, np.

- (6) Wer Interesse hat, kann bei seiner¹⁴ Gemeinde eine Bewerbung einreichen.¹⁵
- (6') Kto jest zainteresowany, może złożyć wniosek w swojej gminie.

¹² Polski odpowiednik ze względu na jego deprecjację w porównaniu z neutralnym znaczeniem niemieckiego złożenia nie może być stosowany w pismach urzędowych.

¹³ Zmodyfikowany przykład pochodzi ze strony: http://www.lakofnrw.de/rechtlichegrundlagen/20080401_Leitfaden_Gleichstellung_Sprache_080526.pdf [Dostęp: 20.11.2018]

¹⁴ W języku niemieckim występuje w tym miejscu męski zaimek dzierżawczy w przeciwieństwie do neutralnego w tym przypadku języka polskiego.

¹⁵ <https://www.fnp.de/ratgeber/geld/ehrenamt-rechte-pflichten-schoeffen-10595885.html> [Dostęp: 20.11.2018]. Tekst jasno wyjaśnia, że cytowane zdanie dotyczy zgłoszeń kandydatek i kandydatów na urząd ławniczy.

Również użycie strony biernej w celu uniknięcia wprowadzenia wykonawczyń czy wykonawców czynności lub ich odbiorczyń czy odbiorców pozwala w języku niemieckim ograniczyć powtórzenia par nazw żeńskich i męskich. Kontekst musi jednak dostarczać jednoznacznych informacji na temat odniesienia tekstu do określonych osób.

(7) Es kann aber auch sein, dass einem die Tätigkeit von amtlicher Seite angetragen wird.¹⁶

(7') Może się zdarzyć, że działalność ta będzie zlecana urzędowo.

Ostatni sposób zwrócenia uwagi na omawianą problematykę bez stosowania zalecanych rozwiązań polega na wprowadzeniu na początku tekstu klauzuli, w której autorzy dystansują się od ponoszenia odpowiedzialności za użyte formy rodzajowe¹⁷, co znajduje również zastosowanie na urzędowych niemieckojęzycznych stronach internetowych, np.:

(8) **Gender Disclaimer:** Um die einfache Lesbarkeit der Inhalte und Dokumente auf dieser Website zu gewährleisten, wird auf geschlechtsspezifische Formulierungen verzichtet. Sämtliche verwendete personenbezogene Bezeichnungen auf der Website (...) sind geschlechtsneutral zu verstehen. (<https://www.bls4law.com/disclaimer/>)

(8') **Klauzula zrzeczenia się odpowiedzialności za stosowane określenia dotyczące płci:** Ze względu na czytelność dokumentów i ich zawartości na tej stronie internetowej rezygnujemy ze sformułowań specyficznych dla danej płci. Wszystkie użyte na tej stronie internetowej określenia odnoszące się do osób (...) należy rozumieć neutralnie płciowo. (Tłum. M. G.-G.)

W niemieckich tekstach prawnych i urzędowych zauważalne są więc dwie strategie służące równouprawnieniu płci w języku. Starsza z nich polega na wprowadzaniu do tekstu symetrycznych form rodzaju żeńskiego i męskiego, które oddają wszechobecny w świecie dualizm płciowy. Inna strategia koncentruje się natomiast na stosowaniu technik neutralizacji płci w tekście, które najczęściej są zgodne z zastosowaniem zasady ekonomii w wypowiedzi językowej. W porównaniu z działaniami językowymi podejmowanymi w Niemczech w obszarze prawa dyskusje w Polsce wciąż dotyczą niemożności stosowania *splittingu* w języku polskim ze względu na systemowe ograniczenia morfologiczne.

¹⁶ <https://www.fnp.de/ratgeber/geld/ehrenamt-rechte-pflichten-schoeffen-10595885.html> [Dostęp: 20.11.2018]. Nieokreślona forma celownika w rodzaju męskim *einem* – *komuś* może zostać w cytowanym zdaniu ze względu na informację w kontekście opuszczona. Artykuł dotyczy powoływania ławniczek i ławników.

¹⁷ Angielski odpowiednik takiej klauzuli to *Gender-Disclaimer*, a niemiecki: *klarstellende Klausel*.

3. Polskie decyzje normatywne

Przedmiotem dyskusji są przede wszystkim niektóre męskie nazwy zawodów i funkcji, które nie mają żeńskich odpowiedników w języku polskim. Pomijając przykłady nazw funkcji pełnionych w kościele katolickim, np. *ksiądz*, *pleban*, *wikariusz* trudno zaakceptować fakt, że w języku polskim brakuje również żeńskich odpowiedników nazw zawodów, tytułów czy stanowisk, które licznie reprezentują kobiety. Asymetria jest szczególnie widoczna w nazwach zawodów zakończonych na *-log* oraz w nazwach tytułów naukowych czy stanowisk służbowych. Wciąż istnieją ograniczenia normatywne w stosowaniu żeńskich odpowiedników nazw zawodów stosunkowo niedawno zapożyczonych, np. *antropolożka*, *archeolożka*, *astrolożka*, *bakteriolożka*, *dialektolożka*, *farmakolożka*, *filolożka*, *geolożka*, *ginekolożka*, *grafolożka*, *laryngolożka*, *psycholożka*, *socjolożka*, *zoolożka*¹⁸, ale frekwencja ich użycia wyraźnie wzrasta, z czym wiążą się coraz mniejsze opory w ich ogólnej akceptacji. Świadomi użytkownicy języka polskiego stosują żeńskie odpowiedniki zarówno w publicystyce, jak i w pytaniach prac klasowych, zaznaczając obecność uczennic w procesie nauczania. Dzieci i młodzież bez większych oporów tworzą nazwy żeńskie od męskich nawet w sposób bardzo nietypowy, np. *przestępczyni*, *kierowczyni*, *pediatrka*, a w przypadku stosowania nazw nauczycieli *pedagożka* czy *fizyczka* kierują się naturalną potrzebą językową, w której język ma oddawać rzeczywistość, a konotacje wartościujące i oceniające podlegają zmianom.

Sytuacja jest na tyle dynamiczna, że większych problemów należałoby się spodziewać w procesie tworzenia męskich odpowiedników nazw zawodów gramatycznie żeńskich i tradycyjnie wykonywanych przez kobiety, np. *kosmetyczka*, *przedszkolanka*, *światliczanka*, *niania* czy *prostytutka*. Nazwy takie jak *kosmetyk* czy *przedszkolak* zarezerwowane są dla innych znaczeń niż męski odpowiednik nazwy zawodu, dlatego język polski bardzo często posługuje się formą opisową, np. *wychowawca przedszkolny*, *wychowawca światlicy*, *opiekun do dzieci* czy *męska prostytutka*. Natomiast nazwa męska *kosmetolog*, która jest odpowiednikiem dwuznacznej żeńskiej nazwy *kosmetyczka*, ze względu na rzadkie występowanie może być nieznana wielu rodzimym użytkownikom języka.

W świetle zmian językowych, które powstają również pod wpływem przynależności Polski do Unii Europejskiej oraz styczności z innymi językami Europy Zachodniej, trudno zgodzić się w całości ze stanowiskiem prezentowanym przez Hannę Jadacką w *Nowym słowniku poprawnej polszczyzny* (2002). Autorka sformułowała je wprawdzie jeszcze przed wejściem Polski do Unii

¹⁸ Por. przykłady przedstawione w: Nowosad-Bakalarczyk (2009: 22).

Europejskiej, ale powraca ono np. we wspomnianej na wstępie argumentacji Rady Języka Polskiego:

W polszczyźnie ostatnich dziesięcioleci nazwy żeńskie z wykładnikiem *-ka* zostały uznane za mało oficjalne, lekceważące, nie licujące z powagą, rangą i pozycją społeczną wskazywanych osób. Nastąpił masowy odwrót od określeń już przyjętych typu *dyrektorka, kierowniczka, profesorka*, na rzecz wyrażen *pani dyrektor, pani kierownik, pani profesor*. W postaci żeńskiej pozostały już tylko nazwy zawodów tradycyjnie wykonywanych przez kobiety, np. *aktorka, malarka, nauczycielka, pisarka*, albo uchodzących za mało atrakcyjne, o niewysokiej randze społecznej, np. *ekspedientka, fryzjerka, sprzątacza*. W dzisiejszej polszczyźnie nie ma żadnej nazwy prestiżowego stanowiska, stopnia czy tytułu naukowego, która miałaby żeńską formę słotwórczą. (NSPP 2002: 1767)

Przegląd stron internetowych w języku polskim wskazuje na coraz szersze zastosowanie form *wykładowczyni* czy *profesorka* w notach biograficznych polskich kobiet nauki, a medialną dyskusję na temat żeńskich odpowiedników prestiżowych stanowisk rządowych wywołała w 2012 roku Anna Mucha, która poprosiła o tytułowanie jej jako *ministra*. O ile w formach adresatywnych zastosowanie formuły '*pani* + nazwa tytułu lub stanowiska w formie męskiej' – w omawianym przykładzie *pani minister* – nie budzi zastrzeżeń, o tyle formuła ta nie sprawdza się w naukowym CV. Czasopisma reprezentujące sprawy kobiet, np. *Wysokie Obcasy* czy Biuro Prasowe Collegium Polonicum Uniwersytetu Viadrina konsekwentnie stosują formy żeńskie, podkreślając tym samym reprezentację kobiet w świecie nauki czy polityki i abstrahując od negatywnych konotacji przypisywanych zwyczajowo tym formom:

- (9) Nagroda Leibniza jest najważniejszą niemiecką nagrodą naukową. W tym roku nagrodę otrzymały **cztery naukowczynie** oraz sześciu naukowców, których komisja wybrała spośród 122 kandydatur. Obszary badawcze laureatów obejmują robotykę i fizykę eksperymentalną, immunologię i ekonomię rodziny. Celem programu Leibniza, który został ustanowiony w 1985 r. jest poprawa warunków pracy **wybitnych naukowczyń** i naukowców oraz rozszerzenie ich możliwości badawczych. Finansowanie przyznawane jest wyłącznie na podstawie wniosków stron trzecich.¹⁹
- (10) Polska naukowczynie odkryła nowy sposób pozyskiwania energii słonecznej. „To badanie to kamień milowy”.²⁰

¹⁹ Informacje prasowe Collegium Polonicum https://www.cp.edu.pl/pl/public_relations/informacje_prasowe/2019/ip09/index.html [Dostęp: 20.11.2018].

²⁰ <http://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/7,115167,23911579,polska-naukowczynie-odkryla-nowy-sposob-pozyskiwania-energii.html> [Dostęp: 20.11.2018].

Na uwagę zasługują też najnowsze tłumaczenia literatury dziecięcej, wśród których znajdujemy następujące żartobliwe tytuły już w przedszkolu propagujące formy żeńskie: *Ada Bambini naukowczyni*²¹ czy *Róża Rewelka inżynierka*²². Edukacja dotycząca równego traktowania zaczyna się właśnie w przedszkolach oraz szkołach i tam należy uczyć etykiety językowej dotyczącej nie tylko uprzejmości, ale również zachowań sprawiedliwych, postaw tolerancyjnych i niedyskryminujących. Przykładów dostarcza właśnie taka literatura dziecięca, a zastosowane w tłumaczonym tytule słownictwo jest w tym wypadku dziełem świadomego tłumacza mężczyzny, który z jednej strony kieruje się przesłaniem oryginału, a z drugiej daje się poznać jako zwolennik żeńskiej końcówki w nazwach zawodów wykonywanych przez kobiety²³.

Należy zgodzić się z argumentem, że rozwiązania niemieckie nie zawsze znajdują odzwierciedlenie w języku polskim ze względu na inne systemy słowotwórcze tych języków. Porównanie stron internetowych Uniwersytetu Viadrina w języku niemieckim i polskim wyraźnie wskazuje na to, że w polskim uzusie istnieje tendencja do feminizacji, tj. uwzględnienia form żeńskich obok męskich (*splitting*), podczas gdy w języku niemieckim od dłuższego czasu zaznacza się dążenie do neutralizacji płci w języku oficjalnym i w tym zakresie język niemiecki dysponuje również większymi możliwościami ze względu na rozbudowane syntetyczne modele słowotwórcze. Następujące zestawienie przedstawia formy zastosowane w niemieckojęzycznej wersji stron internetowych Wydziału Kulturoznawstwa Uniwersytetu Viadrina i ich odpowiedniki w wersji tychże stron w języku polskim, np.:

- *Dekanatsgeschäftsführende* – kontakt,
- *Ehemalige Professuren* – byli profesorowie i profesorki,
- *Gastprofessuren* – profesorowie i profesorki wizytujący,
- *Honorarprofessuren* – profesury honorowe,
- *Studierende* – studia,
- *Studieninteressierte* – przyszli studenci.²⁴

Słowo *profesorka* w polskiej wersji językowej stron Wydziału Kulturoznawstwa na Uniwersytecie Viadrina we Frankfurcie nad Odrą zastosowano niezależnie od jego domniemanego pejoratywnego wydźwięku w polskim języku oficjalnym. W liczbie mnogiej naruszono jednak w tłumaczeniu związek zgody między rzeczownikami a określającymi je przymiotnikami i imiesłowami, stosując

²¹ Beaty, Andrea (2017) *Ada Bambini naukowczyni*. Tłum. Ł. Witczak. Warszawa: Kinderkulka.

²² Beaty, Andrea (2017) *Róża Rewelka inżynierka*. Tłum. Ł. Witczak. Warszawa: Kinderkulka.

²³ Tytuły oryginałów to: *Ada Twist, Scientist* i *Rosie Revere, Engineer*.

²⁴ Por. <https://www.kuwi.europa-uni.de/de/studium/index.html> [Dostęp: 20.11.2018]

odpowiedniki *byli profesorowie i profesorki*, zamiast *byli profesorowie i były profesorki* oraz *profesorowie i profesorki wizytujący*, zamiast *profesorowie wizytujący i profesorki wizytujące*. W przypadku niemieckiego wyrazu neutralnego płciowo *Studierende* w polskim tłumaczeniu występuje także nazwa *studia*, która została wprowadzona prawdopodobnie ze względu na zasadę ekonomii w języku w miejsce polskiego odpowiednika neutralnego płciowo *osoby studiujące*.

Podobne formy powtórzenia dwóch rzeczowników w liczbie mnogiej w zastępstwie jednego męskoosobowego stosuje coraz więcej szkół na swoich stronach internetowych, rzadziej występują one na stronach polskich uniwersytetów, nie znajdziemy ich także w USOS-ie. Przykładem tekstu ze stron wybranej szkoły może być zaproszenie do rekrutacji uzupełniającej związanej z reformą szkolnictwa, w którym uwzględniani są zarówno kandydaci, jak i kandydatki, uczniowie i uczennice, nauczyciele i nauczycielki w takiej właśnie kolejności, w której rodzaj męski występuje przed rodzajem żeńskim:

- (11) Klasy szóste i siódme będą pobierać naukę w budynku przy ulicy Raszyńskiej 22 wraz z uczniami i uczennicami klas ósmych Bednarskiej Szkoły Podstawowej (**Raszyńska VI-VIII**).

Kadrę pedagogiczną stanowią nauczyciele i nauczycielki **Gimnazjum Raszyńska**, a od dwóch lat także **Terytorium Raszyńska** Bednarskiej Szkoły Podstawowej – osoby doświadczone w pracy z dziećmi w tym wieku, które od lat z powodzeniem realizują nie tylko program dydaktyczny i wychowawczy, ale przygotowują także do dalszej nauki w szkołach licealnych.

Zapraszamy Rodziców, Kandydatów i Kandydatki na Dzień Otwarty, który będzie okazją do poznania szkoły, porozmawiania z nauczycielami i uczniami, zapoznania się z programem edukacyjnym i wychowawczym naszej szkoły.²⁵

Omawiane powtórzenia, który pojawiły się w Polsce znacznie później niż w Niemczech²⁶, stają się jednak w niektórych przypadkach przedmiotem ironicznych uwag, np. na blogu poprawnościowym Anny Polony, która pisze o sobie, że jest polonistką i redaktorem²⁷, a więc rezygnuje jako kobieta z żeńskiej końcówki w nazwie jednej profesji. Polona krytykuje np. nadużywanie formy *Polki i Polacy* w polskim dyskursie politycznym, w którym reprezentacja obu płci w nazwie narodowości nie znajduje takiego uzasadnienia jak w przypadku nazw zawodów, funkcji i stanowisk, które w przeszłości były tylko i wyłącznie domeną mężczyzn:

²⁵ <https://stronarasz.idu.edu.pl/> [Dostęp: 20.11.2018]

²⁶ Niemieckie dyskusje na temat równouprawnienia płci w języku sięgają lat siedemdziesiątych XX wieku.

²⁷ <http://polszczyznapowszednia.pl/o-autorze/> [Dostęp: 20.12.2018]

- (12) W Anglii mieszkają Anglicy, we Francji Francuzi, w Niemczech Niemcy, w Stanach Zjednoczonych Amerykanie, w Rosji Rosjanie, w Czechach Czesi, w Rumunii Rumuni, w Norwegii Norwegowie, w Szwecji Szwedzi, w Bułgarii Bułgarzy, w Chinach Chińczycy... Jedynie w Polsce mieszkają Polki i Polacy. Nie pamiętam, który z polityków (lub która z polityczek) dokonał tego przełomowego odkrycia, ale wielu z nich zawstydziło się, że przez tyle lat Polki ignorowali, i na wypródkę zaczęli naprawiać krzywdę im wyrządzoną. Wśród najważniejszych zawstydzonych są dwie kobiety: premier Beata Szydło i była premier Ewa Kopacz.²⁸

Powracając do przykładów nie tylko oficjalnych, ale także bezpośrednio związanych z językiem prawa warto zwrócić uwagę na wyjaśnienie takich wyrazów jak *sędzina*, *adwokatka*, *prokurator* w *Nowym słowniku poprawnej polszczyzny*. W pierwszym przykładzie jako pierwsze znaczenie ze stylistycznym kwalifikatorem *potoczne* figuruje w części hasłowej 'kobieta-sędzia', a drugie znaczenie określane jako przestarzałe to 'żona sędziego' (por. NSPP 2002: 911). Markowski przestrzega jednak przed użyciem wyrazu *sędzina* w języku oficjalnym, chociaż jak wskazują na to niektóre orzeczenia sądowe wyraz *sędzia* nie jest jednoznaczny i może prowadzić do nieporozumień związanych z ustaleniem płci, co przedstawia szczegółowe orzeczenie w Systemie Analizy Orzeczeń Sądowych (SAOS) :

- (13) Zarządzeniem z dnia 25 sierpnia 2016 r., doręczonym w dniu 14 wrześniu [sic!] 2016 r., pełnomocnik powoda został wezwany do sprecyzowania wniosku powoda z dnia 08.08.2016 r. o wyłączenie sędziego referenta, a konkretnie o jakiego sędziego chodzi w tym wniosku – bowiem z jego uzasadnienia wynika, że mowa jest o sędzi kobiecie (która już nie orzeka w tym wydziale i nie prowadzi tej sprawy), natomiast aktualnym sędzią referentem jest mężczyzna. W piśmie z dnia 21 września 2016 r. powód podał, że chodzi o sędziego orzecznika M. F.²⁹

Okazuje się jednak, że w artykule podejmującym ten sam temat stosowania języka wrażliwego na płeć użycie naprzemienne generycznego rodzaju męskiego *sędzia* i form symetrycznych *sędzia* i *sędzina* w żaden sposób nie razi, a staje się skutecznym argumentem w dyskusji:

- (14) Monitoring wiedzy **sędziów** na temat tzw. ustawy antydyskryminacyjnej (...) wykazał nie tylko braki wiedzy sędziów w zakresie istnienia ww. ustawy i narzędzi antydyskryminacyjnych. Ważniejszym aspektem owego monitoringu stało się badanie świadomości, nie wiedzy

²⁸ <http://polszczynapowszednia.pl/wyroznione-wpisy/> [Dostęp: 20.12.2018]

²⁹ <https://www.saos.org.pl/judgments/325869> [Dostęp: 26.11.2018]

sondowanych **sędziów i sędzin**. Ten wydawałoby się poboczny wątek ujawnił szereg przeświadczeń, jakie towarzyszyły **badanym**. Przeświadczeń dotyczących źródeł dyskryminacji, które kierować mogą brzmieniem wydawanych przez nich wyroków. Okazało się np. że **sędziowie** uważają, iż podstawą dyskryminacji są przede wszystkim panujące stereotypy oraz bierna postawa – pasywność osób doznających dyskryminacji. (...) Ów poboczny wątek badań (...) pozwolił też ponownie przyrzeć się dwóm systemom, które w dużej mierze odpowiedzialne są za czynniki wskazane przez **sędziów i sędziny** jako powodujące dyskryminację: mianowicie językowi i prawu. To dwa systemy, które stają się podstawą budowania stereotypów... (Duda, Duda 2014: 1)

W NSPP znajdujemy zarówno hasło *adwokatka*, jak i hasło *prokuratorka*. W obu przypadkach pierwsze znaczenie potoczne jednoznacznie wskazuje na płeć wykonawcy określonej funkcji: 'kobieta adwokat' i 'kobieta prokurator'. Z pierwszym wyrazem wiąże się dodatkowo użycie ironiczne 'kobieta występująca w obronie kogoś lub czegoś' (NSPP 2002: 6). Nie zaleca się jednak stosowania wspomnianych form żeńskich w polszczyźnie oficjalnej, chociaż po drugiej stronie sali sądowej w polskim języku prawa wprowadzamy rozróżnienie płci w nazwach *powoda* i *powódki*.

W polskim języku oficjalnym forma męska odnosi się najczęściej do obojga płci, np. „Karta zgłoszenia kandydata na ławnika w Ministerstwie Sprawiedliwości (Załącznik do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2011 r.)”, podczas gdy w publicystyce opisującej konkretny przypadek płeć się wyraźnie zaznacza, a w rozważaniach ogólnych próbuje się od niej abstrahować powracając do użycia formy męskiej, np.:

- (15) „Miałam czyste intencje: chciałam pomóc – mówi nowa ławniczka Sądu Najwyższego”. Sędzia społeczny w odróżnieniu od zawodowego nie musi aż tak kierować się literą prawa. Ławnik podlega konstytucji i swojemu sumieniu.³⁰

W rozważaniach o dużym stopniu ogólności akceptujemy nazwy w uniwersalnym rodzaju męskim jako reprezentację obu płci. Niezależnie od płci jesteśmy wszyscy Polakami i obywatelami Polski i wymienione rzeczowniki w rodzaju męskim nie są przedmiotem sporu i dowodem na istnienie androcentryzmu w języku polskim. W ankiecie, innym rodzaju tekstu, który nie był jeszcze przywoływany jako przykład w tym artykule, pytania do respondentów kierowane są jednak do konkretnych osób. Zastosowane w nich formy uprzejmościowe

³⁰ <http://wyborcza.pl/duzyformat/7,127290,23696826,dwunastu-sprawiedliwych-czy-nowi-lawnicy-sadu-najwyzszego.html> [Dostęp: 26.11.2018]

wymuszają *splitting* i właśnie w tego rodzaju tekstach jego zastosowanie w języku polskim budzi największe kontrowersje:

(16) ANKIETA OCENY SATYSFAKCJI INTERESANTA

*W związku z dążeniem do doskonalenia jakości obsługi **interesantów** w Sądzie Rejonowym dla Krakowa – Śródmieścia w Krakowie, zwracamy się do Państwa z prośbą o anonimowe udzielenie odpowiedzi na poniższe pytania. Wyrażone w ankiecie opinie będą dla nas bardzo cenne, ponieważ posłużą planowaniu dalszego procesu rozwoju obsługi **interesanta**.*

1. Jak często korzysta **Pan/Pani** z obsługi świadczonej przez Sąd Rejonowy dla Krakowa – Śródmieścia w Krakowie? (...)
2. Komórka organizacyjna lub **osoba**, przez którą **był/a Pan/i** ostatnio **obsługiwany/a**: (...)
3. W jakim stopniu jest **Pan/i zadowolony/a** z jakości obsługi świadczonej w Sądzie w zakresie: (...)
 - c) staranność **pracowników**, (...)
 - d) uprzejmość i kultura osobista **pracowników**, (...)
 - e) poziom wiedzy **pracowników** umożliwiający udzielenie wyczerpującej odpowiedzi, (...)
4. Czy zdarzyło się, że **został/a Pan/Pani błędnie poinformowany/a** przez **pracownika** Sądu?³¹

Jak doskonale obrazuje to przedstawiony fragment, *splitting* w formie ukośnika nie dotyczy tylko form *Pan/Pani* (*Pan/i*), które w języku polskim nie są neutralne płciowo jak niemiecka forma *Sie*, lecz także form czasownika w trzeciej osobie liczby mnogiej czasu przeszłego, np. *był/a* i form imiesłowu przymiotnikowego biernego, np. *obsługiwany/a* lub przymiotnika *zadowolony/a*. Konsekwentne stosowanie ukośnika, który może pojawiać się w jednym pytaniu nawet trzykrotnie, zaburza typografię tekstu i może powodować irytację czytelnika. Trudno jednak wyobrazić sobie podobną strategię w innych rodzajach tekstów poza ankietami. Należy też zwrócić uwagę, że w powyższym przykładzie używa się rodzaju męskiego w przypadku rzeczowników określających zarówno kobiety, jak i mężczyzn, np. *interesant*, *pracownik*. Rzeczowniki te nie występują jako formy symetryczne, gdyż nie są częścią składową form adresatywnych. Jest to częste rozwiązanie stosowane w ankietach, w których rezygnuje się z reprezentacji obu płci w tych fragmentach tekstu, które nie zwracają się w sposób bezpośredni do badanych i w ten sposób unika się jeszcze bardziej rozbudowanego *splittingu*.

³¹ <https://www.krakow-sr.gov.pl> [Dostęp: 26.11.2018]. Wszystkie wytłuszczenia zostały wprowadzone przez autorkę artykułu.

4. Postulaty

Głównym celem przeprowadzonego porównania oraz analizy wybranych próbek tekstów było zwrócenie uwagi na fakt olbrzymiej dysproporcji między lukami leksykalnymi w niemieckim i polskim³² dotyczącymi językowej reprezentacji płci. Niezależnie od różnic systemowych między językami zwraca uwagę fakt obojętnego lub niechętnego stanowiska do wszelkich zmian w polskich dyskusjach publicznych na ten temat. Tymczasem język polski podlega jednak powolnej feminizacji, na co wskazują np. wybrane strony internetowe.

Z językoznawczego punktu widzenia trzeba zwrócić uwagę na to, że problem uwrażliwienia na płeć poruszany jest również w języku polskim w oderwaniu od konkretnych tekstów, ich zróżnicowania gatunkowego i stylistycznego oraz skupia się bardzo często na rozpatrywaniu konotacji wybranych wyrazów bez uwzględniania kontekstu ich użycia.

W naszym obszarze kulturowym nie przeprowadzono także do tej pory żadnych badań dotyczących odbioru feminatywów w określonych dyskursach i ich wpływu na postrzeganie określonej dziedziny życia lub wiedzy jako zdominowanej przez jedną z płci³³. Personifikacje śmierci na obrazach Jacka Malczewskiego, w których żeński rodzaj gramatyczny ma wpływ na przedstawienie jej jako kobiety, co w języku niemieckim nie byłoby możliwe ze względu na rodzaj męski tego rzeczownika (*der Tod*), zmuszają do zastanowienia się nad faktem, czy stosując w języku polskim nazwy męskie w nazywaniu osób nie eliminujemy kobiet jako wykonawczyń wielu zadań z naszej świadomości i tym samym nie doceniamy ich roli społecznej.

Również kognitywny odbiór tekstów z formami symetrycznymi i *splittingiem* nie znalazł się w kręgu badań językoznawców, psychologów czy socjologów. Przyjmujemy ze względów językowych, typograficznych czy ideologicznych, że tego typu zabiegi mają wpływ na odbiór tekstu, ale stanowisko to należałoby doprecyzować za pomocą odpowiednich eksperymentów czy ankiet, uwzględniając wśród badanych przedstawicieli różnych grup społecznych i osoby w różnym wieku.

Nikt z polskich naukowców nie postawił sobie jeszcze za zadanie zbadania, w jaki sposób wybory lingwistyczne mówiących czy piszących użyt-

³² Na pierwszy rzut oka luki dotyczą tylko języka polskiego i są to luki leksykalne. Homonimiczna forma uprzejmościowa *Sie* w języku niemieckim może być jednak również postrzegana w podobnych kategoriach. Zróżnicowanie rodzajowe polskich czasowników w czasie przeszłym to z kolei przykład luki gramatycznej w języku niemieckim.

³³ O takich badaniach wspominają autorzy artykułu „Gender. Nauki prawne vs. językoznawstwo” (Duda, Duda 2014). Por. <https://genderexperts.wordpress.com/2014/10/09/gender-nauki-prawne-vs-jezykoznawstwo>

kowników języka kształtują postrzeganie świata przez ich odbiorców, chociaż dobór określonych środków językowych jest na pewno wynikiem przemyśleń na temat równouprawnienia płci w języku. Czerpiąc z niemieckich rozwiązań oficjalnych jesteśmy w stanie wprowadzić określone regulacje w języku oficjalnym, urzędowym i prawniczym w formie wskazówek stylistycznych mających na celu „odmaskulinizowanie” i feminizację tekstu w przypadkach, w których użycie uniwersalnej formy męskiej może prowadzić do ukrywania roli kobiet, zwłaszcza gdy znajdują się one w danej dziedzinie w mniejszości lub ich zupełnego pomijania, gdy reprezentują większość. Drastyczne czy radykalne propozycje niemieckie, które są przedmiotem debaty medialnej czy w ograniczonym zakresie akademickiej, w których płeć postrzega się jako kategorię płynną, nie są w tym artykule ani przedmiotem badań, ani materiałem przydatnym do proponowania adekwatnych rozwiązań.

Stosowanie jednej wybranej praktyki dotyczącej równouprawnienia płci w języku ma najczęściej negatywny wpływ na stylistykę tekstu i może utrudniać jego odbiór, co jednak należałoby wnikliwie zbadać. Z tego powodu najbardziej sprawdza się złoty środek, tzn. naprzemienne stosowanie różnych rozwiązań i dopasowanie ich do rodzaju tekstu. Ani uprzywilejowanie form symetrycznych, ani *splitting* nie są rozwiązaniami idealnymi ze względu na wydłużanie tekstu niezgodne z ekonomią języka, monotonię stylu i udziwnienia typograficzne. Również zabiegi neutralizujące odniesienia do płci nie zawsze są tak neutralne jak użycie wyrażenia *grono pedagogiczne* zamiast rzeczowników *pedagogdy i pedagożki* czy określenia *ekipa sprzątająca* w zastępstwie form symetrycznych *sprzątaczk i sprzątacze*. Twory takie jak *osoby zajmujące się nauką* czy *personel lekarski* mają charakter sztucznych konstrukcji i z tego względu należy zastąpić je jednak symetrycznymi rozwiązaniami, np. *naukowczynie i naukowcy* oraz *lekarze i lekarki* w zależności od potrzeb tekstu. Możliwości wynikających z kreatywnego użycia języka jest wiele, ale jakiegokolwiek zmiany w języku oficjalnym, urzędowym i prawniczym nie są możliwe bez wprowadzenia zagadnienia równouprawnienia płci w języku w szerszy obieg społeczny.

BIBLIOGRAFIA

- Guentherodt I., Hellinger M., Pusch L. F., Trömel-Plötz S. (1981) „Richtlinien zur Vermeidung sexistischen Sprachgebrauchs”, *Linguistische Berichte* 71, 1–7.
- Jadacka H. (2002) „Tytuły (naukowe, służbowe, zawodowe)”, w: Markowski A. (red.) *Nowy słownik poprawnej polszczyzny*, Warszawa: PWN, 1767–1768.
- Jaworski A. (1986) *A Linguistic Picture of Women's Position in Society: A Polish-English Contrastive Study*. Frankfurt: Peter Lang.

- Klann-Delius G. (2005) *Sprache und Geschlecht. Eine Einführung*. Stuttgart: Metzler.
- Łaziński M. (2005) „Czy gramatyka może przeszkadzać w rozmowie kobiety i mężczyzny?”, w: Bartmiński J., Majer-Baranowska, U. (red.) *Bariery i pomosty w komunikacji językowej Polaków*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 119–146.
- Miemitz B. (1993) *Motivation zur Motion. Zur Bezeichnung von Frauen durch Feminina und Masculina im Polnischen*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Nowosad-Bakalarczyk M. (2009) *Płeć a rodzaj gramatyczny*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Nowy słownik poprawnej polszczyzny* (2002). Warszawa: PWN. (=NSPP)
- Pusch L. F. (2014) *Gerecht und Geschlecht: neue sprachkritische Glossen*. Göttingen: Wallstein.
- Szpyra-Kozłowska J., Karwatowska M. (2005) „Jak Polka z Polakiem”, w: Bartmiński J., Majer-Baranowska, U. (red.) *Bariery i pomosty w komunikacji językowej Polaków*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 91–118.

Źródła internetowe

- Ankieta oceny satysfakcji interesanta dla Sądu Rejonowego Krakowa [Dostęp: 28.12.2018] <https://www.krakow-sr.sr.gov.pl>
- Ankieta audytoryjna na zakończenie zajęć [Dostęp: 28.12.2018] https://www.ore.edu.pl/wp-content/uploads/attachments/Ankieta_audytoryjna_na_zakonczenie_zajec.doc
- Braun F., Oelkers, S., Rogalski, K. u.a. (2007) „Geschlechtergerechte Sprache und Textverständlichkeit” [Dostęp: 26.11.2018] <https://kif.fsinf.de/w/images/0/08/Braun-et-al.pdf>
- Duda J., Duda M. (2014) „Gender. Nauki prawne vs. językoznawstwo” [Dostęp: 26.12.2018] <https://genderexperts.wordpress.com/2014/10/09/gender-nauki-prawne-vs-jezykoznawstwo>
- Duden Geschicht gernern. Das Genderwörterbuch [Dostęp: 26.12.2018] <https://geschichtgndern.de/tag/duden/>
- Eisenberg P. (2017) „Das missbrauchte Geschlecht” (2017) [Dostęp: 26.03.2019] <https://www.sueddeutsche.de/kultur/essay-das-missbrauchte-geschlecht-1.3402438>
- Eisenberg P. (2018) „Das deutsche ist eine gleichgerechte Sprache – ohne Zwang und ohne Manipulation” [Dostęp: 26.03.2019] <http://www.bpb.de/gesellschaft/gender/geschlechtliche-vielfalt-trans/269909/peter-eisenberg-das-deutsche-ist-eine-geschlechtergerechte-sprache-ohne-zwang-und-ohne-manipulation>
- Empfehlung der Gleichbehandlungsanwaltschaft. Gleichgerechte Sprache [Dostęp: 26.03.2019] <https://www.gleichbehandlungsanwaltschaft.gv.at/documents/340065/441379/Geschlechtergerechte+Sprache+neu.pdf/ef7e669d-1cad-4bbc-ac0a-6f29b1f2654>
- Geschlechtersensible Sprache (2017) [Dostęp: 26.11.2018] https://www.uni-bielefeld.de/gendertexte/geschlechtersensible_sprache.html

- Gleichstellung von Frau und Mann in der Rechtssprache. Hinweise, Anwendungsmöglichkeiten und Beispiele (2008) [Dostęp: 26.11.2018] http://www.lakofnrw.de/rechtlichegrundlagen/20080401_Leitfaden_Gleichstellung_Sprache_080526.pdf
- Hornscheidt L. (2014) „Es war einmal ein X. Versuch einer geschlechtsfreien Sprache“ [Dostęp: 26.11.2018] <https://www.zeit.de/2014/50/gender-studies-sprache-ohne-geschlecht-lann-hornscheidt>
- Kühne A. (2018) „Kommt das Gendernsternchen jetzt in den Duden?“ [Dostęp: 26.01.2019] <https://www.tagesspiegel.de/politik/geschlechtergerechte-sprache-kommt-das-gendersternchen-jetzt-in-den-duden/22573778.html>
- Kulturwissenschaftliche Fakultät Europa Universität Viadrina [Dostęp: 26.11.2018] <https://www.kuwi.europa-uni.de/de/studium/index.html>
- Leitfaden zum gleichgerechten Formulieren [Dostęp: 26.11.2018] <https://www.bk.admin.ch/bk/de/home/dokumentation/sprachen/hilfsmittel-textredaktion/leitfaden-zum-geschlechtergerechten-formulieren.html>
- Oestreich H. (2015) „Das Binnen-I stört. Und jetzt machen ihm auch noch Sternchen, Unterstrich und x Konkurrenz. JournalistInnen, Feminist_innen und Expertx streiten über die neuen Versuche, gendergerecht zu schreiben“ [Dostęp: 26.11.2018] <http://www.taz.de/!5218668/>
- Orzeczenia sądowe (2007) [Dostęp: 26.11.2018] <https://www.saos.org.pl/judgments/325869>
- Pfeiffer F. (2018) „Gendern in wissenschaftlichen Arbeiten: so geht's“ [Dostęp: 26.11.2018] <https://www.scribbr.de/akademisches-schreiben/gendern-in-wissenschaftlichen-arbeiten/>
- Polona A. (2017) Polszczyzna «nasza» powszednia [Dostęp: 20.11.2018] <http://polszczyznapowszednia.pl>
- Stanowisko Rady Języka Polskiego w sprawie żeńskich form nazw zawodów i tytułów [Dostęp: 20.11.2018] http://www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1359:stanowisko-rady-jzyka-polskiego-w-sprawie-eskich-form-nazw-zawodow-i-tytuow
- Woźniak E. „Język a emancypacja, feminizm, gender“ (2014) [Dostęp: 26.11.2018] <file:///C:/Users/euro%20rtv%20agd/Downloads/Wozniak.pdf>

SUMMARY

The article presents linguistic strategies for achieving gender equality through language use in German and Polish cultural area. In German, there are clear regulations that help to create gender neutral official texts. None of the proposed solutions in Polish is perfect, but there is also a lack of social debate about the use of a language sensitive to issues of gender. Therefore, from the perspective of linguistics, the main postulate is to undertake research on the reception of names for females or splitting in Polish texts.

Keywords: asymmetry, law language, gender, reference, grammatical gender, natural gender, equality

Małgorzata Guławska-Gawkowska, dr hab., adiunkt w Instytucie Lingwistyki Stosowanej UW, absolwentka polonistyki na UMK w Toruniu oraz germanistyki i slawistyki na uniwersytecie w Würzburgu. Interesuje się językoznawstwem kontrastywnym, frazeologią porównawczą polsko-niemiecką i powiązaną z tą tematyką problematyką translatorską i leksykograficzną. Najważniejsze publikacje: „Aspektualität im Deutschen und Polnischen“ (2000), „Somatische und emotionale Konzepte im Deutschen und Polnischen“ (2014).

Mirosław Moczulski

Uniwersytet Warszawski

Kodeks zawodowy tłumacza przysięgłego

Streszczenie

Artykuł ma trzy cele: omówienie najnowszej wersji kodeksu dla tłumaczy przysięgłych, dostępnego tylko online *Kodeksu zawodowego tłumacza przysięgłego*; sformułowanie sugestii co do jego zmian oraz przedstawienie w związku z omawianym kodeksem niektórych problemowych aspektów tłumaczenia poświadczanego, jak: struktura kodeksu, relacja między ustawą i kodeksem, tłumaczenie ustne, pojęcie wierności, adnotacja a uwaga tłumacza.

Słowa kluczowe: adnotacja, dobra praktyka, formuła poświadczająca, kodeks, tłumaczenie poświadczane, ustawa, wierność

Wstęp

Kodeks zawodowy tłumacza przysięgłego (Kztp), dostępny na stronie internetowej Polskiego Towarzystwa Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIŚ, liczy 20 stron, 83 paragrafy i zastępuje *Kodeks tłumacza przysięgłego* z roku 2011. Należy on do kodeksów hybrydowych, które łączą w sobie kodeks zasad etycznych, kodeks reguł merytorycznych (translacyjnych i formalnych) oraz kodeks dobrych praktyk. Wśród zasad etycznych są ogólne, jak obowiązek dbania o godność zawodu; charakterystyczne dla zawodów zaufania publicznego, jak obowiązek bezstronności czy specyficzne dla tłumaczy przysięgłych (*TP*), jak rezygnacja z tłumaczenia przez siebie własnych dokumentów. Na reguły translacyjne składa się nadrzędna reguła zgodności (wierności) tłumaczenia z dokumentem źródłowym (*dź*), w której ma swe źródło wiele reguł szczegółowych dotyczących adnotacji, transliteracji, nazw własnych. Wśród reguł formalnych szczególne miejsce zajmują reguły poświadczania, dotyczące formuły poświadczającej, jej miejsca i wyróżnienia. Z kolei do dobrych praktyk można zaliczyć łączenie w sposób trwały stron dokumentu wielostronicowego, używanie przez *TP* do pieczęci okrągłej tuszu w innym kolorze niż czarnego czy też stosowa-

nie znaku „-/-„. Uporządkowanie licznych norm *tp* według hierarchii – ogólne, szczegółowe; statusu – obligatoryjne, fakultatywne; rodzaju – etyczne, merytoryczne (a wśród nich translacyjne i formalne), dobre praktyki; typu tłumaczenia – pisemne, ustne jest trudnym zadaniem. Zapewne dlatego daleko jest kodeksom pod tym względem do doskonałości: zasady (etyczne) są wymieszane ze standardami (dobrych praktyk), a standardy z regułami (translacyjnymi i formalnymi). Przy formułowaniu norm¹ używa się słów bliskoznacznych, nie dbając o rozgraniczenie ich znaczenia i wywołując tym niepewność *TP*, np. bezstronność, neutralność, obiektywność albo uczciwość, sumienność, rzetelność w odniesieniu do zasad etycznych. Egzemplifikacja bywa skąpa, nietrafna, myląca.

Napisanie dobrego kodeksu etycznego, dobrych praktyk oraz kodeksu merytorycznych reguł *tp* pisemnego i ustnego w jednym jest zadaniem trudnym, ale i koniecznym. *Kztp* stanowi dobry krok w tym kierunku.

Omawiany *Kodeks* stanowi najnowszą, czwartą wersję norm dla członków Polskiego Towarzystwa Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS, jednocześnie zaleceń dla *TP* niezrzeszonych w tej organizacji, także dla kandydatów na *TP*. Jego poprzednikami były: *Kodeks tłumacza sądowego* (1991)², *Kodeks tłumacza przysięgłego z komentarzem* (2005) i przedostatnia wersja pod tym samym tytułem (2011). Żaden zagraniczny odpowiednik polskiego *Kodeksu* nie był tyle razy zmieniany ani nie jest tak pełny i szczegółowy w zakresie *tp* pisemnego. *Kztp* stanowi kontynuację kodeksu z 2011 r. i zarazem jego korektę, rozszerzenie, pogłębienie oraz aktualizację w związku z nowelizacjami *Ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego (Uztp)* w latach 2015 i 2016 oraz zmianami innych relewantnych przepisów prawa. Wszystkim dotychczasowym wersjom towarzyszył komentarz z przykładami, być może również do najnowszej wersji w wersji drukowanej zostanie on dodany.

Niemal równocześnie ukazała się książka *Tłumacz Przysięgły. Status prawny i zawodowy* pod red. D. Staniszewskiej-Kowalak (2018), której istotną część stanowią obszerne komentarze: do etyki *TP* (27 str.), tłumaczenia pisemnego (51 str.), ustnego (10 str.) – w sumie 78 str. komentarza i 47% publikacji, z pominięciem załączników). Ten potrzebny i szczegółowy komentarz dotyczy jednak nieaktualnego kodeksu z 2011 r., choć dwoje z pięciorga autorów było zaangażowanych w prace nad omawianym tu nowym kodeksem. Wprowadzie nowy kodeks bazuje na poprzedniej wersji, jednak zmiany są poważne (nowe paragrafy – 83 paragrafy wobec 70 poprzednio, częściowo nowe treści, inne rozczłonkowanie tekstu oraz inna redakcja językowa). Powoduje to, że nawet

¹ O normach, do których zaliczam zasady etyczne, reguły merytoryczne (translacyjne i formalne) oraz dobre praktyki, pisałem w: Moczulski (2016: 9-11).

² Pomijam tu *Vademecum tłumacza przysięgłego* z 1985 r.

częściowe wykorzystanie „starego” komentarza do nowego kodeksu wiąże się ze sporym wysiłkiem, zwłaszcza że obszerne komentarze w drugim rozdziale „Warsztat tłumacza przysięgłego – tłumaczenie pisemne” nie odsyłają do konkretnych numerowanych i nazwanych paragrafów kodeksu z 2011 r.

Opracowanie kodeksu w roku 1991, a więc 27 lat temu, następnie jego doskonalenie aż do omawianego tu wydania w roku 2018 jest wielką zasługą TEPIS-u i zaangażowanych w to przedsięwzięcie *TP*, badaczy tłumaczenia, prawników i przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości. Na tle wielu krajów, z tradycjami i osiągnięciami na polu *tp*, jak Hiszpania, Argentyna, Wielka Brytania, Australia, Niemcy i Austria z całą pewnością Polska zajmuje czołowe miejsce. *Kztp* stanowi lepszą wersję poprzedniego kodeksu zarówno pod względem merytorycznym, redakcyjnym, jak i językowym. Mimo wysokiej oceny *Kztp* dostrzegam też jego niedostatki, na które chciałbym zwrócić uwagę, jednocześnie zgłaszając propozycje zmian – do ewentualnego wykorzystania przy opracowywaniu jego kolejnej wersji.

Preambuła

Kodeks odwołuje się w preambule m.in. do zasad *Karty tłumacza FIT*, zaleceń UNESCO, zasad *Kodeksu zawodowego AIIC*, *Kodeksu etyki Europejskiego Stowarzyszenia Tłumaczy Sądowych (EULITA)*, przepisów prawa UE, zaleceń Komisji Europejskiej i dopiero na siódmym miejscu ogólnie do „przepisów prawa polskiego dotyczących tłumaczy przysięgłych”. Lista źródeł jest długa i trudno zrekonstruować wśród nich kryteria hierarchii. Tymczasem z perspektywy *TP* to *Ustawa o zawodzie tłumacza przysięgłego* jest najbardziej doniosłym aktem prawnym i to ona powinna być wymieniona *expressis verbis*, nawet na pierwszym miejscu, zatem na przykład: „W poszanowaniu *Ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego* oraz innych przepisów prawa polskiego dotyczących tłumaczy przysięgłych [...]”.

Ustawa (par. 7 ust. 1) zobowiązuje *TP* w rocie ślubowania do kierowania się „w swoim postępowaniu uczciwością i etyką zawodową”. *Ustawa*, która się odwołuje do etyki zawodowej *TP*, tym bardziej zasługuje na umieszczenie jej w preambule na pierwszym miejscu, skoro *Kodeks zawodowy tłumacza przysięgłego* wprowadza zasady etyki zawodowej. Na wzmiankę zasługuje też przełomowa *Dyrektywa 2010/64/UE w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym*, przyjęta przez Parlament Europejski i Radę Europejską w dniu 20 października 2010 r.

Ustawa o zawodzie tłumacza przysięgłego nie wprowadziła samorządu *TP*. Ta okoliczność powoduje, że stosowanie *Kodeksu* przez wszystkich *TP* obli-

gatoryjne nie jest. W Polsce są oni zrzeszeni, oczywiście nie wszyscy, głównie w Polskim Towarzystwie Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS, którego Rada Naczelna omawiany *Kodeks* przyjęła, Stowarzyszeniu Tłumaczy Polskich oraz w niewymienionym jeszcze w preambule Związku Zawodowym Tłumaczy Przysięgłych w Polsce. W tej sytuacji zgodnie ze stanem faktycznym i prawnym oraz wzorem wielu kodeksów na świecie można by precyzyjniej ująć w preambule, że *Kztp* stanowi zbiór norm (imperatywnych), do których przestrzegania są zobowiązani członkowie TEPIS-u, zaś jego stosowanie przez pozostałych *TP* jest zalecane, stanowiąc dla nich zbiór zaleceń – głównie norm dezyderatywnych³.

Struktura *Kztp*

Struktura *Kztp* jest w porównaniu do poprzednich wersji bardziej przejrzysta. W *Kodeksie* wyodrębniono, nie licząc Preambuły, Dział I. *Etyka zawodowa tłumacza przysięgłego* z 15 paragrafami obejmującymi zasady etyczne, Dział II. *Praktyka zawodowa tłumacza przysięgłego*, obejmującym Rozdział 1. *Postanowienia ogólne* (par. 16-22), Rozdział 2. *Tłumaczenie pisemne* (par. 23-60 z regułami translacyjnymi, par. 61-69 z regułami formalnymi) oraz Rozdział 3. *Tłumaczenie ustne* (par. 70-83). W obrębie rozdziałów tekst jest rozczłonkowany według nazwanych paragrafów, które jednocześnie odpowiadają spisowi treści. Najbardziej jednolity, systematyczny i przejrzysty jest rozdział 2. Reguły translacyjne i formalne nie zostały wymieszane, lecz jednolicie pogrupowane. Natomiast rozdział 3 poświęcony tłumaczeniu ustnemu (sądowemu) liczy zaledwie 14 paragrafów (choć to najbardziej złożony rodzaj tłumaczenia), jest trochę chaotyczny (brak klarownego podziału na reguły translacyjne, formalne, dobre praktyki), traktuje ten rodzaj tłumaczenia pobieżnie (choćby pominięcie kwestii elementów niewerbalnych). Rozdział ten wymaga poważnej rozbudowy na wzór rozdziału poświęconego tłumaczeniu pisemnemu. Do rozważenia byłoby wprowadzenie między działem o etyce zawodowej i działem o praktyce zawodowej *TP* dodatkowego działu o ogólnych zasadach tłumaczenia w ogóle, zważywszy, że od kandydatów na *TP* nie wymaga się jakiegokolwiek przygotowania translatorycznego. Inną kwestią do rozważenia jest opracowanie dobrych praktyk oraz wprowadzenie ich w systematyczny i przejrzysty sposób do *Kztp*.

³ W Statucie nie zobowiązuje się *TP* – członków TEPIS-u jasno i wyraźnie do kierowania się *Kztp*, jedynie ogólnie w ramach „stosowania się do uchwał władz Towarzystwa”. Być może jest to ważna okoliczność, z powodu której tak wielu *TP*, członków TEPIS-u nie stosuje konsekwentnie norm kodeksu.

Redakcja paragrafów

Nazwy paragrafów, które bardzo ułatwiają odnalezienie interesującej kwestii, mogłyby być bardziej zgodne z ich elementarną funkcją informacyjną i bardziej zwarte. Niektóre są niepotrzebnie rozbudowane co do treści, za długie.

Kztp	Propozycja modyfikacji
§ 20. Konsultacje ze znawcą przedmiotu oraz znawcą języka obcego, w tym języka specjalistycznego	§ 20. Konsultacje specjalistyczne
§ 7. Terminowe wykonanie tłumaczenia albo zawiadomienie o niemożności jego wykonania	§ 7. Termin wykonania tłumaczenia

Nazwy paragrafów sygnalizują raczej rozstrzygnięcie danej kwestii zamiast ogólnie jej przedmiot.

Kztp	Propozycja modyfikacji
§ 29. Tłumaczenie całej treści dokumentu	§ 29. Zakres tłumaczenia dokumentu
§ 70. Przyjęcie zlecenia i określenie tematyki tłumaczenia	§ 70. Zlecenie tłumaczenia

Niektóre elementy w nazwach paragrafów są oczywiste lub redundantne, a więc mogą być opuszczone.

Kztp	Propozycja modyfikacji
§ 34. Adnotacja o nieczytelności elementów tłumaczonego dokumentu	§ 34. Adnotacja o nieczytelności elementów
§ 24. Znamiona dokumentu sporządzonego w formie pisemnej	§ 24. Znamiona dokumentu

Nie wszystkie nazwy paragrafów odpowiadają ich treści.

Kztp	Propozycja modyfikacji
§ 3. Odpowiedzialność za wierne tłumaczenie	§ 3. Obowiązek wiernego tłumaczenia
§ 30. Adnotacje i uwagi tłumacza wyróżnione kursywą w nawiasach kwadratowych	§ 30. Adnotacje i uwagi tłumacza

W niektórych paragrafach formuluje się, raczej niepotrzebnie i bez znaczenia dla *TP*, oczywiste dozwolenia, przez co ich treść jest niemalże trywialna.

Kztp
§19. Dostęp do materiałów pomocniczych „Tłumacz przysięgły ma prawo zwrócić się do zleceniodawcy lub zamawiającego o udostępnienie materiałów umożliwiających uzyskanie informacji niezbędnych do wykonania tłumaczenia, ma także prawo do wystąpienia o udostępnienie akt sprawy, w której został powołany w postępowaniu prowadzonym przez sąd, albo podstawowych informacji o postępowaniu prowadzonym przez prokuraturę, Policję lub organy administracji publicznej”.
Propozycja modyfikacji
§19. Dostęp do materiałów pomocniczych „Tłumacz przysięgły w razie potrzeby zwraca się do zleceniodawcy lub zamawiającego o udostępnienie materiałów umożliwiających uzyskanie informacji niezbędnych do wykonania tłumaczenia, występuje także o udostępnienie akt sprawy, w której został powołany w postępowaniu prowadzonym przez sąd, albo podstawowych informacji o postępowaniu prowadzonym przez prokuraturę, Policję lub organy administracji publicznej”.

Kztp
§ 20. Konsultacje ze znawcą przedmiotu oraz znawcą języka obcego, w tym języka specjalistycznego „W celu zapewnienia najwyższej jakości tłumaczenia tłumacz przysięgły ma prawo skonsultować się ze znawcą przedmiotu lub znawcą języka obcego, w tym języka specjalistycznego, stosując zasady określone w § 5”.
Propozycja modyfikacji
§ 20. Konsultacje specjalistyczne „W celu zapewnienia najwyższej jakości tłumaczenia tłumacz przysięgły konsultuje się w miarę możliwości ze znawcą przedmiotu lub znawcą języka obcego, w tym języka specjalistycznego, stosując zasady określone w § 5.”

Kztp
§ 27. Tłumaczenie wspomagane komputerowo i tłumaczenie maszynowe w pracy tłumacza przysięgłego „Tłumacz przysięgły może korzystać z programów komputerowych wspomagających proces tłumaczenia (narzędzia CAT). Tłumacz przysięgły nie może korzystać z powszechnie dostępnych, internetowych systemów i narzędzi tłumaczenia automatycznego (maszynowego), które nie zapewniają poufności przekazywanych danych”.
Propozycja modyfikacji
§ 27. Tłumaczenie wspomagane komputerowo „Tłumacz przysięgły, korzystając z programów komputerowych wspomagających proces tłumaczenia (narzędzia CAT), nie może korzystać z powszechnie dostępnych, internetowych systemów i narzędzi tłumaczenia automatycznego (maszynowego), które nie zapewniają poufności przekazywanych danych”.

Można pod tym względem przejrzeć jeszcze szereg innych paragrafów: 5, 6, 9, 25, 27, 31, 33, 34, 37, 38, 45, 47, 48, 50, 55, 56, 60, 68, 74, 75, 76, 77, 81.

Kodeks a Ustawa

Miejscami widoczny jest brak koherencji między *Kodeksem* i *Ustawą*. Dla stosującego jego normy istotna jest wiedza, co pochodzi wprost z ustawy, a co spoza niej. Takie zasady etyki zawodowej, jak zachowanie „szczegółnej staranności” (par. 2), „bezstronność” w tłumaczeniu (par. 4), „tajemnica zawodowa” (par. 5), „doskonalenie kwalifikacji zawodowych” tłumacza przysięgłego (par. 11) mają swe źródło w *Ustawie* (wszystkie w art. 14 ust. 1, bezstronność raz jeszcze w par. 7 ust. 1 *Kztp*), celowe byłoby więc wskazanie na nią. Kategoria „rzetelności” z par. 2 nie pochodzi z ustawy, a jeśli wprowadzenie pojęcia rzetelności, obok szczególnej staranności, jest celowe, to również celowe byłoby zasygnalizowanie różnicy między nimi. Z drugiej strony w *Ustawie* w art. 7 ust. 1 występują kategorie etyczne takie jak „sumiennność”, „uczciwość”, które *Kodeks* pomija. Może lepiej mówić o „sumienności” i „uczciwości” zamiast „rzetelności”, która w *Ustawie* pojawia się wyłącznie w związku z prowadzeniem repertorium.

Z brakiem precyzyjnego powiązania *Kztp* z *Ustawą* mamy do czynienia w par. 23, 25, 65. *Ustawa* stanowi bowiem w art. 18 ust. 2: „[...] Na sporządzonych tłumaczeniach i odpisach pism należy stwierdzić, czy sporządzono je z oryginału, czy też z tłumaczenia lub odpisu, oraz czy tłumaczenie lub odpis jest poświadczony i przez kogo”. Z tego artykułu wynika jasno i wyraźnie następująca typologia dokumentów źródłowych (*dź*): oryginał, odpis poświadczony, odpis niepoświadczony, tłumaczenie poświadczone, tłumaczenie niepoświadczone i nie wprost (z wnioskowania) tekst niesygnowany. Wszelka inna typologia *dź*, np. według sposobu ich sporządzenia nie jest relewantna, ewentualnie ma charakter uzupełniający lub uszczegóławiający. I tak odpis poświadczony może mieć postać rękopisu, fotografii, kserokopii, fotokopii, skanu itp. W par. 65 o elementach poświadczenia tłumaczenia ignoruje się fakt, że w przypadku tłumaczenia odpisu poświadczonego oraz tłumaczenia poświadczonego konieczne jest określenie, przez kogo te dwa rodzaje *dź* zostały poświadczone. Kwestia rodzajów *dź* w odniesieniu do par. 65 została potraktowana pobieżnie (Moczulski 2016). Nadal *Kodeks* milczy o formule poświadczającej w *tp* na język obcy: formuła w języku polskim i obcym, czy tylko obcym, czy w formie literalnego tłumaczenia polskiej na język obcy (Moczulski 2017). Innym przykładem jest pominięcie kwestii ewentualnego dostosowywania makrostruktury sporządzonego w Polsce *tp* do norm kraju, w którym to tłumaczenie ma funkcjonować. I tak w Polsce odróżnia się adnotacje oraz uwagi tłumacza, w Niemczech

zaś operuje się jednolitą kategorią *Anm. d. Übers.* (*Anmerkung des Übersetzers / der Übersetzerin*), w Hiszpanii natomiast uwagi tłumacza mają formę przypisów umieszczanych na dole odpowiedniej strony tłumaczenia, a tekst tłumaczenia właściwego wyróżnia się cudzysłowem.

Par. 49 *Kodeksu* traktuje o zapisie imion i nazwisk, m. in. w ust. 2:

„Imiona i nazwiska zapisane w alfabecie łacińskim należy przytaczać w tekście tłumaczenia na język polski w pisowni oryginalnej, zaś w alfabetych niełacińskich albo w systemach pisma – w wersji transliterowanej, stosowanej w zagranicznym dokumencie podróży (np. w paszporcie) i ewentualnie w wersji oryginalnej”.

Tymczasem *Uztp* w art. 14 ust. 2 ujmuje ten aspekt tłumaczenia szerzej:

„Dokonując tłumaczenia imion i nazwisk z języków nieposługujących się alfabetem łacińskim lub posługujących się innym systemem pisma, tłumacz dokonuje transliteracji lub transkrypcji tych imion i nazwisk na podstawie dokumentów podróży lub ich kopii, a w przypadku braku tych dokumentów dokonuje tłumaczenia zgodnie z regułami pisowni obowiązującymi w kraju, w którym został sporządzony tłumaczony dokument”.

Różnice dotyczą zapisu imion i nazwisk z języków posługujących się alfabetem niełacińskim:

Zapis imienia i nazwiska według <i>Uztp</i>	Zapis imienia i nazwiska według <i>Kztp</i>
transliteracja lub transkrypcja	tylko transliteracja
na podstawie dokumentu podróży lub jego kopii ⁴	stosowana w zagranicznym dokumencie podróży (np. w paszporcie)
//////////////////////////////////// ////////////////////////////////////	ewentualnie dodatkowo ich oryginalny zapis
w razie braku powyższych dokumentów transliteracja lub transkrypcja zgodnie z regułami pisowni obowiązującymi w kraju sporządzenia <i>dż</i>	//////////////////////////////////// //////////////////////////////////// //////////////////////////////////// ////////////////////////////////////

Z powyższego zestawienia wynika konieczność uzupełnienia par. 49 *Kodeksu* o treść drugiej części ust. 2 par. 14 *Ustawy*: przy niemożności przepisania z dokumentu podróży lub jego kopii imion i nazwisk w formie transliterowanej według alfabetu łacińskiego *TP* dokonuje transliteracji samodzielnie, posługując się zasadami zaczerpniętymi z kraju pochodzenia dokumentu. Ponieważ w danym kraju, np. w Rosji, podobnie jak w Polsce, funkcjonuje wiele systemów

⁴ Kodeks z jednej strony realistycznie abstrahuje od transkrypcji (jednak zgodnie z ustawą wymienić ją powinien), której w praktyce nie stosuje się w dokumentach podróży, zaś z drugiej strony trafniej niż Ustawa pisze o stosowaniu, czyli przejęciu transliteracji z zagranicznego dokumentu podróży.

transliteracji, *TP* powinien zamieścić adnotację o tym, według jakiego systemu dokonał transliteracji. Poza tym w *Kodeksie* powinno być „[...] zaś w alfabetych łacińskich albo w innych systemach pisma [...]” (podkreślenie moje) – w *Ustawie* jest prawidłowo – gdyż każdy alfabet jest systemem pisma, choć nie każdy system pisma jest alfabetem. Należy dodać, że w *Ustawie* błędnie się pisze o „tłumaczeniu” imion i nazwisk, zamiast o ich przytaczaniu albo transliterowaniu, jak to z kolei prawidłowo ujmuje *Kodeks*, bowiem nazw własnych tego rodzaju co do zasady się nie tłumaczy, lecz właśnie transliteruje czy przytacza w formie źródłowej. Przykładowo rosyjskie imię, imię ojcowskie i nazwisko: Елена Гаджиевна Исинбаева może przyjąć następujące warianty transliteracji [Elena Gadżiewna Isinbaeva], [Yelena Gadzhievna Isinbayewa] albo według Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 maja 2005 r. w sprawie sposobu transliteracji imion i nazwisk osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych zapisanych w alfabecie innym niż alfabet łaciński (Dz.U. 2005 nr 102 poz. 855) jako [Jelena Gadżijewna Isinbajewa], albo według stosowanej w Rosji transliteracji dla celów paszportowych – [Elena Gadzhievna Isinbaeva] i wreszcie według stosowanej w samej Rosji transkrypcji międzynarodowej, opartej na alfabecie angielskim – [Yelena Gadzhievna Isinbayeva]. *TP* jako profesjonalista powinien wiedzieć, jaką transliterację w jakiej sytuacji zastosować. W paszportach bułgarskich, chińskich, izraelskich japońskich, rosyjskich itd. mamy do czynienia z zapisem imion i nazwisk w formie transliteracji na bazie alfabetu łacińskiego (transkrypcja praktycznie nie występuje). W razie konieczności samodzielnej transliteracji imienia i nazwiska przez *TP* konieczna jest adnotacja o zastosowanym systemie transliteracji, np. [transliteracja wg Załącznika nr 6 do Zarządzenia Federalnej Służby Emigracyjnej nr 211 z dn. 26 marca 2014 r.].

W par. 2 *Kodeksu* można przeczytać: „Tłumacz powinien także zachować należytą ostrożność wymaganą w danych okolicznościach, o której mowa w przepisach prawa karnego”. Tak abstrakcyjne i niekonkretne sformułowanie jest dla *TP* mało użyteczne, może bardziej celowe byłoby dopisanie, czego ostrożność konkretnie ma dotyczyć.

Wierność tłumaczenia

Wierność tłumaczenia (w *Ustawie* – zgodność) jest jednym z najważniejszych pojęć odnoszących się do *tp*⁵. W *Kodeksie* została ona ujęta w dwóch paragrafach 3 i 17 i w dwóch różnych działach jako „Wierność tłumaczenia”. Dla par. 3

⁵ Oczywiście jest możliwe w kontekście *tp* posługiwanie się ustawową kategorią zgodności w miejsce wierności.

(Dział I. Etyka zawodowa tłumacza przysięgłego), o charakterze etycznym, bardziej adekwatny byłby nagłówek uwypuklający aspekt etyczny, zatem bardziej jako „Obowiązek wiernego tłumaczenia” niż odpowiedzialność osobista w kategoriach cywilnoprawnych. Ponadto treść tego paragrafu:

„Tłumacz przysięgły ponosi osobistą odpowiedzialność za wierność tłumaczenia, to znaczy za zachowanie zgodności tłumaczenia z treścią dokumentu źródłowego z zachowaniem zasad tłumaczenia specjalistycznego”

można by uzupełnić, odwołując się do zasad zawartych w samym *Kodeksie*, np. w ten sposób:

„Obowiązkiem tłumacza przysięgłego jest zachowanie wierności tłumaczenia, tzn. zgodności tłumaczenia z treścią dokumentu źródłowego z zachowaniem zasad tłumaczenia specjalistycznego, zwłaszcza szczegółowych zasad tłumaczenia wymienionych w niniejszym kodeksie, za którą ponosi osobistą odpowiedzialność”.

Liczne paragrafy *Kodeksu* odnoszą się szczegółowo właściwie do wierności tłumaczenia, np. paragrafy o adnotacjach, transliteracji i transkrypcji nazw własnych. To par. 17 (Dział II. Praktyka zawodowa tłumacza przysięgłego. Rozdział 1. Postanowienia ogólne) definiuje, czym jest wierność tłumaczenia:

1. Tłumacz przysięgły powinien tłumaczyć dokument dokładnie w takiej formie, w jakiej został on zapisany lub wypowiedziany, oddając całą treść i niczego nie ujmując, nie dodając ani nie zmieniając.
2. Wierność tłumaczenia oznacza zachowanie zgodności tłumaczenia z treścią i w miarę możliwości stylem dokumentu źródłowego i nie jest tożsama z dosłownością tłumaczenia.

Tutaj pojęcie wierności tłumaczenia nie odpowiada w pełni wierności określonej w par. 3, według którego wierność oznacza wyłącznie zgodność z treścią *dż*, podczas gdy według par.17 wierność to znacznie więcej, gdyż dodatkowo oznacza ona tłumaczenie „dokument[u] dokładnie w takiej formie, w jakiej został on zapisany lub wypowiedziany”. Proponowana wersja, bez podziału na ustępy, mogłaby brzmieć:

Tłumaczenie musi być wierne, tzn. zachowywać zgodność z treścią dokumentu źródłowego, uwzględniać zasady tłumaczenia specjalistycznego, zwłaszcza szczegółowe zasady tłumaczenia wymienione w niniejszym kodeksie, oddawać całą treść, niczego nie ujmować, nie dodawać ani nie zmieniać, zachowywać w miarę możliwości styl dokumentu źródłowego i nie utożsamiać wierności z dosłownością”.

Sformułowanie o tym, że dokument trzeba tłumaczyć „dokładnie w takiej formie, w jakiej on został zapisany lub wypowiedziany” jest niejasne, gdyż nie wiadomo, czy w przypadku *dż* chodzi również o odtworzenie układu graficznego, o czym jest mowa w odrębnym par. 22, może też mikrotypografii. Jednak

w par. 8 jest mowa o względnym – „zbliżonym” – odtworzeniu układu graficznego, tymczasem w par. 17 jest mowa o tłumaczeniu *dż* „dokładnie w takiej formie, w jakiej został on zapisany”. „Dokładny” i „zbliżony” nie są synonimami. Czy z kolei w odniesieniu do „wypowiedzianego” *dż*, np. zeznania świadka dokładność tłumaczenia miałaby polegać nie tylko na zachowaniu wierności względem treści i stylu itd., lecz także na odtworzeniu mowy ciała, także innych elementów, np. parawerbalnych?

Tłumaczenie ustne

Specjalny rozdział, jeden z trzech, jest poświęcony tłumaczeniu ustnemu, które powszechnie ocenia się jako najtrudniejszy rodzaj tłumaczenia, zwłaszcza tłumaczenie sądowe, do którego są powoływani przede wszystkim *TP*, a w trybunałach międzynarodowych wręcz tłumacze konferencyjni. To był i jest najsłabszy punkt *Kodeksu*, gdyż najtrudniejszemu rodzajowi tłumaczenia poświęcono zaledwie 13 paragrafów, a łatwiejszemu pisemnemu aż 46. Na wiele pytań *TP* odpowiedzi nie uzyska, np. czy i w jaki sposób jest zobowiązany uwzględniać w tłumaczeniu mowę ciała towarzyszącą wyjaśnieniu czy zeznaniu, w tym uwarunkowaną kulturowo; co z poleceniem sędziego niezgodnym z *Kztp*; jak powinien się zachować *TP*, gdy dwujęzyczny obrońca kwestionuje wierność tłumaczenia, czy i w jaki sposób oddawać emocje (złość, strach, odrazę) lub ton (niepewność, zdecydowanie, ironia) albo intencję (wprowadzić w błąd, pomóc w dotarciu do prawdy materialnej, zyskać rozgłos publiczny). Rozdział ten wymaga poważnego poszerzenia i pogłębienia.

Trochę inne podejście do wierności prezentują kodeksy anglosaskie, w których mowa o zachowaniu w tłumaczeniu nie tylko treści i stylu, lecz również, rejestru, tonu (EULITA, której członkiem jest TEPIS, zapisała w swoim *Kodeksie etyki*: „The register, style and tone of the source language shall be conserved”), a według innych też intencji i emocji.

Z kategorią wierności łączy się ściśle par. 29, który odnosi się do zakresu tłumaczenia, zwłaszcza ustęp 2.

§ 29. Tłumaczenie całej treści dokumentu

(...) 2. Na wyraźne żądanie zleceniodawcy lub zamawiającego tłumacz przysięgły ma prawo przetłumaczyć jedynie wskazany fragment lub wskazane fragmenty dokumentu. W takiej sytuacji tłumacz przysięgły powinien umieścić w tłumaczeniu uwagę tłumacza, w której stwierdzi, że tłumaczenie fragmentów sporządzono na żądanie zleceniodawcy lub zamawiającego, oraz określi miejsce tłumaczonego fragmentu w dokumencie lub zamieści opis tłumaczonego fragmentu albo opis pominiętych fragmentów, np. [*Uwaga tłumacza: Na żądanie zamawiającego przetłumaczono wyłącznie treść § x*].

Co do zasady tłumaczenie ma być pełne, czyli obejmować całość *dż*. Zgodnie z *Kztp* w przypadku tłumaczenia tylko części dokumentu należy zamieścić o tym uwagę tłumacza. Nie może być to jednak, moim zdaniem, uwaga tłumacza, która jest przecież uznaniowa. To musi być adnotacja – obligatoryjny zapis *TP*. Informacja ta jest tak istotna, że w niektórych krajach zaleca się umieszczanie jej już w nagłówku: *Beglaubigte Teilübersetzung aus dem Polnischen, Auszugsweise bestätigte Übersetzung, Certified extract translation from Italian*. Wobec powyższego w par. 29 powinno być [*Na żądanie zamawiającego przetłumaczono wyłącznie treść § x*], a nie [*Uwaga tłumacza: na życzenie zamawiającego przetłumaczono wyłącznie treść § x.*] Adnotacja powinna też precyzyjnie określać części opuszczone, gdyż informacja o tym jest ważna dla stosującego zespolony dokument: *dż-tp*.

Kierując się tym, że układ graficzny *tp* „powinien być zbliżony do układu tłumaczonego dokumentu” (par. 39), zupełnie zrezygnowano w najnowszej wersji kodeksu z tzw. adnotacji z lokalizatorem, adnotacji, w których określa się również umiejscowienie w *dż* elementów adnotowanych. Tymczasem bardziej elastyczna norma – „[...] powinien być w miarę możliwości zbliżony do układu tłumaczonego dokumentu” (podkreślenie moje) lepiej odpowiadałaby potrzebom i praktyce *TP*, gdyż czasami układ graficzny tekstu *dż* jest zbyt skomplikowany lub rzadko spotykany – wtedy lepiej przekształcić taki układ w tekst lity z koniecznymi przy takim odwzorowaniu adnotacjami z lokalizatorem, np. [*na dole po prawej stronie odcisk pieczęci okrągłej tuszowej koloru czarnego z herbem Nadrenii Północnej-Westfalii następującej treści: Sąd Rejonowy w Kolonii, 562*]. Przy układzie zbliżonym wystarczą oczywiście adnotacje izotopograficzne, czyli takie, które umieszcza się w miejscu adnotowanych elementów, np. [*odcisk pieczęci okrągłej tuszowej koloru czarnego z herbem Nadrenii Północnej-Westfalii następującej treści: Sąd Rejonowy w Kolonii, 562*]. Kwestia odwzorowywania układu graficznego *dż* w *tp* zasługuje na kilka uwag. W USA w *certified translations* odwzorowuje się nie tylko jak najwierniej graficzny układ samego tekstu *dż* włącznie z elementami graficznymi (logo, godło, stempel), lecz również sam nośnik tekstu (kolorowe tło *dż*), co komputerowe programy graficzne oczywiście umożliwiają, i co nie wywołuje zarzutu, że takie odwzorowanie ułatwia fałszowanie tłumaczenia.

Kodeks w wielu miejscach postrzega *TP* w roli osoby badającej autentyczność *dż* i zapobiegającej fałszowaniu dokumentów, a jest to rola i zadanie osoby stosującej *dż* i *tp* – na ogół urzędnika (zob. też par. 31, 41, 61, 62, 64, 66). W Polsce nie można przedłożyć w urzędzie samego *tp* bez jednoczesnego przedłożenia *dż*. Obowiązuje formalna reguła ko-prezencji. Dlatego kładzenie w *Kodeksie* nacisku na takie kwestie jak badanie autentyczności *dż*, specjalne działania w celu zapo-

biegania fałszowaniu *dż* i *tp* wymaga dyskusji w kontekście integralności *TP*, nieprzekraczania przez niego właściwej mu roli pośrednika językowego, pośrednika kulturowego, koordynatora komunikacji specjalistycznej.

Również w publikacji *Tłumacz Przysięgły. Status prawny i zawodowy*. (Staniszewska-Kowalak red. 2018: 130) bierze się pod uwagę możliwość fałszowania *tp* i rozróżnia się w związku z tym trzy rodzaje odwzorowania *dż* w zależności od stosowania znaku końca ustępu „-/-„: jedno bez i dwa z tym znakiem, czyli dwa warianty formatu notarialnego – z układem dokumentów zazwyczaj właśnie tak sporządzanych przez notariusza. W dwóch egzemplifikacjach takiego odwzorowania występują niestety pomyłki, a w trzecim odwzorowaniu pod nazwą „Wersja tekstu litego ze znakami końca ustępu” w ogóle nie mamy do czynienia z tekstem litym, lecz rozczłonkowanym. Biorąc pod uwagę tendencję do coraz szerszego stosowania zasady wierności w *tp*: odtwarzanie układu tekstu *dż*, mikrotypografii, a nawet nośnika tekstu (barw i tła graficznego tekstu), kwestia odwzorowania *dż* zasługuje w *Kztp* na bardziej wnikliwie potraktowanie.

Adnotacje i uwagi tłumacza

Adnotacje (w poprzednich kodeksach „wzmianki”) i uwagi tłumacza należą do cech rozpoznawczych *tp*. W *Kodeksie* jest o nich mowa aż w kilkunastu paragrafach. Jednak ich opis, odróżnienie i egzemplifikacja wymaga ponownego przemyślenia oraz dokładniejszego uporządkowania, gdyż w *Kodeksie* różnica między nimi jest w wielu miejscach zatarta. Adnotacje i uwagi tłumacza można by konsekwentnie odróżniać na podstawie trzech kryteriów:

- statusu (obligatoryjny *versus* uznaniowy);
- funkcji (fidelistyczna *versus* eksplikacyjna)⁶;
- przedmiotu (elementy graficzne, werbalno-graficzne, werbalne specjalne oraz niewerbalne specjalne *versus* elementy potencjalnie problemowe dla stosującego *dż-tp*)⁷.

Słusznie zrezygnowano z traktowania nagłówka „Tłumaczenie poświadczone z języka x” jako adnotacji (dawniej wzmianki). Element ten nigdy nie był ujmowany w nawias kwadratowy i zapisywany kursywą, nawet we wcześniejszych kodeksach, które nagłówek klasyfikowały jako wzmiankę (teraz adnotację). Nagłówek jest swoistym, pierwszym elementem ramy formalnej, jest nazwą

⁶ Fidelistyczny (wiernościowy) to tyle co służący zapewnieniu wierności wobec *dż*, a eksplikacyjny to tyle co służący wyjaśnieniu ułatwiającemu odbiorcy *tp* zrozumienie.

⁷ Jak wykazuje praktyka zawodowa w przypadku adnotacji jej przedmiotem są elementy czworakiego rodzaju: graficzne (jak logo), graficzno-werbalne (jak odcisk pieczęci), werbalne specjalne (jak ang. *force majeure*, który nie odpowiada dokładnie pol. *sile wyższej*, niewerbalne elementy nośnika *dż* (jak liczne zażółcenia na pergaminie).

dokumentu tworzonego przez *TP* – tłumaczenia poświadczonego. Nagłówek składa się z subelementu stałego „Tłumaczenie poświadczone z języka” i subelementu zmiennego „nazwa języka” (np. Tłumaczenie poświadczone z języka polskiego).

W obecnej wersji w przypadku elementu graficzno-werbalnego (par. 36) jego opis i tłumaczenie, zapisane kursywą, umieszcza się jako całość w nawiasie kwadratowym, a więc np.: [*Odcisk pieczęci okrągłej tuszowej koloru czarnego z godłem Republiki Federalnej Niemiec w środku i napisem w otoku: Sąd Obwodowy w Ratyzbonie*], a nie jak według poprzedniego kodeksu, w którym część werbalną umieszczano poza nawiasem, łącznie z dwukropkiem [*Pieczęć okrągła tuszowa koloru czarnego z godłem Republiki Federalnej Niemiec w środku i napisem w otoku: Sąd Obwodowy w Ratyzbonie*]. Ta zmiana ujednolica i upraszcza formę adnotacji, jest identyczna dla opisu cech nośnika tekstu *dż* (elementów niewerbalnych specjalnych), elementów graficznych, elementów graficzno-werbalnych i werbalnych specjalnych: [*papier w kilku miejscach przetarty i poplamiony*]; [*herb Nadrenii-Palatynatu*]; [*pieczęć okrągła tłoczona z symbolem państwowym jak wyżej i napisem w otoku: Republika Francuska – Merostwo 5 dzielnicy Paryża*]; przewodniczący [*Master of Rolls*] Wydziału Cywilnego Sądu Apelacyjnego. Przedmiot adnotacji jest w całości ujęty w nawias, a sam nawias nie jest zapisany kursywą.

Według par. 37 nieintegralne elementy: odciski pieczęci organów lub instytucji innych niż wydające dokument, a więc elementy graficzno-werbalne, „powinny być tłumaczone w całości albo opisane w adnotacji lub uwadze tłumacza”. *TP* nie powinien mieć tu wyboru, skoro adnotacja wynika z konieczności a uwaga opiera się na uznaniowości. Moim zdaniem właściwa byłaby adnotacja. W myśl par. 43 w przypadku informacji „dotyczących drukarni, wydawnictwa bądź numeru formularza” *TP* ma do wyboru aż trzy rozwiązania: „przepisać [je] lub przetłumaczyć albo uczynić o nich zwięzłą adnotację [...]”. Przepisywanie lub tłumaczenie informacji dotyczących drukarni, ewidentnie irrelevantnych, jest chyba niecelowe: normą powinna być adnotacja o pominięciu.

W par. 44 i innych mamy do czynienia z niejasnym sformułowaniem: „W przypadku braku ekwiwalencji, wynikającej na przykład z różnic w systemach prawnych, po użytym w tłumaczeniu terminie lub wyrażeniu tłumacz przysięgły może przytoczyć w nawiasie termin lub wyrażenie w języku źródłowym”. Nasuwają się następujące pytania, czy chodzi o jakiś trzeci rodzaj zapisu ze strony *TP* – „przytoczenie” (obok adnotacji i uwagi tłumacza) i jak ten zapis miałby się odróżniać z jednej strony od adnotacji (nawias kwadratowy i kursywa) i od uwagi tłumacza (kwalifikator „uw. tłum.”, nawias kwadratowy i kursywa)” z drugiej? W żadnym miejscu *Kodeks* nie ilustruje, jak takie

przycoczenia miałyby być zapisywane. Najprawdopodobniej chodzi tu o brak precyzji lub niepewność autorów. Mamy tu, jak sądzę, do czynienia z adnotacją dotyczącą elementów werbalnych specjalnych. Jeśli tak, to zapis ten powinien być w kodeksie określony wprost jako adnotacja i ilustrowany przykładem, np.: W Wielkiej Brytanii obowiązuje w tej sprawie prawo słuszności [*equity law*].

W tym miejscu warto poruszyć w dłuższym ekskursie na przykładzie par. 46. *Świadectwa i dyplomy* kwestię nieprecyzyjnego redagowania treści, które niepotrzebnie zmienia radykalnie praktykę TP i które ignoruje oczekiwania właścicieli dż. Kodeks powołuje się w związku z tłumaczeniem dokumentów dotyczących wykształcenia na zasady opracowane przez Komisję Europejską, Radę Europy i UNESCO/CEPES (zapewne chodzi o Konwencję o uznawaniu kwalifikacji związanych z uzyskaniem wyższego wykształcenia w regionie europejskim, przyjętą w Lizbonie 11 kwietnia 1997 r., a zwłaszcza o Zalecenie w sprawie kryteriów i procedur oceny wykształcenia uzyskanego za granicą, przyjęte przez Komitet Konwencji Lizbońskiej w Rydze 6 czerwca 2001 r.), „które nakazują przytaczać w języku źródłowym tytuły zawodowe, tytuły i stopnie naukowe; nazwy szkół, uczelni i innych instytucji kształcących”. TP może dodać przy przytoczonych w oryginalnym brzmieniu tytułach zawodowych, stopniach naukowych i tytułach naukowych w uwadze tłumacza „wyjaśnienie treści ustalonej przez powołaną do tego instytucję”, a przy ocenach wyrażonych literami bądź cyframi stosowne wyjaśnienie także w uwadze tłumacza. Kodeks traktuje niemal identycznie tak odmienne elementy jak tytuły zawodowe, tytuły i stopnie naukowe; nazwy szkół, uczelni i innych instytucji kształcących oraz oceny wyrażone literami bądź cyframi. Istotna jest tu kwestia, czy TP rzeczywiście nie mogą umieszczać w adnotacjach ekwiwalentów w drugim języku, zarówno literalnych, jak i funkcjonalnych. Z jednej strony właściciele dokumentów domagają się ekwiwalentów tłumaczeniowych, z drugiej zaś strony TP jeszcze do roku 2011 mogli zgodnie z ówczesnym kodeksem podawać w adnotacji „dla celów informacyjnych” w pierwszym wystąpieniu ekwiwalenty w języku tłumaczenia. Praktyka ta, wzmacniana życzeniami właścicieli dokumentów, utrzymuje się wśród tłumaczy w odniesieniu do nazw szkół, uczelni i innych instytucji kształcących do dziś jako właściwa.

I tak przykładowo przy tłumaczeniu niemieckiego dyplomu pojawiają się przy pierwszym wystąpieniu następujące warianty: FACHHOCHSCHULE TRIER [Wyższa Szkoła Zawodowa w Trewirze]; WYŻSZA SZKOŁA ZAWODOWA W TREWIRZE [Fachhochschule Trier]

Kontrowersje wywołują natomiast ekwiwalenty dla tytułów zawodowych, tytułów i stopni naukowych, które należą do elementów lingwistycznych specjalnych. Jedni tłumacze przytaczają je wyłącznie „w języku źródłowym”,

inni dodają przy ich pierwszym wystąpieniu ekwiwalenty w języku tłumaczenia. W omawianym par. 46 nie ma mowy o tym, że nie wolno dodawać ekwiwalentów tłumaczeniowych, nie ma zastrzeżenia, że możliwe są wyłącznie elementy w języku źródłowym. Z par. 46 wynika jedynie, że wyżej wymienione elementy bezwzględnie trzeba przytoczyć w języku źródłowym oraz że tłumacz nie może w żaden sposób, także poprzez użycie ekwiwalentów tłumaczeniowych, sugerować równoważności poziomu wykształcenia. Można więc pozostać w zgodzie z tą normą oraz oczekiwaniami właścicieli tłumaczonych dokumentów, dodając w pierwszym wystąpieniu do elementów przytoczonych w formie źródłowej ich literalne odpowiedniki języku tłumaczenia w formie adnotacji.

Przy tłumaczeniu niemieckiego dyplomu mielibyśmy przy skrajnym podejściu wyłącznie *Diplom-Mathematiker*, zaś przy mniej dogmatycznym; *Diplom-Mathematiker* [matematyk dyplomowany]; matematyk dyplomowany [*Diplom-Mathematiker*] w pierwszym wystąpieniu oczywiście i ewentualnie uwagę tłumacza – [uw. tłum.: stwierdzenie równoważności z polskim tytułem zawodowym magistra nie leży w kompetencji tłumacza przysięgłego, lecz powołanych do tego instytucji] albo [uw. tłum.: stopień akademicki nadawany po ukończeniu trwających dziewięć semestrów studiów uniwersyteckich lub politechnicznych]. Norma par. 46 wyklucza stosowanie w adnotacji tzw. odpowiednika funkcjonalnego [*magister*], gdyż sugeruje on równoważność z niemieckim stopniem akademickim *Diplom-Mathematiker*.

Tytuły zawodowe, tytuły i stopnie naukowe to przykłady elementów werbalnych specjalnych. Są one kulturowo specyficzne oraz systemowe, dlatego też z reguły nieprzystawalne. Pouczające jest porównanie kwestionowanej przeze mnie reguły z par. 46 z regułami funkcjonującymi w tym zakresie w innych krajach. W niemieckich wytycznych dla *TP* jest mowa o stosowaniu omawianych elementów w formie źródłowej tylko w pierwszym wystąpieniu w adnotacji umieszczonej dopiero po ich możliwie dosłownym przetłumaczeniu: *Arzt der Medizin* [Anm. d. Ü.: lekarz medycyny]; *Kandidat der Wissenschaften* [Anm. d. Ü.: kandydat nauk, im Original *кандидат наук*].

Również w innych paragrafach, np. 47, 48 i 49 nie wiadomo, czy chodzi o adnotacje czy uwagi tłumacza, nie wynika to bowiem ani z opisów, ani z przykładów, które powinny być każdorazowo zapisywane zgodnie z *Kodeksem* jako adnotacja albo uwaga tłumacza, przykładowo: [*stopka drukarska*] ale [uw. tłum.: mianownik lp. *Wilhelm Dieter*].

Aspekty językowe i redakcyjne

Jeśli treść za tym przemawia, to przy formułowaniu norm (zasad) bardziej jednoznaczne byłoby stosowanie tzw. czasu teraźniejszego dyrektywnego, w miejsce modalnego czasownika „powinien”, który dla nie-prawnika czy nie-urzędnika ma najczęściej znaczenie ‘jest pożądane’, a więc jest mniej kategoryczny niż ‘czyni to a to’. Oto przykłady:

Kztp
§ 4. Bezstronność w tłumaczeniu „[...] 3. Tłumacz przysięgły nie powinien sporządzać tłumaczenia poświadczanego własnych dokumentów”.
Propozycja modyfikacji
§ 4. Bezstronność w tłumaczeniu „[...] 3. Tłumacz przysięgły nie sporządza tłumaczenia poświadczanego własnych dokumentów”.

Kztp
§ 8. Zastępstwo w sytuacjach nadzwyczajnych „Jeżeli z nagłego lub nieprzewidzianego powodu tłumacz przysięgły nie jest w stanie wykonać tłumaczenia w postępowaniu prowadzonym przez sąd, prokuraturę, Policję lub organy administracji publicznej, którego wykonania się podjął, powinien niezwłocznie powiadomić organ o szczególnie ważnej przyczynie, uniemożliwiającej wykonanie tłumaczenia. [...]”
Propozycja modyfikacji
§ 8. Zastępstwo w sytuacjach nadzwyczajnych „Jeżeli z nagłego lub nieprzewidzianego powodu tłumacz przysięgły nie jest w stanie wykonać tłumaczenia w postępowaniu prowadzonym przez sąd, prokuraturę, Policję lub organy administracji publicznej, którego wykonania się podjął, powiadamia niezwłocznie organ o szczególnie ważnej przyczynie, uniemożliwiającej wykonanie tłumaczenia. [...]”

Kztp
§ 9. Wynagrodzenie tłumacza przysięgłego „1. Stawki wynagrodzenia tłumacza przysięgłego za czynności wykonywane na żądanie sądu, prokuratora, Policji oraz organów administracji publicznej określa Minister Sprawiedliwości”.
Propozycja modyfikacji
§ 9. Wynagrodzenie tłumacza przysięgłego „1. Za czynności wykonywane na żądanie sądu, prokuratora, Policji oraz organów administracji publicznej tłumacz przysięgły stosuje stawki wynagrodzenia określone przez Ministra Sprawiedliwości”.

Kztp
§ 10. Zakaz nieuczciwej konkurencji „1. Tłumacz przysięgły nie powinien dopuszczać się czynów nieuczciwej konkurencji przez stosowanie zaniżonych cen tłumaczenia”. „2. Stosowane przez tłumacza przysięgłego stawki nie powinny być niższe niż stawki określone w aktualnie obowiązującym rozporządzeniu w sprawie wynagrodzenia za czynności tłumacza przysięgłego, gdy organem zamawiającym tłumaczenie, bezpośrednio albo pośrednio przez biuro tłumaczeń, jest sąd, prokuratura, Policja lub organ administracji publicznej”.
Propozycja modyfikacji
§ 10. Zakaz nieuczciwej konkurencji „1. Tłumacz przysięgły nie dopuszcza się czynów nieuczciwej konkurencji przez stosowanie zaniżonych cen tłumaczenia”. „2. Stosowane przez tłumacza przysięgłego stawki nie mogą być niższe niż stawki określone w aktualnie obowiązującym rozporządzeniu w sprawie wynagrodzenia za czynności tłumacza przysięgłego, gdy organem zamawiającym tłumaczenie, bezpośrednio albo pośrednio przez biuro tłumaczeń, jest sąd, prokuratura, Policja lub organ administracji publicznej”.

Podobnie pod tym kątem można przejrzeć inne paragrafy, np. 19, 27, 29.

Adnotacje rozpoczynają się raz od małej, raz od wielkiej litery, np. [*Odcisk pieczęci okrągłej suchej*], [*stopka drukarska*]. Nie udało mi się zrekonstruować reguły pisowni stosowanej w *Kodeksie*. Mogłaby to być następująca reguła: W przypadku adnotacji, która ma formę zdania lub składa się z nazwy własnej lub gdy sama adnotacja nie jest włączona do zdania i jest samodzielnym elementem tłumaczenia, rozpoczynamy ją od wielkiej litery.

Podobna potencjalna niepewność dotyczy uwagi tłumacza, zwłaszcza że tylko w jednym miejscu mamy jej przykład w par. 29: [*Uwaga tłumacza: Na żądanie zamawiającego przetłumaczono wyłącznie treść § x*], jednak w par. 49 czytamy: „[...] należy w nawiasie kwadratowym umieścić wyjaśnienie” [*mianownik liczby pojedynczej: Wilhelm Dieter*] lub [*M. lp. Wilhelm Dieter*]. Tymczasem, jeśli nie jest to adnotacja, lecz uwaga, to egzemplifikacja ta powinna wyglądać tak: „[...] należy w nawiasie kwadratowym umieścić wyjaśnienie w uwadze tłumacza” [*uw. tłum.: mianownik liczby pojedynczej: Wilhelm Dieter*] lub [*uw. tłum.: m. lp. Wilhelm Dieter*], ewentualnie zamiast „uw. tłum. – „uwaga tłumacza”.

Podawane przykłady nie mają formy zapisu, która jest określona jako modelowa, np. w par. 36 jest opisana adnotacja dotycząca elementów graficzno-werbalnych, która powinna zawierać: określenie rodzaju, typu, kształtu, materiału, koloru odcisku pieczęci itp. oraz tłumaczenie napisu. Jednak prawie żaden przykład nie odzwierciedla wymienionych takich określeń: [*Odcisk pieczęci okrągłej suchej*], [*Odcisk pieczęci lakowej*], [*Złota rozeta z nadrukiem pie-*

części owalnej], [Czerwona rozeta z odciskiem pieczęci okrągłej suchej] lub [Nalepka z odciskiem pieczęci owalnej suchej]. Przy opisie adnotacji pominięto wskazanie elementu graficznego, np. godła, herbu, logo. Dobrym przykładem adnotacji w Kodeksie jest następująca adnotacja: [Odcisk pieczęci okrągłej tuszowej koloru czerwonego z herbem w polu pieczęci oraz napisem w otoku: ...].

Nie istnieje przekonujący powód dla specjalnego traktowania nazw dzienników promulgacyjnych. Chyba warto wrócić do wcześniejszej regulacji z 2005 r. Funkcji identyfikacyjnej czyni zadość zapis ich źródłowej nazwy w formie adnotacji dotyczącej elementu werbalnego specjalnego, np. F.Dz.U. [*Federalny Dziennik Ustaw – Bundesgesetzblatt, BGBl.*]. W dalszych wystąpieniach „BGBl.” wystarczy oczywiście posługiwać się polskim skrótem.

Prawidłowe jest określenie „nawias” jak w par. 44, a nie nawiasy kwadratowe jak w par. 30 „nawiasy”, a zatem, „Adnotacje powinny być zwarte, wyróżnione kursywą i umieszczane w nawiasie kwadratowym”.

Uwagi końcowe

Wydaje się, że pięć kwestii wymaga przemyślenia przed kolejną nowelizacją Kodeksu.

- Rozbudowaną preambułę można uzupełnić o najistotniejsze dla tłumaczy przysięgłych źródła inspiracji, wiedzy i odniesień, m.in. *Ustawę o zawodzie tłumacza przysięgłego, Dyrektywę 2010/64/UE, Kodeks etyczny europejskiego stowarzyszenia EULITA*.
- Celowa byłaby pełniejsza inkorporacja *Uztp* do *Kodeksu* i zaznaczenie tego, co pochodzi z *Ustawy* i ma charakter normy imperatywnej.
- Konieczne jest rozbudowanie części *Kodeksu* dotyczącej *tp* ustnego, zwłaszcza na sali sądowej, która w porównaniu z *tp* pisemnym, obecnie jest traktowana po macoszemu, mimo że ten rodzaj tłumaczenia jest wyjątkowo trudnym wyzwaniem.
- Rozróżnienie między adnotacją i uwagą tłumacza jest nieprecyzyjne, a nawet mylące, także z powodu egzemplifikacji jednej i drugiej kategorii. Wydaje się, że *Kodeks* wprowadza jeszcze trzecią kategorię (raczej niepotrzebną), którą można by nazwać „przytoczeniem”.
- Ważnym zagadnieniem jest wierność albo zgodność, jak chce *Ustawa*. Pożądana jest dyskusja na temat istoty i zakresu tego pojęcia – zgodność *tp* z *dż* pod względem treści, stylu, rejestru, tonu, intencji, układu graficznego samego tekstu, cech nośnika dokumentu oraz zakresu tłumaczenia.

Powyższe uwagi i propozycje mogą posłużyć jako materiał do dyskusji przy tworzeniu ewentualnego komentarza do omówionego tu *Kodeksu Zawodowego Tłumacza Przysięgłego* oraz przy tworzeniu jego kolejnej wersji.

TP otrzymali kolejną, udoskonaloną wersję kodeksu. Komitet Redakcyjny poprzednich wersji z D. Kierzkowską i obecnej wersji z Z. Rybińską na czele zasługują na duże uznanie.

BIBLIOGRAFIA

- Allgemeine Leitlinie für die Anfertigung von Leitlinie für die Anfertigung von *Urkundenübersetzungen in Bayern* [dostęp: 11.11.2018]. https://by.bdue.de/fileadmin/verbaende/by/Dateien/PDF-Dateien/Mitglieder_Beeidigte_UE/BDUE_BY_Leitlinie_zum_Urkundenubersetzen.pdf
- American Translators Association Code of Ethics and Professional Practice [dostęp: 11.11.2018]. atanet.org/governance/code_of_ethics_commentary.pdf
- AUSIT Code of Ethics and Code of Conduct [dostęp: 11.11.2018]. https://ausit.org/AUSIT/Documents/Code_Of_Ethics_Full.pdf
- Australian National Standards for Working with Interpreters in Courts and Tribunals [dostęp: 11.11.2018]. <https://www.naati.com.au/media/1680/mca04694-national-standards-web-171025pdf.pdf>
- Baixauli-Olmos L. (2017) *Ethics codes as tools for change in public service interpreting: symbolic, social and cultural dimensions* https://www.jostrans.org/issue28/art_baixauli.php-note_1 [dostęp: 11.11.2016]. https://www.jostrans.org/issue28/art_baixauli.php
- Best practices for the translation of official and legal documents – AUSIT [dostęp: 11.11.2018]. https://ausit.org/AUSIT/Documents/Best_Practices_2014.pdf
- Camayd-Freixas E. (2013) *Court Interpreter Ethics and the Role of Professional Organizations* [dostęp: 11.11.2018]. https://dll.fiu.edu/people/faculty/erik-camayd-freixas/court_interpreter_ethics.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym (Dz.Urz. UE L 280, s. 1) [dostęp: 11.11.2018].
- Empfehlungen für die Anfertigung bestätigter/beglaubigter Übersetzungen DVÜD [dostęp: 11.11.2018]. https://dvud.de/wp-content/uploads/2013/06/DVUD_Empfehlungen_bestaetigte-Uebersetzungen_V1.0.pdf
- EULITA Code of Professional Ethics [dostęp: 11.11.2018]. <https://eulita.eu/wp/code-ethics/>
- Gulielmi G., Rago A. (2013) *How are Accuracy and Impartiality dealt with in Court Interpreter Training?* [dostęp: 11.11.2018]. <https://archive-ouverte.unige.ch/unige:41159/ATTACHMENT01>

- Kalina S. (2015) *Ethical challenges in different interpreting settings* [dostęp: 11.11.2018]. http://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/149419/MonTI_2015_Special_Issue_03.pdf?sequence=1
- Kierzkowska D. (1985) *Vademecum tłumacza przysięgłego*. Stowarzyszenie Tłumaczy Polskich.
- Kodeks zawodowy tłumacza przysięgłego (2018) Rybińska Z., Czyżewska M., Miler-Cassino J., Poznański J., Szędzielorz E. (red.), Polskie Towarzystwo Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS [dostęp 01.04.2019]. <http://tepis.org.pl/kodeks-tlumacza-przysieglego/>
- Marzocchi C. (2005) *On Norms and Ethics in the Discourse on Interpreting* [dostęp: 11.11.2018]. <https://core.ac.uk/download/pdf/41171611.pdf>
- McDonough Dolmaya J. (2011) *Moral ambiguity: Some shortcomings of professional codes of ethics for translators* [dostęp: 11.11.2018]. https://www.jostrans.org/issue15/art_mcdonough.php
- Merkblatt für die Anfertigung von beglaubigten Übersetzungen Freie und Hansestadt Hamburg [dostęp: 11.11.2018]. <https://www.hamburg.de/contentblob/2111860/0239e6468b043a0edcaf72f026a25ea/data/merkblatt-uebersetzungen.pdf>
- Moczulski M. (2016) „Formuła poświadczająca stosowana przez tłumaczy przysięgłych w Polsce – praktyka i zalecenia a Ustawa o zawodzie tłumacza przysięgłego”, *Lingua Legis* (24), 23-41 [dostęp: 11.11.2018]. <https://lingualegis.ils.uw.edu.pl/index.php/lingualegis/article/view/11/>
- Moczulski M. (2017) „Formuła poświadczająca w tłumaczeniu poświadczonym na język obcy w Polsce”, *Lingua Legis* (25) [dostęp: 11.11.2018]. <https://lingualegis.ils.uw.edu.pl/index.php/lingualegis/article/download/21/19/>
- Model Code of Professional Responsibility for Interpreters in the Judiciary* [dostęp: 11.11.2018]. <https://ncsc.contentdm.oclc.org/digital/collection/accessfair/id/118/>
- Nartowska K. (2013) *Etyka tłumacza sądowego na sali rozpraw* [dostęp: 11.11.2018]. <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/4543>
- National Register of Public Service Interpreters *Code of Professional Conduct* [dostęp: 11.11.2018]. www.nrpsi.org.uk/downloads/CodeofConduct07.pdf
- Recommended National Standards for Working with Interpreters in Courts and Tribunals [dostęp: 11.11.2016]. <https://www.naati.com.au/media/1680/mca04694-national-standards-web-171025.pdf>
- Richtlinien und Hinweise für die Anfertigung von Urkundenübersetzungen*. Erstellt von Edmund Ehlers, VVU, BDÜ1 [dostęp: 11.11.2018]. <http://www.vvu-bw.de/cms/docs/doc28648.pdf>
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 maja 2005 r. w sprawie sposobu transliteracji imion i nazwisk osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych zapisanych w alfabecie innym niż alfabet łaciński* (Dz.U. 2005 nr 102 poz. 855)

Staniszewska-Kowalak D. (red.), Cieřlik B., Kierzkowska D., Michalska A., Staniszewska-Kowalak D., Zieliński J. (2018) *Tłumacz Przysięęły. Status prawny i zawodowy*. Warszawa: Wydawnictwo TRANSLEGIS.

Ustawa z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięęłego (Dz. U. z 2016 r. poz. 1222 ze zm.) [dostęp: 11.11.2018].

SUMMARY

The author provides a thorough polemic review of *Professional code for sworn translators and interpreters*, currently available only online and without commentary. He puts forward suggestions as to what changes to the document are needed and discusses the challenges related to certified translation including the structure of the code, the relation between the code and the law, court translation, the importance and scope of faithfulness to the original in certified translation, and translator's notes and annotations.

Key words: translator's notes, annotation, good practice, certification formula, code, certified translation, law, faithfulness

Mirosław Moczulski, tłumacz przysięęły języka niemieckiego, emerytowany starszy wykładowca w Instytucie Lingwistyki Stosowanej UW. Współpracuje z Instytutem, prowadząc m. in. wykład „Tłumaczenie poświadczane” dla słuchaczy Interdyscyplinarnego Podyplomowego Studium Kształcenia Tłumaczy oraz konwersatorium „Tłumaczenie poświadczane dokumentów” na studiach dziennych.

Agnieszka Dominika Biernacka

Uniwersytet Warszawski

Wybrane pojęcia dotyczące zawarcia i unieważnienia małżeństwa w świetle hiszpańskiego *Kodeksu cywilnego* w tłumaczeniu na język polski

Streszczenie

W niniejszym artykule zaprezentowano terminologię w języku hiszpańskim i w języku polskim z zakresu zawarcia i unieważnienia małżeństwa. Hiszpańskie terminy prawne są zaczerpnięte z Kodeksu cywilnego (*Código Civil*) jako podstawowego źródła prawa regulującego instytucję małżeństwa w Królestwie Hiszpanii, natomiast ich polskie ekwiwalenty pochodzą przede wszystkim z polskiego Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, a także z Kodeksu prawa kanonicznego, ustawy – Prawo o aktach stanu cywilnego oraz ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe. Celem artykułu jest zestawienie wybranych hiszpańskich terminów prawnych z ich polskimi ekwiwalentami w oparciu o teksty paralelne, a także omówienie rozwiązań zaproponowanych w opracowaniach słownikowych i akademickich lub posłużenie się nimi jako inspiracją w tworzeniu ekwiwalentów.

Słowa kluczowe: przekład prawny, ekwiwalent funkcjonalny, ekwiwalent formalny, zawarcie małżeństwa, unieważnienie małżeństwa

1. Wstęp

Znajomość terminologii z zakresu zawarcia i unieważnienia małżeństwa jest niezbędną kompetencją tłumacza przysięgłego, który dokonuje przekładu ustnego podczas uroczystości zawarcia związku małżeńskiego przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego, przekładu a vista dokumentów podpisywanych przez osoby zawierające związek małżeński, a także sporządza tłumaczenia pisemne dokumentów związanych z zawarciem czy unieważnieniem małżeństwa. Celem artykułu jest zestawienie wybranych hiszpańskich terminów prawnych z ich polskimi ekwiwalentami w oparciu o teksty paralelne, a wobec braku takich ekwiwalentów, omówienie rozwiązań zaproponowanych w opracowaniach słow-

nikowych i akademickich lub posłużenie się nimi jako inspiracją w tworzeniu ekwiwalentów pojęć stosowanych przez ustawodawcę hiszpańskiego w Kodeksie cywilnym (*Código Civil*¹), który jest w Królestwie Hiszpanii podstawowym źródłem prawa regulującym instytucję małżeństwa. W szczególności w artykule znajduje się omówienie terminów występujących w Tytule IV „O małżeństwie” (*Título IV „Del matrimonio”*), podzielonym na jedenaście działów (*capítulos*), określającym m.in.: warunki, jakie muszą zostać spełnione przez osoby zawierające związek małżeński, możliwe sposoby wstąpienia w związek małżeński, zagadnienie zarejestrowania małżeństwa, prawa i obowiązki małżonków oraz kwestie związane z unieważnieniem małżeństwa (poza zakres niniejszego artykułu wykraczają terminy dotyczące separacji i rozwodu).

2. Pojęcia dotyczące zawarcia i unieważnienia małżeństwa

Punktem wyjścia do zaprezentowania pojęć z zakresu zawarcia i unieważnienia małżeństwa są Działy I–VI w Tytule IV hiszpańskiego Kodeksu cywilnego (*hkc*)². Źródła terminologii w języku polskim z zakresu zawarcia i unieważnienia małżeństwa zastosowane w analizie obejmują Działy I–II w Tytule I polskiego Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (*pkro*), a ponadto Kodeks prawa kanonicznego (*kpk*), ustawę – Prawo o aktach stanu cywilnego (*pasc*), ustawę – Prawo prywatne międzynarodowe (*ppm*) oraz teksty prawnicze³ – opracowania akademickie i słowniki. Dobór źródeł terminologii polskiej wynika z niszowości podjętego tematu w ujęciu komparatystycznym dla analizowanej pary językowej, co pociąga za sobą konieczność sięgnięcia po teksty prawne, a dopiero w drugiej kolejności po teksty prawnicze.

¹ W niniejszym artykule Autorka opiera się na tekście jednolitym hiszpańskiego Kodeksu cywilnego uwzględniającym ostatnie zmiany wprowadzone 4 sierpnia 2018 r. (texto consolidado, última modificación: 4 de agosto de 2018) w obowiązujących przepisach, opublikowanych na mocy dekrety królewskiego z dnia 24 lipca 1889 r. (Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el Código Civil, Ministerio de Gracia y Justicia «BOE» núm. 206, de 25 de julio de 1889, Referencia: BOE-A-1889-4763).

² W tekście artykułu zastosowano następujące skróty: *hkc* – hiszpański Kodeks cywilny, *pkro* – polski Kodeks rodzinny i opiekuńczy, *kpk* – Kodeks prawa kanonicznego, *pasc* – ustawa – Prawo o aktach stanu cywilnego, *ppm* – ustawa – Prawo prywatne międzynarodowe.

³ Rozróżnienie między językiem prawnym a prawniczym przywołuje A. Jopek-Bosiacka (2006). Koncepcję takiego podziału wprowadził B. Wróblewski (1948), a rozwinął ją M. Zieliński (1999); język prawny to język, w jakim formułowane są akty prawne, natomiast język prawniczy to język praktyki prawniczej i język prawniczy nauki. M. Álvarez (2002: 49–50) posługuje się podziałem na teksty prawne („textos legales”) i na teksty sądowe („textos judiciales”). Alcaraz Varó, Hugues, Gómez (2009: 17) proponują bardziej szczegółowe rozróżnienie obejmujące: język legislacyjny („lenguaje de textos legislativos”), język sądowy („lenguaje jurisdiccional”), język administracyjny („lenguaje administrativo”) i język notarialny („lenguaje notarial”).

Ekwiwalenty terminów występujących w tekstach prawnych powinny spełniać trzy kryteria: równego zamiaru (*equal intent*), znaczenia (*meaning*) i równej autentyczności (*equal authenticity*) (Biel 2007; Šarčević 1997). Ponadto, ekwiwalenty funkcjonalne (kulturowe, Newmark 1981), w odróżnieniu od ekwiwalentów formalnych i opisowych, najtrafniej oddają znaczenie pojęć (Weston 1991), choć zaleca się nienadużywanie tej techniki (Šarčević 1997, Harvey 2000). Hurtado Albir używa pojęcia ekwiwalentu dokładnego („equivalente justo”) na określenie terminu w języku docelowym, który najtrafniej oddaje myśl zawartą w terminie w języku wyjściowym (2001: 61).

System prawa kontynentalnego typowy zarówno dla Polski (Tokarczyk 2000), jak i dla Hiszpanii⁴ powoduje, że podstawowym źródłem ekwiwalentów terminów prawnych mogą być teksty paralelne. W dalszej części artykułu przedstawiono opis okoliczności prawnych zgodnie z kolejnością występowania w hiszpańskim Kodeksie cywilnym służący jako tło do zestawienia terminów. Wybrane pojęcia umieszczono w tabelach, wskazując źródło ekwiwalentu w języku polskim. Pod tabelami znajduje się omówienie przykładów, ze szczególnym uwzględnieniem tych terminów, które mają kilka ekwiwalentów lub których ekwiwalenty utworzono z powodu ich braku w przywołanych źródłach.

2.1. Przyrzeczenie zawarcia małżeństwa

W Dziale I „O przyrzeczeniu zawarcia małżeństwa” (*Capítulo I „De la promesa del matrimonio”*) hiszpański ustawodawca wskazuje, że przyrzeczenie zawarcia małżeństwa (*promesa del matrimonio*) nie jest równoznaczne ze zobowiązaniem zawarcia związku małżeńskiego (*obligación de contraer matrimonio*) (art. 42). W przypadku nieuzasadnionego niespełnienia przyrzeczenia małżeństwa (*incumplimiento sin causa de la promesa de matrimonio*) złożonego przez osobę pełnoletnią (*mayor de edad*) lub samodzielną osobę nie mającą ukończonych lat osiemnastu (*menor emancipado*) prawo nakłada obowiązek wynagrodzenia drugiej stronie poniesionych kosztów (*obligación de resarcir a la otra parte de los gastos hechos*) i zobowiązań podjętych (*obligaciones contraídas*) w związku z przyrzeczonym małżeństwem, przy czym obowiązek ten wygasa po upływie roku od chwili odmowy wstąpienia w związek małżeński (*negativa a la celebración del matrimonio*) (art. 43).

Zestawienie wybranej terminologii z zakresu obietnicy zawarcia małżeństwa znajduje się w Tabeli 1:

⁴ https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-es-pl.do?member=1 [dostęp: 10.02. 2019].

ES (<i>hkc</i>)	PL (źródło)
promesa del matrimonio	przyrzeczenie małżeństwa (<i>kpk</i> / IATE ⁵)
obligación de contraer matrimonio	zobowiązanie zawarcia związku małżeńskiego (Jenda 2018: 15)
incumplimiento sin causa de la promesa de matrimonio	nieuzasadnione niespełnienie przyrzeczenia małżeństwa (Jenda 2018: 11)
negativa a la celebración del matrimonio	odmowa wstąpienia w związek małżeński

Tabela 1. Terminologia z zakresu obietnicy zawarcia małżeństwa.

Warto zatrzymać się przy kolokacjach rzeczownika *matrimonio* (*małżeństwo*) i ich ekwiwalentach w języku polskim. W tłumaczeniu na język polski hiszpańskich zwrotów *contraer matrimonio* oraz *celebración del matrimonio* rzeczownik *matrimonio* może być oddany w języku polskim zarówno jako, odpowiednio, *zawrzeć małżeństwo* (*pkro*), *wstępować w związek małżeński* (*pkro*), jak i *zawrzeć związek małżeński* (Komarnicki, Komarnicki 2005: 42), oraz *wstąpienie w związek małżeński* (*pkro*). Ponadto proponuje się zwrot hiszpański *celebración matrimonial* (Komarnicki, Komarnicki 2005: 30), którego jednak nie stosuje hiszpański Kodeks cywilny.

Źródła terminologii polskiej w zakresie przyrzeczenia małżeństwa należy poszukiwać w *kpk* i tekstach prawniczych, ponieważ *pkro* nie przewiduje takiej instytucji. Natomiast w przypadku hiszpańskiego terminu *negativa a la celebración del matrimonio* zaproponowano polski ekwiwalent formalny *odmowa wstąpienia w związek małżeński*. Pojęcia te odnoszą się do wyrażenia odmowy zawarcia małżeństwa przez jedno z narzeczonych. Dlatego, poszukując polskich ekwiwalentów, wybór nie powinien paść na pojęcie *odmowa małżeństwa*, dotyczące odmowy udzielenia ślubu przez upoważnioną do tego instytucję⁶.

2.2. Przesłanki małżeństwa

Zgodnie z treścią Działu II „O przesłankach małżeństwa” (*Capítulo II „De los requisitos del matrimonio”*), kobieta i mężczyzna mają prawo do zawarcia małżeństwa (*derecho a contraer matrimonio*) zgodnie z przepisami hiszpańskiego Kodeksu cywilnego, przy czym małżeństwo jest zawierane po spełnieniu takich samych warunków i wywołuje takie same skutki bez względu na to, czy osoby zawierające małżeństwo (*contrayentes*) są tej samej, czy różnej płci (art. 44). Małżeństwo nie może zostać zawarte bez oświadczenia o wstąpieniu w związek mał-

⁵ <https://iate.europa.eu/search/standard/result/1550760960906/1> [dostęp: 10.02.2019].

⁶ Patrz np. <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/odmowa-slubu-osobie-ktora-nie-jest-juz-ubezwlasnowolniona-rzecznik-wyjasnia-przyczyny> [dostęp: 10.02.2019].

żeński (*consentimiento matrimonial*) (art. 45), a także gdy zamierzają je zawrzeć osoby niepełnoletnie, które nie ukończyły osiemnastego roku życia (*menores de edad no emancipados*), osoby, które już pozostają w związku małżeńskim (*ligados con vínculo matrimonial*) (art. 46), krewni w linii prostej (*parientes en línea recta por consanguinidad*) lub przysposabiający i przysposobiony (*parientes por adopción*), krewni w linii bocznej do trzeciego stopnia (*colaterales por consanguinidad hasta el tercer grado*), skazani (*condenados*) za współudział w spowodowaniu śmierci małżonka (*participación en la muerte dolosa del cónyuge*) lub partnera (*persona con la que uno está unido por análoga relación de afectividad a la conyugal*) (art. 47). Sędzia, z uzasadnionej przyczyny (*con justa causa*) i na wniosek strony (*a instancia de parte*), na podstawie uprzedniego orzeczenia wydanego w sprawie w postępowaniu nieprocesowym (*resolución previa dictada en expediente de jurisdicción voluntaria*) może znieść przeszkody wynikające ze spowodowania śmierci (*dispensar los impedimentos de muerte dolosa*) małżonka lub partnera i pokrewieństwa w linii bocznej trzeciego stopnia (art. 48).

Wybrane pojęcia dotyczące przesłanek małżeństwa zaprezentowano w Tabeli 2:

ES (<i>hkc</i>)	PL (źródło)
requisitos del matrimonio	przesłanki zawarcia małżeństwa (Góralski 2006)
derecho a contraer matrimonio	prawo do zawarcia małżeństwa (IATE ⁷)
contrayentes	osoby zawierające małżeństwo (<i>pkro</i>)
consentimiento matrimonial	oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński (<i>pkro</i>)
personas ligadas con vínculo matrimonial	osoby, które już pozostają w związku małżeńskim (<i>pkro</i>)
parientes en línea recta por consanguinidad	krewni w linii prostej (<i>pkro</i>)
parientes por adopción	przysposabiający i przysposobiony (<i>pkro</i>)
colaterales por consanguinidad hasta el tercer grado	krewni w linii bocznej (<i>pkro</i>) do trzeciego stopnia
participación en la muerte dolosa del cónyuge	współudział w spowodowaniu śmierci małżonka
persona con la que uno está unido por análoga relación de afectividad a la conyugal	osoby, które łączy więź emocjonalna analogiczna do więzi małżeńskiej

Tabela 2. Pojęcia z zakresu wymogów formalnych związanych z zawarciem małżeństwa.

⁷ <https://iate.europa.eu/search/standard/result/1550760759133/1> [dostęp: 12.02. 2019].

Na uwagę zasługuje kilka terminów ujętych w Tabeli 2. W tłumaczeniu hiszpańskiego terminu *requisitos del matrimonio* posłużono się ekwiwalentem funkcjonalnym *przesłanki zawarcia małżeństwa* nie występującym w takiej formie w *pkro*, w którym występuje jednak samodzielnie pojęcie *przesłanka* użyte wyraźnie w kontekście wymogów związanych z zawarciem małżeństwa.

Tłumaczenie hiszpańskiego terminu *consentimiento matrimonial* jako *oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński* jest przykładem ekwiwalentu funkcjonalnego jako trafniejszego niż nasuwający się automatycznie ekwiwalent formalny *zgoda na zawarcie związku małżeńskiego*. Warto zauważyć, że wymieniony ekwiwalent funkcjonalny występuje w *pkro*, w którym jest również mowa o *oświadczeniu woli* w kontekście zawarcia związku małżeńskiego „podlegającemu prawu wewnętrznemu kościoła lub innego związku wyznaniowego w obecności duchownego” (art. 1).

W tłumaczeniu hiszpańskiego terminu *participación en la muerte dolosa del cónyuge* posłużono się przepisem kanonu 1090 *kpk*, którego § 2 przewiduje (funkcjonującą tylko w prawie kanonicznym) następującą przeszkodę małżeńską: „Nieważnie [...] usiłują zawrzeć małżeństwo ci, którzy poprzez fizyczny lub moralny współudział spowodowali śmierć współmałżonka” – stąd ekwiwalent funkcjonalny *współudział w spowodowaniu śmierci małżonka*.

Hiszpański termin *persona con la que uno está unido por análoga relación de afectividad a la conyugal* oddano za pomocą ekwiwalentu funkcjonalnego *osoby, które łączy więź emocjonalna analogiczna do więzi małżeńskiej*. W świetle dyskusji prawniczej dotyczącej definicji pojęcia *relación de afectividad* (dosłownie: relacja afektywna), u podłoża której leży m.in. zagadnienie przemocy ze względu na płeć (Tardón Olmos 2009), zaproponowany ekwiwalent wydaje się bezpieczniejszym rozwiązaniem niż tłumaczenie *relación de afectividad* jako *więzi uczuciowej*.

2.3. Sposób zawarcia małżeństwa

Dział III „O sposobie zawarcia małżeństwa” (*Capítulo III „De la forma de la celebración del matrimonio”*) szczegółowo określa tryb wstępowania w związek małżeński. Mianowicie, obywatel Hiszpanii może zawrzeć małżeństwo zarówno w kraju – zgodnie z przepisami hiszpańskiego Kodeksu cywilnego lub podczas uroczystości o charakterze religijnym na podstawie odpowiednich przepisów, jak i poza jego granicami – na podstawie przepisów kraju zawarcia małżeństwa (*ley del lugar de celebración*) (art. 49). Obcokrajowcy zawierają związek małżeński w Hiszpanii na podstawie przepisów tego kraju lub zgodnie ze statutem personalnym (*ley personal*) jednego z narzeczonych (art. 50). Osobą właściwą do

stwierdzenia zdolności prawnej do zawarcia związku małżeńskiego (*capacidad de contrayentes*) poprzez spełnienie wymogów (*cumplimiento de los requisitos*), a także brak przeszkód małżeńskich (*inexistencia de impedimentos y obstáculos para contraer matrimonio*) jest w Hiszpanii sekretarz sądowy (*Secretario judicial*), notariusz (*Notario*) lub urzędnik stanu cywilnego (*Encargado del Registro Civil*) w miejscu zamieszkania jednego z narzeczonych, lub też urzędnik dyplomatyczny lub konsularny (*funcionario diplomático o consular*) upoważniony przez urząd stanu cywilnego, jeżeli narzeczeni mieszkają za granicą. Związek małżeński może być zawarty przed sędzią pokoju (*Juez de Paz*), burmistrzem (*Alcalde de municipio*) lub delegowanym przez niego urzędnikiem (*concejal delegado*), sekretarzem sądowym lub notariuszem oraz urzędnikiem dyplomatycznym lub konsularnym – w przypadku uroczystości odbywającej się za granicą (art. 51).

Jeżeli jedna z osób zawierających małżeństwo jest w stanie zagrożenia życia (*contrayente que se halla en peligro de muerte*) małżeństwo może być zawarte przed osobami wymienionymi w art. 51, a ponadto bezpośrednim przełożonym (*Oficial o Jefe superior inmediato*) w przypadku wojskowych (*militares*) w czasie wojny (*en campaña*) oraz kapitanem (*Capitán*) lub dowódcą (*Comandante*) w przypadku małżeństw zawieranych na statku morskim lub powietrznym (*matrimonios que se celebren a bordo de nave o aeronave*). Zawarcie związku małżeńskiego w stanie zagrożenia życia (*en peligro de muerte*) musi odbyć się w obecności dwóch pełnoletnich świadków, a w przypadku gdy niebezpieczeństwo to wynika z choroby lub stanu fizycznego (*peligro de muerte derive de enfermedad o estado físico*) jednego z narzeczonych, warunkiem niezbędnym jest opinia lekarska o zdolności do złożenia oświadczenia i powadze sytuacji (*dictamen médico sobre la capacidad para la prestación del consentimiento y la gravedad de la situación*), chyba że uznano brak takiej możliwości (*salvo imposibilidad acreditada*) (art. 52). Na ważność małżeństwa nie ma wpływu niewłaściwość lub brak mianowania (*incompetencia o falta de nombramiento*) osoby, przed którą zawierany jest związek małżeński, jeżeli przynajmniej jeden z małżonków działał w dobrej wierze (*proceder de buena fe*), a osoby te wykonywały swoje obowiązki jawnie (*ejercer las funciones públicamente*) (art. 53).

W przypadku zaistnienia poważnej przyczyny popartej wystarczającymi dowodami (*causa grave suficientemente probada*), minister sprawiedliwości może zezwolić na tajne zawarcie małżeństwa (*autorizar el matrimonio secreto*) (art. 54).

Osoba zawierająca małżeństwo może tego dokonać przez pełnomocnika (*contraer matrimonio por apoderado*) na podstawie pełnomocnictwa szczególnego udzielonego w formie dokumentu urzędowego (*poder especial*

concedido en forma auténtica) w obecności drugiego z narzeczonych (*asistencia personal del otro contrayente*). Pełnomocnictwo wygasa w drodze cofnięcia pełnomocnictwa przez mocodawcę (*revocación del poderdante*), rezygnacji pełnomocnika (*renuncia del apoderado*) lub w następstwie śmierci którejkolwiek z tych osób (art. 55).

W przypadku osób z niepełnosprawnością (*personas con discapacidad*) urzędnik, przed którym takie osoby zawierają małżeństwo, może zwrócić się do odpowiednich podmiotów (*recabar de las entidades*) o zapewnienie wsparcia w zakresie zasobów ludzkich, wsparcia technicznego i materialnego (*provisión de apoyos humanos, técnicos y materiales*) umożliwiającego wydanie, tłumaczenie i otrzymanie oświadczenia (*emisión, interpretación y recepción del consentimiento*) o wstąpieniu w związek małżeński. Jedynie w przypadku gdy stan zdrowia osoby zawierającej związek małżeński w oczywisty, stanowczy i istotny sposób (*de modo evidente, categórico y sustancial*) może uniemożliwić złożenie oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński mimo wsparcia, niezbędna jest opinia lekarska o zdolności do złożenia oświadczenia (*dictamen médico sobre la aptitud para prestar el consentimiento*) (art. 56). Uroczystość zawarcia związku małżeńskiego polega na odczycaniu przez urzędnika treści art. 66, 67 oraz 68 *hkc*, poproszeniu każdej z osób zawierających związek małżeński o złożenie oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński i zapytaniu, czy istotnie je zawierają w drodze tej czynności, udzieleniu pozytywnej odpowiedzi przez narzeczonych (*responder ambos afirmativamente*) i ogłoszeniu osób zawierających związek małżeński mężem i żoną (*declarar que los contrayentes quedan unidos en matrimonio*) (art. 58).

W przypadku małżeństw zawieranych w obecności duchownego (*celebración en forma religiosa*), oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński można złożyć w sposób przewidziany przez zarejestrowany związek wyznaniowy (*en la forma prevista por una confesión religiosa inscrita*) na warunkach uzgodnionych z Państwem (*en los términos acordados con el Estado*), a w przypadku ich braku, na warunkach przewidzianych przez ustawodawstwo państwowe (*en los términos autorizados por la legislación*) (art. 59). Małżeństwo zawarte w formie kanonicznej (*matrimonio celebrado según las normas del Derecho canónico*) lub w formie religijnej przewidzianej przez kościoły, wyznania i wspólnoty religijne zarejestrowane w Rejestrze kościołów i innych związków wyznaniowych (*Registro de Entidades Religiosas*) i cieszące się powszechnym uznaniem (*reconocimiento de notorio arraigo*), wywołuje skutki cywilne (*produce efectos civiles*) (art. 60).

Wybrane pojęcia zostały przedstawione w Tabeli 3:

ES (<i>hkc</i>)	PL (źródło)
forma de la celebración del matrimonio	sposób zawarcia małżeństwa (<i>pkro</i>)
ley del lugar de celebración	przepisy kraju zawarcia małżeństwa (Kremer 2007)
ley personal	statut personalny (<i>ppm</i>)
capacidad de contrayentes	zdolność prawna do zawarcia małżeństwa ⁸
inexistencia de impedimentos y obstáculos para contraer matrimonio	brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa (<i>pkro</i>)/ brak przeszkód małżeńskich (<i>kpk</i>)
contrayente que se halla en peligro de muerte	osoba zawierająca małżeństwo będąca w stanie zagrożenia życia (<i>pasc</i>)
matrimonio que se celebra a bordo de nave o aeronave	małżeństwo zawierane na statku morskim lub powietrznym (<i>pasc</i>)
contraer matrimonio en peligro de muerte	zawierać małżeństwo w stanie zagrożenia życia (<i>pasc</i>)
autorizar el matrimonio secreto	zezwolić na tajne zawarcie małżeństwa (<i>kpk</i>)
contraer matrimonio por apoderado	zawrzeć związek małżeński przez pełnomocnika (<i>pkro</i>)
declarar que los contrayentes quedan unidos en matrimonio	ogłaszać, że małżeństwo zostało zawarte (<i>pkro</i>)
celebración en forma religiosa	małżeństwo zawarte w obecności duchownego (<i>pkro</i>)
prestar el consentimiento matrimonial en la forma prevista por una confesión religiosa inscrita	złożyć oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński w sposób przewidziany przez zarejestrowany związek wyznaniowy (<i>pkro</i>)
matrimonio celebrado según las normas del Derecho canónico	małżeństwo zawarte w formie kanonicznej (<i>kpk</i>)
Registro de Entidades Religiosas	Rejestr kościołów i innych związków wyznaniowych ⁹

Tabela 3. Terminologia dotycząca sposobu zawarcia małżeństwa.

Nawiązując do powyższego zestawienia, warto zwrócić uwagę na tłumaczenie hiszpańskiego terminu *ley personal* jako *statut prawny*. Art. 11 § 1 *ppm* nie zawiera *expressis verbis* tego terminu, natomiast teksty prawnicze, w których

⁸ <http://powroty.gov.pl/-/zawarcie-malzenstwa-z-cudzoziemcem-w-polsce-9997> [dostęp: 20.02.2019].

⁹ <https://www.gov.pl/web/mswia/rejestr-kościół-i-innych-związków-wyznaniowych> [dostęp: 25.02.2019].

powołano się na ten przepis, już bezpośrednio do tego terminu nawiązują¹⁰. Następnie, w tłumaczeniu hiszpańskiego terminu *inexistencia de impedimentos y obstáculos para contraer matrimonio* znajdujemy dwa ekwiwalenty funkcjonalne: *brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa* (pkro) oraz *przeszkody małżeńskie* (kpk); w żadnym nie ma zestawienia dwóch następujących po sobie synonimicznych rzeczowników oznaczających przeszkodę (*impedimentos y obstáculos*).

W tłumaczeniu terminu *matrimonio que se celebra a bordo de nave o aeronave* jako małżeństwo zawierane na statku morskim lub powietrznym posłużono się treścią art. 96 pasc. W przytoczonym przepisie, jak i w pozostałych przepisach tego aktu prawnego, jest mowa o „urodzeniu lub zgonie na polskim statku morskim lub powietrznym”, stąd zaproponowany ekwiwalent funkcjonalny.

Termin hiszpański *declarar que los contrayentes quedan unidos en matrimonio* oznacza w dosłownym tłumaczeniu *ogłaszać osoby zawierające związek małżeński mężem i żoną*, jednak tutaj zaproponowano rezygnację z ekwiwalentu formalnego na rzecz ekwiwalentu funkcjonalnego *ogłaszać, że małżeństwo zostało zawarte* (na skutek złożenia zgodnych oświadczeń). Analogicznie w przypadku hiszpańskiego terminu *celebración en forma religiosa*, z *pkro* zacerpnięto ekwiwalent funkcjonalny *małżeństwo zawarte w obecności duchownego*. Podobnie hiszpański termin *matrimonio celebrado según las normas del Derecho canónico* oddano z użyciem ekwiwalentu funkcjonalnego *małżeństwo zawarte w formie kanonicznej* (kpk), natomiast ekwiwalent formalny *małżeństwo zawarte zgodnie z prawem kanonicznym* również wydaje się uzasadniony, głównie ze względu na klarowne oddanie pojęcia.

W tłumaczeniu hiszpańskiej nazwy własnej *Registro de Entidades Religiosas*, kierując się faktem istnienia polskiego rejestru o takich samych właściwościach, zastosowano ekwiwalent funkcjonalny *Rejestr kościołów i innych związków wyznaniowych*, a nie ekwiwalent formalny, będący tłumaczeniem dosłownym, *Rejestr podmiotów religijnych*, skądinąd również oddający cechy tej instytucji.

2.4. Rejestracja zawarcia małżeństwa

Dział IV „O rejestracji zawarcia małżeństwa w rejestrze stanu cywilnego” (*Capítulo IV „De la inscripción del matrimonio en el Registro Civil”*) przewiduje, że związek małżeński wywołuje skutki prawne (*produce efectos civiles*)

¹⁰ Patrz np. Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 31.10.2012 r. [dostęp: 12.02.2019] [orzeczenia.szczecin.sa.gov.pl/.../\\$002fneurocourt\\$002fpublished\\$002f15\\$002f550000...](http://orzeczenia.szczecin.sa.gov.pl/.../$002fneurocourt$002fpublished$002f15$002f550000...)

od momentu jego zawarcia, przy czym w celu pełnego uznania (*pleno reconocimiento*) faktu zawarcia małżeństwa, należy dokonać jego rejestracji w urzędzie stanu cywilnego. Związek małżeński, który nie został zarejestrowany (*matrimonio no inscrito*), nie narusza praw nabytych w dobrej wierze (*derechos adquiridos de buena fe*) przez osoby trzecie (*por terceras personas*) (art. 61). Zawarcie związku małżeńskiego stwierdza się w drodze czynności lub na podstawie aktu notarialnego (*mediante acta o escritura pública*) podpisanego przez urzędnika, przed którym zawierane jest małżeństwo, przez małżonków i dwóch świadków. Po wydaniu świadectwa lub poświadczeniu aktu notarialnego, odpis potwierdzający zawarcie małżeństwa (*copia acreditativa de la celebración del matrimonio*) zostaje przesłany do właściwego rejestru stanu cywilnego (*Registro Civil competente*) w celu zarejestrowania (art. 62). Zarejestrowanie małżeństwa zawartego w Hiszpanii w obecności duchownego następuje na podstawie przedłożenia zaświadczenia z kościoła, związku wyznaniowego, wspólnoty religijnej lub federacji, zawierającego informacje wymagane przez ustawodawcę do celów dokonania wpisu w księgach urzędu stanu cywilnego (art. 63). W celu uznania małżeństwa zawartego tajnie (*reconocimiento del matrimonio secreto*) wystarczy zarejestrowanie go w księdze specjalnej Centralnego Rejestru Stanu Cywilnego (*Registro Civil Central*), co pozostaje bez uszczerbku (*no perjudica*) dla praw nabytych w dobrej wierze przez osoby trzecie (*derechos adquiridos de buena fe por terceras personas*) do chwili wpisania w księgach urzędu stanu cywilnego (art. 64). W przypadku gdy małżeństwo zostało zawarte bez uprzedniego rozpatrzenia stosownych dokumentów (*sin haberse tramitado el correspondiente expediente*), przed zarejestrowaniem takiego związku małżeńskiego należy stwierdzić spełnienie wymogów prawnych (*comprobar si concurren los requisitos legales*). Jeżeli małżeństwo zostało zawarte przed właściwą osobą inną niż wymienione w Dziale III, dokumenty należy przesłać do urzędu stanu cywilnego w miejscu zawarcia małżeństwa w celu stwierdzenia spełnienia wymogów ważności (*comprobación de los requisitos de validez*) tak zawartego małżeństwa (art. 65).

Zestawienie wybranych pojęć z zakresu rejestracji związku małżeńskiego znajduje się w Tabeli 4:

ES (<i>hkc</i>)	PL (źródło)
inscripción del matrimonio en el Registro Civil	rejestracja zawarcia małżeństwa w rejestrze stanu cywilnego (<i>pasc</i>)/ w urzędzie stanu cywilnego (<i>pkro</i>)
copia acreditativa de la celebración del matrimonio	odpis aktu małżeństwa (<i>pasc</i>)

reconocimiento del matrimonio secreto	uznanie małżeństwa zawartego tajnie (<i>kpk</i>)
libro especial del Registro Civil Central	księga specjalna (<i>kpk</i>) Centralnego Rejestru Stanu Cywilnego (<i>pasc</i>)

Tabela 4. Pojęcia dotyczące zarejestrowania związku małżeńskiego.

Warto zauważyć, że hiszpański termin *Registro Civil* bywa tłumaczony zarówno jako *urząd stanu cywilnego* (*pkro*), jak i rejestr stanu cywilnego (*pasc*).

Hiszpański termin *libro especial del Registro Civil Central* oddano tutaj ekwiwalentem formalnym *księga specjalna Centralnego Rejestru Stanu Cywilnego*. Przy tworzeniu ekwiwalentu posłużono się postanowieniem kanonu 1133 *kpk* przewidującym zapisanie małżeństwa tajnie zawartego „jedynie w specjalnej księdze, przechowywanej w tajnym archiwum kurii”.

2.5. Prawa i obowiązki małżonków

Dział V „O prawach i obowiązkach małżonków” (*Capítulo V „De los derechos y deberes de los cónyuges”*) stanowi, że małżonkowie mają równe prawa i obowiązki (*son iguales en derechos y deberes*) (art. 66), powinni okazywać sobie szacunek (*deben respetarse*) i wzajemnie sobie pomagać (*ayudarse mutuamente*) oraz współdziałać dla dobra rodziny (*actuar en interés de la familia*) (art. 67). Małżonkowie są zobowiązani do wspólnego pożycia (*vivir juntos*), wierności (*guardarse fidelidad*) i wzajemnej pomocy (*socorrerse mutuamente*) (art. 68). Małżonkowie, w drodze porozumienia (*de común acuerdo*), ustalają wspólne miejsce zamieszkania (*domicilio conyugal*), przy czym w przypadku rozbieżności spór rozwiązuje sędzia, mając na uwadze dobro rodziny (*tener en cuenta el interés de la familia*) (art. 70). Dodatkowo, żaden z małżonków nie może przypisywać sobie prawa do reprezentowania drugiego (*atribuirse la representación del otro*), chyba że drugi małżonek udzielił takiej zgody.

Terminologia dotycząca praw i obowiązków małżonków została zaprezentowana w Tabeli 5:

ES (<i>hkc</i>)	PL (źródło)
derechos y deberes de los cónyuges	prawa i obowiązki małżonków (<i>pkro</i>)
ser iguales en derechos y deberes	mieć równe prawa i obowiązki (<i>pkro</i>)
deber de respetarse	obowiązek wzajemnego szacunku (<i>pkro</i>)
ayudarse mutuamente	wzajemnie sobie pomagać (<i>pkro</i>)
actuar en interés de la familia	współdziałać dla dobra rodziny (<i>pkro</i>)

deber de vivir juntos	obowiązek wspólnego pożycia (<i>pkro</i>)
deber de guardarse fidelidad	obowiązek wierności (<i>pkro</i>)
deber de socorrerse mutuamente	obowiązek wzajemnej pomocy (<i>pkro</i>)

Tabela 5. Pojęcia z zakresu praw i obowiązków małżonków.

W tłumaczeniu hiszpańskich terminów zawartych w omawianym Dziale V posłużono się ekwiwalentami funkcjonalnymi zaczerpniętymi z *pkro*. Warto zwrócić uwagę na pewną nieścisłość dotyczącą oddania hiszpańskiego terminu *actuar en interés de la familia* jako *współdziałać dla dobra rodziny*, a nie za pomocą ekwiwalentu formalnego *działać w interesie rodziny*. Konsekwentnie kierowano się tutaj treścią *pkro*, w którym w art. 95 § 3 znajdujemy zestawienie: „dobro dziecka i interes społeczny”; wydaje się zatem, że przyjęty ekwiwalent jest trafniejszy, jako odwołujący się do osób, a nie do pojęcia abstrakcyjnego.

2.6. Unieważnienie małżeństwa

Dział VI „O unieważnieniu małżeństwa” (*Capítulo VI „De la nulidad del matrimonio”*) określa, że bez względu na sposób zawarcia małżeństwa, jest ono nieważne (*es nulo*), jeżeli: zostało zawarte bez złożenia oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński (*sin consentimiento matrimonial*); małżeństwo zostało zawarte między osobami, które w świetle wspomnianych powyżej art. 46 i 47 nie mogły wstąpić w związek małżeński; małżeństwo nie zostało zawarte przed właściwym urzędnikiem (sędzią pokoju, burmistrzem lub delegowanym przez niego urzędnikiem, sekretarzem sądowym, notariuszem, posiadającym odpowiednie kompetencje), albo bez obecności świadków (*sin la intervención de los testigos*); małżeństwo zostało zawarte pod wpływem błędu co do tożsamości drugiej strony (*matrimonio celebrado por error en la identidad de la persona del otro contrayente*) lub co do przymiotów osobistych (*cualidades personales*), które przez swoją istotę (*por su entidad*) zaważyły na złożeniu oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński (*son determinantes de la prestación del consentimiento*); małżeństwo zostało zawarte pod przymusem (*por coacción*) lub pod wpływem silnej bojaźni (*por miedo grave*) (art. 73). Powództwo o unieważnienie małżeństwa (*acción para pedir la nulidad del matrimonio*) mogą wytoczyć małżonkowie, prokurator (*Ministerio Fiscal*) lub inna osoba mająca bezpośredni i uzasadniony interes (*persona que tenga interés directo y legítimo*) (art. 74). Od tej zasady jest kilka wyjątków. Po pierwsze, w przypadku gdy przyczyną nieważności (*causa de nulidad*) jest brak pełnoletności, w imieniu osoby niepełnoletniej powództwo mogą wytoczyć rodzice (*padres*), opiekunowie

(*tutores*) lub rodzina zastępcza (*guardadores*) oraz prokurator. Po osiągnięciu pełnoletności może wytoczyć powództwo osoba niemająca ukończonych lat osiemnastu, chyba że pożycie małżonków trwało przynajmniej rok od chwili ukończenia tego wieku (art. 75). Po drugie, w przypadku zawarcia małżeństwa pod wpływem błędu, pod przymusem lub pod wpływem silnej bojaźni, powództwo może wytoczyć tylko małżonek, który z tej przyczyny ucierpiał, przy czym prawo do wytoczenia powództwa wygasa (*caduca la acción*) po upływie roku wspólnego pożycia od chwili ustania błędu (*desvanecido el error*) lub ustania przymusu lub przyczyny bojaźni (*cesado la fuerza o causa del miedo*) (art. 76). Po trzecie, sędzia nie orzeka nieważności małżeństwa (*no acordará la nulidad de un matrimonio*) ze względu na wadę formalną (*defecto de forma*), jeżeli przynajmniej jedno z małżonków zawarło małżeństwo w dobrej wierze (*contraer matrimonio de buena fe*) (art. 78). Po czwarte, stwierdzenie nieważności małżeństwa (*declaración de nulidad del matrimonio*) nie unieważnia skutków (*no invalida los efectos*) wywołanych w odniesieniu do dzieci i małżonka lub małżonków w dobrej wierze – domniemywa się działanie w dobrej wierze (*buena fe se presume*) (art. 79). Orzeczenia nieważności małżeństwa kościelnego (*resoluciones sobre nulidad de matrimonio canónico*) wydane przez sądy kościelne (*tribunales eclesíasticos*) lub na mocy decyzji papieskich (*decisiones pontificias*) o małżeństwie zawartym ważnie, lecz nieskonsumowanym (*matrimonio rato y no consumado*) stają się skuteczne w porządku cywilnym (*tener eficacia en el orden civil*) na wniosek którejkolwiek ze stron, jeżeli stwierdza się ich zgodność z prawem państwowym (*se declaran ajustados al Derecho del Estado*) na podstawie orzeczenia wydanego przez właściwy sąd cywilny (*Juez civil competente*) (art. 80).

Tabela 6 przedstawia terminologię dotyczącą unieważnienia małżeństwa:

ES (<i>hkc</i>)	PL (źródło)
matrimonio nulo	małżeństwo nieważne (<i>kpk</i>)
nulidad del matrimonio	unieważnienie małżeństwa (<i>pkro</i>)
matrimonio celebrado sin consentimiento matrimonial	małżeństwo zawarte bez złożenia oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński (<i>pkro</i>)
matrimonio celebrado sin la intervención de los testigos	małżeństwo zawarte bez obecności świadków (<i>pkro</i>)
matrimonio celebrado por error en la identidad de la persona del otro contrayente	małżeństwo zawarte pod wpływem błędu co do tożsamości drugiej strony (<i>pkro</i>)
matrimonio celebrado por error en aquellas cualidades personales	małżeństwo zawarte pod wpływem błędu co do przymiotu osoby (<i>kpk</i>)

matrimonio celebrado por coacción	małżeństwo zawarte pod przymusem (<i>kpk</i>)
matrimonio celebrado por miedo grave	małżeństwo zawarte pod wpływem silnej bojaźni (<i>kpk</i>)
acción para pedir la nulidad del matrimonio	powództwo o unieważnienie małżeństwa (<i>pkro</i>)
Ministerio Fiscal	prokurator (<i>pkro</i>)
causa de nulidad	przyczyna unieważnienia (<i>pkro</i>)
acordar la nulidad de un matrimonio	orzec unieważnienie małżeństwa (<i>pkro</i>)
contraer el matrimonio de buena fe	zawierać małżeństwo w dobrej wierze (<i>kpk</i>)
resolución sobre nulidad de matrimonio canónico	orzeczenie unieważnienia małżeństwa zawartego w formie kanonicznej (<i>kpk</i>)
matrimonio rato y no consumado	małżeństwo zawarte a niedopełnione (<i>kpk</i>)

Tabela 6. Terminologia dotycząca unieważnienia małżeństwa.

Warto wskazać, że hiszpański termin *matrimonio celebrado por miedo grave* przetłumaczono jako *małżeństwo zawarte pod wpływem silnej bojaźni*, co wydaje się zręczniejszym ekwiwalentem niż termin *pod wpływem ciężkiej bojaźni* występujący w *kpk*.

W tłumaczeniu hiszpańskiej nazwy własnej *Ministerio Fiscal* zamiast ekwiwalentu formalnego oznaczającego nazwę instytucji *Prokuratura*¹¹ proponowano ekwiwalent funkcjonalny *prokurator*, zgodnie z terminologią zaczerpniętą z *pkro*.

Hiszpański termin *matrimonio rato y no consumado* oddano za pomocą polskiego terminu *małżeństwo zawarte a niedopełnione* zaczerpniętego z *kpk*. Zgodnie z zasadą przyjętą w niniejszym artykule, termin występujący w tekście prawnym zestawiono z ekwiwalentem funkcjonalnym zaczerpniętym z tekstu prawnego w języku docelowym. Niemniej jednak, wydaje się, że równie trafny byłby, występujący w tekstach prawniczych, ekwiwalent formalny *małżeństwo zawarte, lecz nie skonsumowane* (Frowal-Dolata 2013).

¹¹ https://administracion.gob.es/pag_Home/espanaAdmon/directorioOrganigramas/quienEsQuien/Institucionesl_Estado/MinisterioFiscal.html#.XK3A6TgrDc [dostęp: 04.04.2019].

3. Wnioski

Zestawienie terminów prawnych w języku hiszpańskim i w języku polskim z zakresu zawarcia i unieważnienia małżeństwa wykazuje, że sens pojęć najtrafniej oddają ekwiwalenty zaczerpnięte z paralelnych tekstów prawnych (*pkro*, *pasc*). Wobec braku takich ekwiwalentów, a dzieje się tak np. w przypadku przyrzeczenia małżeństwa, należy sięgnąć do innych aktów prawnych (*kpk*, *ppm*) i do tekstów prawniczych – jeżeli nie zawierają one bezpośrednich ekwiwalentów, są źródłem inspiracji do tworzenia polskich odpowiedników. Analiza wykazała również, że nie tylko ekwiwalenty funkcjonalne, lecz również formalne mogą trafnie oddać sens danego terminu prawnego.

BIBLIOGRAFIA

- Alcaraz Varó E., Hugues B., Gómez A. (2009) *El español jurídico*. Madrid: Ariel.
- Álvarez M. (2002) *Tipos de escrito III: Epistolar, administrativo y jurídico*. Madrid: Arco Libros.
- Biel Ł. (2007) „Translation of Multilingual EU Law as a Sub-genre of Legal Translation”, w: Kierzkowska D. (red.) *Court Interpreting and Legal Translation in the Enlarged Europe 2006*. Warszawa: Translegis, 144–163.
- Frowal-Dolata K. (2013) „Przyczyny unieważnienia małżeństwa w polskim prawie rodzinnym oraz w wybranych państwach UE”. *Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego* (11), 111–132.
- Góralski W. (2006) „Przesłanki zawarcia małżeństwa w prawie polskim i w prawie kanonicznym”. *Ius Matrimoniale* 11 (17), 19–51.
- Harvey M. (2000) *A Beginner's Course in Legal Translation: the Case of Culture-bound Terms*. Lyon: Université Lumière.
- Hurtado Albir A. (2001) *Traducción y traductología. Introducción a la Traductología*. Madrid: Ediciones Cátedra.
- Jenda M. (2018) „Próba uchwycenia charakteru prawnego instytucji zaręczyn oraz skutki związane z ich odwołaniem w świetle prawa polskiego ze wskazaniem regulacji w prawie niemieckim i włoskim”. *Młody Jurysta* (1), 3–17.
- Jopek-Bosiacka A. (2006) *Przekład prawny i sądowy*. Warszawa: PWN.
- Komarnicki M., Komarnicki I. (2005) *Diccionario de Terminología Jurídica español-polaco*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- Kremer A. (2007) „Zawarcie związku małżeńskiego przed konsulem (wybrane zagadnienia)”. *Zeszyty Prawnicze UKSW* 7(1), 177–193.
- Newmark P. (1981) *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon Press.
- Šarčević S. (1997) *New approach to legal translation*. The Hague: Kluwer Law International.

- Tardón Olmos M. (2009) „La interpretación de la análoga relación de afectividad, III Congreso del Observatorio contra la Violencia Doméstica y de Género. Aplicación jurisdiccional. Madrid, 21-23.10.2009.
- Tokarczyk R. (2000) „Kultura prawa europejskiego”. *Studia Europejskie* (1), 11–26.
- Weston M. (1991) *An English Reader's Guide to the French Legal System*. Oxford: Berg.
- Wróblewski B. (1948) *Język prawny i prawniczy*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Zieliński M. (1999) „Języki prawne i prawnicze”, w: Pisarek W. (red.) *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*. Kraków: Ośrodek Badań Prasoznawczych, 50–74.

Źródła prawa:

- Kodeks prawa kanonicznego* 1983, www.trybunal.mkw.pl/Kodeks%20Prawa%20Kanicznego.pdf
- Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el Código Civil*, Ministerio de Gracia y Justicia «BOE» núm. 206, de 25 de julio de 1889, Referencia: BOE-A-1889-4763, texto consolidado, última modificación: 4 de agosto de 2018
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 1964 nr 9, poz. 59 ze zm.)
- Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2014, poz. 1741)
- Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. z 2011 nr 80, poz. 432)

Strony internetowe:

- <https://e-justice.europa.eu>
- <https://iate.europa.eu>
- <https://administracion.gob.es>
- <https://www.rpo.gov.pl>
- orzeczenia.szczecin.sa.gov.pl
- <https://www.gov.pl>
- <http://powroty.gov.pl>

SUMMARY

In this article the Spanish and Polish terminology related to entering into and annulment of marriage has been presented. Spanish legal terms come from the Civil Code (*Código Civil*), which is a fundamental source of law governing the institution of marriage in the Kingdom of Spain, while their Polish equivalents come mostly from the Polish Family and Guardianship Code, as well as from the Code of Canon Law, the

Polish Civil Registry Records Act and the Polish International Private Law. The aim of this article is matching selected Spanish legal terms with their Polish equivalents on the basis of parallel texts, discussing the solutions suggested in relevant dictionaries and scholarly papers, as well as drawing inspiration in the process of creating equivalents.

Key words: legal translation, functional equivalent, formal equivalent, entering into marriage, annulment of marriage

Agnieszka Dominika Biernacka, adiunkt w Instytucie Lingwistyki Stosowanej UW, absolwentka i kierownik Interdyscyplinarnego Podyplomowego Studium Kształcenia Tłumaczy (IPSKT). Autorka monografii i artykułów naukowych o tematyce translatorycznej dotyczącej przekładu sądowego. Od 2003 r. – tłumacz przysięgły języka hiszpańskiego.

Agata Hajduk

Uniwersytet Warszawski

International agreements as a transgenre: an analysis of international agreements between the EU and third countries

Summary

The aim of this paper is to investigate the macrostructure and terminology within the field of international agreements concluded between the European Union and third countries by means of standard procedure as well as by means of an exchange of letters. It is also to draft a typology of problems that occur in the process of translation of the agreements. The first part of the paper discusses areas which may become a subject of an agreement, to which the European Union is the party, as well as the language of this international institution. Then, a macrostructure of an agreement in the form of an exchange of letters and a standard agreement is drafted. The phrasing of the agreements is gathered in appropriate sections, and corresponding expressions are provided for German and Polish language versions. The second part of the paper addresses problems found in the Polish language version of the agreements and drafts a model classification. The author provides examples that are to illustrate typical problems as well as ways to solve them.

Key words: European Union, international agreements, legal translation, linguistic analysis

1. Introduction

The European Union has several instruments through which it may shape external relations with the world. This paper focuses on agreements it concludes with third countries, which, as observed by van Vooren and Wessel, may be classified as conventionally agreed instruments of its external action. They form key documents which allow the Union to take an important role in the global legal order and to have legal relationships with non-EU countries. Although they can be referred to as ‘non-legally binding’, they undoubtedly

belong to the EU legal order, as it is possible for them to have legal effects (van Vooren and Wessel 2014: 35).

According to Wessel, international agreements are not defined as legal instruments by the Treaties. Pursuant to Article 216 of the Treaty on Functioning of the European Union, however, this international organisation has the competence to enter into agreements (*ius contrahendi*) with one or more third countries as well as international organisations. These agreements are binding for EU institutions as well as for its member states and allow the Union to achieve objectives of its policy (Wessel and Arribas 2008: 291).

2. Subject matter of agreements concluded by the EU

In some instances, the EU has exclusive competence to conclude international agreements, for instance with regard to customs, monetary policy or competition law; in other spheres, the competences are shared between the Member States and the Union: these include transport, security and internal market (Hamans 2014: 65). The areas of agreement conclusion of the EU are depicted in Chart 1 below.

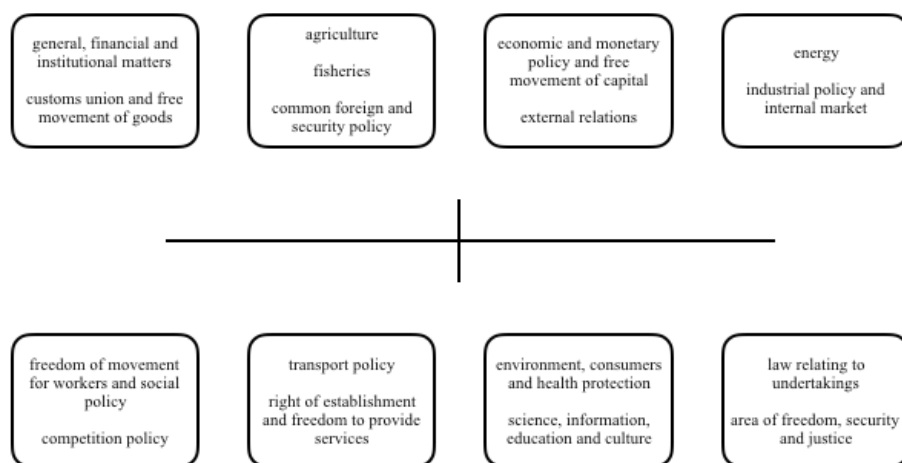

Chart 1. Subject matter of agreements (Source: own compilation based on the EUR-Lex: Directory of international agreements)

3. The European Union's legal language(s)

As of the year 2018, the EU has 24 official languages. They have developed a distinctive hybrid style. The language of EU legislation is sometimes negatively

seen by non-lawyers, often referred to with a number of negative terms (Euro-speak, Euro-legalese, etc.). The commonly accepted and neutral term is the Eurolect and its influence on national legal languages is still being investigated (cf. Biel 2014). It differs from domestic legal languages, *inter alia* due to institutionalisation, frequent code switching and interlingual assimilation.

Earlier in the history of the European Union, most negotiations and legal drafting took place in French. Currently, this role has been taken over by English: approximately 81% of legal documents worked on in the Directorate General for Translation are drafted originally in English, even though not many of the drafters are native speakers of this language (Gardner 2017: 150). The fact that non-native speakers are involved in the process of legal drafting contributes to what Koskinen describes as the “extreme visibility of the ‘translatedness’” of the Eurolect (2000: 61).

In the EU, translation is necessary to promote better understanding of not only law-making, but also communication in general. The constant contact of the EU’s constituent cultures and languages results in hybridity, derived from compromises at the pre-translation and translation phase (Trosborg 1997: 146). The demand for uniformity, stemming from the principle of equal legal effect of all language versions (Šarčević 1997: 101), leads to the standardisation of source text produced by the EU, which is intended to help translators through the simplification and rationalisation of their work.

As far as international agreements are concerned, as part of the EU legal order they may contain provisions that will be directly applicable to certain individuals. For this reason, it is justified for their text to be comprehensible: a purpose served best if all language versions are authoritative. According to the research team of P & V International, “the general rule is that contracting parties to bilateral agreements accept the multiple authentic language versions” (*Final Report...* 2012: 40). Some exceptions may be observed: some of the agreements between the EU and the USA only include one authentic language, that is English.

4. Objective, material and method

This paper aims to approach international agreements concluded between the EU and non-EU countries as a transgenre, that is a genre which ‘exists’ through translation and is exclusive to it (Borja et al. 2009: 62). It will analyse the macrostructure and the microstructure of its subgenres: international agreements concluded in the form of an exchange of letters and standard international agreements, focusing on recurrent formulas and their equivalents in three language

versions of such agreements: English, German and Polish, in order to identify similarities and tendencies in structures and conventions. The practical objective of the paper is to analyse divergences between language versions, pointing to typical problems in translation with suggestions on how to improve it.

The study is based on the qualitative analysis of the following material: 25 agreements between the EU and third countries, of which five are agreements in the form of an exchange of letters (time span: 1997–2011) and 20 standard international agreements (time span: 1991–2016), taken from the L series of the Official Journal of the European Union in English, Polish and German language versions, accessed via the EUR-Lex Directory of international agreements as of April 2018.

5. Agreements in the form of an Exchange of Letters

There are various forms of the conclusion of international agreements. This paper will discuss the form of an exchange of letters as well as the standard form of the agreements. The language in all five analysed agreements concluded through an exchange of letters indicates that the phrasing has not substantially changed over the years. One of the reasons may be the fact that in the past, negotiations on the content of the agreements were primarily taking place in French. The relevant phrases of the resulting formulas were then ‘copied and pasted’ from the previously adopted legal instruments into the new ones, as it is the case with the case law of the ECJ (McAuliffe 2011: 98).

These legal instruments may be characterised as a genre chain, that is a relationship and an interaction of two genres in a cluster (Biel 2018: 152). They are interrelated and the link between them is a communicative purpose: creating an international agreement. Their order is strictly chronological. First, a letter from the European Union is created, detailing the elements of the future agreement. It is subsequently signed by the High Representative acting as the legal representative of the EU (Wessel 2008: 159). Then, a response letter is sent from the third country, citing its predecessor in its entirety and confirming agreement to be bound by provisions contained in its wording.

After two stages of agreement conclusion based on decisions of the Council (on signature and conclusion), agreements concluded in the form of an exchange of letters are published in the Official Journal of the European Union. The macrostructure of a legal instrument created this way is unified and composed of the following elements:

1) full title;

The use of the term *international agreement* has no specific legal meaning. In the EU, it serves to prevent confusion, since the term ‘Treaties’ is generally understood as denoting the TEU and TFEU as well as the Accession Treaties, that is international agreements concluded between the Member States of the EU. Even though international instruments concluded with third countries follow the description of a ‘treaty’ of the Vienna Convention, separate titles are used to ensure greater clarity (van Vooren and Wessel 2014: 41).

2) the letter from the Union, including:

- the form of address:

EN	PL	DE
Sir,	Szanowny Panie, Wielce Szanowny Panie, Szanowny Panie Ambasadzie!	Herr, Exzellenz, Sehr geehrter Herr,

- contents of the letter, most often repeating the results of the negotiation process, with the most important elements of the future agreements numbered and listed in an appropriate order;
- request for the counterparty to confirm whether the authorities of the third state consent to the wording of the agreement:

EN	PL	DE
<i>I should be obliged if you would confirm that</i> (1) <i>your Government</i> (2) <i>the Government of the Swiss Confederation</i> (3) <i>the Government of the Kingdom of Norway is in agreement with the content(s) of this letter.</i>	(1) Byłbym zobowiązany za potwierdzenie, iż Pański Rząd zgadza się z treścią niniejszego listu. Byłabym zobowiązana za potwierdzenie przez Pana, że Rząd Pana kraju zgadza się z treścią niniejszego listu. (2) Będę zobowiązany za potwierdzenie, że rząd Konfederacji Szwajcarskiej zgadza się z treścią zawartą w niniejszym liście. (3) Będę zobowiązany, jeżeli potwierdzi Pan, że Rząd Królestwa Norwegii zgadza się z treścią niniejszego listu.	(1) Ich wäre Ihnen dankbar, wenn Sie mir die Zustimmung Ihrer Regierung hierzu bestätigen würden. (2) Ich wäre Ihnen dankbar, wenn Sie mir die Zustimmung der Regierung der Schweizerischen Eidgenossenschaft zum Inhalt dieses Schreibens bestätigen könnten. (3) Ich wäre Ihnen dankbar, wenn Sie mir die Zustimmung der Regierung des Königreichs Norwegen zum Inhalt dieses Schreibens bestätigen könnten.

<i>I would be grateful if you could confirm the agreement of your government to the above.</i>	<i>Byłbym wdzięczny, gdyby zechciał Pan potwierdzić zgodę Pańskiego Rządu na powyższe ustalenia.</i>	<i>Ich wäre Ihnen verbunden, wenn Sie die Zustimmung Ihrer Regierung zum Inhalt dieses Schreibens bestätigen könnten.</i>
--	--	---

This part of an agreement begins with the diplomatic phrase requesting the representative of the counterparty to express the consent of the third country's authorities (*your Government* or *the Government of*) to be bound by the agreement, the proposed wording of which was just presented.

The phrasing cited above in English is recurrent in the agreements. In Polish and German, it is translated differently. For this reason, the number of parallel sentences may differ between the columns. Agreements in English offer two phrases to request something of a person in an official formal setting: *I would be grateful* and *I should be obliged*. The latter belongs to the most formal register. This is reflected in the German counterparts *ich wäre Ihnen dankbar* [I would be grateful to you] or its higher register variant *ich wäre Ihnen verbunden* [I would be obliged to you]. Interestingly enough, in the analysed agreements the variant *verbunden* was used only once, as an equivalent of *grateful*. Whereas neither *obliged* nor *grateful* requires a grammatical object, the German version uses *verbunden* and *dankbar* preceded by the grammatical object *Ihnen* [to you] resulting from obligatory explicitation. In Polish, the counterparts are *byłbym wdzięczny* and *byłbym/będę zobowiązany*, inflected accordingly.

Furthermore, the English language version of the agreements provides two phrases referring to the contents of the letter, to which the agreement is requested: *to the above* and *with the contents of this letter*. In German, this is reflected through *hierzu* [to the above] and significantly more often encountered *zum Inhalt dieses Schreibens* [to the contents of this document]. In Polish, the phrase *zawarta w niniejszym liście* [included in this letter] was added to *treść* [contents]. The expression *treść niniejszego listu* [the contents of this letter] seems more natural than its more verbous equivalent. The equivalent of *to the above* is *na powyższe ustalenia*.

- diplomatic assurances of the highest consideration (*formule de politesse*):

EN	PL	DE
<i>Please accept, Sir, the assurance of my highest consideration.</i>	<i>Z wyrazami szacunku, Z wyrazami głębokiego szacunku, Proszę o przyjęcie wyrazów najwyższego szacunku. Proszę przyjąć wyrazy najwyższego poważania. Proszę przyjąć, Szanowny Panie, wyrazy mojego najwyższego poważania.</i>	<i>Genehmigen Sie, Herr ..., den Ausdruck meiner ausgezeichnetsten Hochachtung.</i>

The closing formula in English is also constructed using the formal register. The register is reflected by the German version, where a single translation of the phrase is offered, that is *genehmigen Sie, Herr ..., den Ausdruck meiner ausgezeichnetsten Hochachtung* [please allow me, Sir, to express my deepest respect]. The corresponding Polish phrases show much higher variation and varied degrees of politeness, with *z wyrazami szacunku* [with regards] being the least, and *proszę przyjąć wyrazy mojego najwyższego poważania* [please accept my highest consideration] – the most formal one to express consideration.

A minor difference is also present in terms of punctuation: both English and German language versions are complete sentences, with their end demarcated with a dot. In the analysed agreements, the versions *z wyrazami szacunku* and *z wyrazami głębokiego szacunku* are not closed with a comma at the end, even though it is required in the institutional style guide for Polish translators (*Vademecum Tłumacza* 2016: 33).

- signature of the representative;
- annexes or appendices;

3) the response letter of the third country

The response letter of the third country is written after a representative obtains an official authorisation of their government to conclude an agreement. Its outline mirrors the letter sent by the Union and also begins with the form of address *Sir*, followed by:

- acknowledgment of the receipt of the letter with the proposal:

EN	PL	DE
<i>I have the honour to acknowledge receipt of your letter</i> <i>(1) of today's date</i> <i>(2) of last 4 January</i> <i>(3) [insert the date of the letter],</i> <i>which reads as follows:</i>	<i>(1) Mam zaszczyt potwierdzić otrzymanie Pańskiego listu z dnia dzisiejszego, który brzmi jak następuje: Mam zaszczyt potwierdzić, że w dniu dzisiejszym otrzymałem Pański list o następującej treści:</i> <i>Mam zaszczyt potwierdzić odbiór Pańskiego listu z dnia dzisiejszego, o następującej treści</i> <i>(2) Mam zaszczyt potwierdzić odbiór Pani listu z datą 4 stycznia o następującej treści:</i> <i>(3) Mam zaszczyt potwierdzić otrzymanie Pańskiego pisma z dnia [podać datę pisma], które brzmi następująco:</i>	<i>(1) Ich beehre mich, den Eingang/Erhalt Ihres heutigen Schreibens zu bestätigen, das wie folgt lautet: Ich beehre mich, Ihnen den Empfang Ihres heutigen Schreibens mit folgendem Wortlaut zu bestätigen: Hiermit bestätige ich den Eingang Ihres Schreibens vom heutigen Tage mit folgendem Wortlaut:</i> <i>(2) ich beehre mich, den Eingang Ihres Schreibens vom 4. Januar zu bestätigen, das wie folgt lautet:</i> <i>(3) Ich beehre mich, den Eingang Ihres Schreibens vom [Datum des Schreibens einfügen] zu bestätigen, das wie folgt lautet:</i>

As was the case with the formulas expressing consideration, there is only one phrase in the English language versions confirming that the letter was received, and a number of corresponding phrases in the other two analysed languages. The Polish translation *mam zaszczyt potwierdzić* and the German translation *ich beehre mich (...) zu bestätigen* are both literal translations of *I have the honour to acknowledge*. The structure of the Polish sentences reflects the English one in three out of four instances, with *receipt* rendered as the gerund *otrzymanie*. The fourth letter provides a subordinate clause *że otrzymałem* [that I received]. The three German translations all follow the English sentence with *Erhalt*, *Empfang* and *Eingang* as equivalents of *receipt*.

Two possible versions of *which reads as follows* are offered both in Polish and German: *(list) o następującej treści / (Schreiben) mit folgendem Wortlaut* [(letter) with the following contents] or *(list), który brzmi, jak następuje / (Schreiben), das wie folgt lautet* [(letter) which reads as follows]. Both versions refer to the original letter, which is then quoted in its entirety.

- mirrored contents of the initial letter, save for the contents of the annexes;
- confirmation formula, confirming a consent of the third party's authorities to the entirety of the proposed agreement:

EN	PL	DE
<i>I have the honour to confirm that my Government is in agreement with the content(s) of your letter</i>	<i>Mam zaszczyt potwierdzić akceptację treści Pańskiego listu przez mój Rząd Mam zaszczyt potwierdzić, że Rząd mojego kraju zgadza się z treścią Pańskiej noty Mam zaszczyt potwierdzić, że mój Rząd zgadza się z treścią Pańskiego listu</i>	<i>Ich darf Ihnen die Zustimmung der türkischen Regierung zum Inhalt dieses Schreibens bestätigen Ich beehre mich zu bestätigen, dass meine Regierung dem Inhalt Ihres Schreibens zustimmt</i>
<i>I have the honour to inform you that (1) the Republic of Chile (2) the Kingdom of Norway is in agreement with the content(s) of this letter</i>	<i>(1) Mam zaszczyt poinformować Panią, że władze Republiki Chile zgadzają się z treścią tego listu (2) Mam zaszczyt potwierdzić, że rząd Królestwa Norwegii zgadza się z treścią Pańskiego pisma.</i>	<i>(1) Ich beehre mich Ihnen mitzuteilen, dass die Republik Chile dem Inhalt dieses Schreibens zustimmt. (2) Ich beehre mich, Ihnen das Einverständnis des Königreichs Norwegen mit dem Inhalt dieses Schreibens zu bestätigen.</i>

As far as the letters from the third countries are concerned, there is a greater variety of phrases typical in this part of macrostructure. The representative of the third country (*hereby*) *has the honour to express* the agreement of the

authorities of their country, or they can *confirm* or *inform* that the said authorities are *in agreement* with the wording of the proposed legal instrument. In German, the three phrases are rendered as *sich beehren*, *die Zustimmung mitzuteilen* [have the honour to express agreement] and *Einverständnis zu bestätigen* [confirm the agreement]. In Polish, the representative *ma zaszczyt* [has the honour to] *potwierdzić* or *poinformować* [to confirm or inform], and the agreement of the authorities is expressed either with the object *akceptację* or the subordinate clause *że (...) wyraża zgodę* or *zgadza się*. The author of the paper considers it more appropriate to use the term *zgoda* rather than *akceptacja*, which is confirmed by the Polish International Agreements Act (*Ustawa o umowach międzynarodowych*) in its Article 2(2), according to which “the conclusion of an agreement in Poland requires *zgoda* [agreement], i.e. expression of consent” (Journal of Laws Dz.U. of 2000 No. 39, item 443, as amended, translated by AH).

- *formule de politesse*, a formal salutation;
- signature of the representative.

6. Macrostructure of a standard international agreement

Having discussed the phrasing necessary in the macrostructure of an agreement concluded in the form of an exchange of letters, we shall now move on to describe the macrostructure of a standard international agreement, as revealed by the study material. The typical components of international agreements are presented in Table 1 below.

EN	PL	DE
1. Title	<i>Tytuł</i>	<i>Titel</i>
2. Preamble	<i>Preambuła</i>	<i>Präambel</i>
3. Articles	<i>Część normatywna</i>	<i>Formel zur Verbindlichkeit von Verordnungen</i>
4. Concluding formulas	<i>Sformułowania końcowe</i>	<i>Schlussformel</i>
5. Annexes	<i>Załączniki</i>	<i>Anhänge</i>

Table 1. The macrostructure of an international agreement (as offered in the *Interinstitutional Style Guide* 2011: 37)

6.1. The Title

Titles serve an informative function: they name the document (*agreement*) and classify it as a legal instrument, informing the recipient of its place in the hierarchy of sources of law in the European Union as well as of the identity of its signatories (*the European Community/the European Union* and the third country or an international organisation). They also provide the method adopted for its conclusion (*the form of an Exchange of Letters*) and specify the common purpose to be achieved by the parties (*reciprocal preferential trade concessions for certain wines and spirits, adjustment of the regime for imports into the Community of tomato concentrate, customs cooperation*, just to name a few). The standard names of the agreements are presented in Table 2 below.

EN	PL	DE
Agreement	<i>Umowa międzynarodowa</i>	<i>Abkommen</i>
Agreement in the form of an Exchange of Letters	<i>Porozumienie w formie wymiany listów</i>	<i>Abkommen in Form eines Briefwechsels</i>

Table 2. The titles of an international agreement

The titles of international agreements are also a subject of interest. Where the English and the German language versions provide a single term *agreement* – *Abkommen*, in Polish there is a distinction between *umowa międzynarodowa* and *porozumienie w formie wymiany listów*, as distinct terms are used for the two senses of *agreement*. The Polish International Agreements Act in its Article 2(1) defines *umowa międzynarodowa* as a *porozumienie* (Journal of Laws Dz.U. of 2000 No. 39, item 443, as amended) which follows from the Vienna Convention on the Law of Treaties (Article 2 section 1 letter a). In general, the term *porozumienie w formie wymiany listów* is used whenever the exchange of letters constitutes an autonomous legal act. If it is more of an attachment, the chain bears the title of *wymiana listów* [exchange of letters]. In addition, in some cases the term *porozumienie* is omitted for political reasons (IATE ID: 785383).

It might also prove a challenge to apply the Polish rules of capitalisation properly, as both the English and German versions use capital letters in the phrase *in form of an Exchange of Letters* and *in Form eines Briefwechsels*. In the former case it is due to the rules governing the capitalisation of titles, and in the latter – due to the general rule of capitalisation of nouns. The Polish language, which rarely uses full capitalisation, prefers *w formie wymiany listów* in small letters in the title of the document.

The rules of publication of an agreement in the Official Journal require that the agreement is preceded by the Council's decision to conclude it. The date of publication is then specified, as well as an individual number of the legal instrument. In some cases, a Table of Contents is included. The title also provides full names of parties to the agreement, mentioning either the *European Community* if the act was concluded before 2009 or the *European Union*, and the other party, referred to by its official name (e.g. *Republic of Korea*, *the Swiss Confederation*, *the former Yugoslav Republic of Macedonia*). In German, prepositions and conjunctions follow their English counterparts: *between* – *zwischen*, *and* – *und*, in Polish the conjunction *a* [between] is used instead of *i* [and] in order to emphasize the bilateral nature of legal instruments and to clearly demarcate the two parties to the agreement.

Finally, the subject matter is introduced, which is usually done with prepositions in all the three language versions. English tends to use complex prepositions, such as *relating to*, or simple prepositions, *concerning*, *for* and *on*. The majority of German agreements use the preposition *über*. Polish titles also introduce the subject matter with the complex preposition *w sprawie* or the participle *dotyczący* inflected accordingly.

6.2. Preamble: citations and recitals

The preamble, which is defined as the 'introductory part following the title', establishes the identity of the parties, using their official and contractual names. It is noteworthy that while the preamble is not an obligatory part of English, German or Polish national legislation, its wide scope in the EU serves the purpose of supporting teleological interpretation: it allows the Court to infer the actual intent of the parties, also in the case of discrepancies between particular language versions (Robertson 2010: 155, Šarčević 1997: 131).

It provides the date when the parties entered into the agreement (*Joint Practical Guide...* 2015: 26) and the procedure which was used. As with agreements executed in the form of an exchange of letters, the first party is the European Community or the European Union following adoption of the Treaty of Lisbon, later referred to as *the Community* or *the Union*. The other party, a third country, is introduced by its official name, e.g. *the Principality of Monaco*, (*the Government of*) *the People's Republic of China*, *the Kingdom of Norway* and then referred to by a shortened version of the name: *Monaco*, *China* (*Chinese Government*), *Norway*, respectively.

The part of the preamble discussed above (citations, or *umocowania*, or *Bezugsvermerke*), is demarcated with a comma and followed by recitals (or

motywy, or *Erwägungsgründe*), that is a specification of the legal foundation of the legal instrument, detailing policy considerations, objectives, common aims of the parties – in short, an explanation for the subject matter, as it is in the case of legislative acts (Wagner et al. 2012: 134). *Vademecum tłumacza...* points to the fact that the preamble of international agreements takes a different visual form than that of legislative acts: in the latter, recitals may be demarcated as A, B, C, etc., parts and preceded by a heading (2016: 75). Recitals are often introduced in capital letters. According to the *Joint Practical Guide...*, each recital should be numbered in legal acts (2015: 37), which is also not the case in international agreements. Recitals may have two forms: a repetition of *whereas* (rendered in German as *in Erwägung nachstehender Gründe*, in Polish as *mając na uwadze, co następuje*) or gerunds, e.g. *believing, considering, having regard to, recalling*, etc. Such gerunds seem to have a range of equivalents in Polish and German language versions (see Table 3).

EN	PL	DE
believing	wierząc, że uwzględniając	in der Überzeugung
considering	zważywszy biorąc pod uwagę uwzględniając mając na uwadze	in der Erwägung in Anbetracht
desiring to	dążąc do pragnąc	in dem Wunsch
having regard to ¹	uwzględniając	gestützt auf auf Vorschlag
noting	uwzględniając odnotowując zwracając uwagę na stwierdzając	angesichts unter Hinweis in Kenntnis
recalling	powołując się na zważając przypominając	in Anbetracht eingedenk
recognising	uznając	in der Erkenntnis in Anerkennung
taking account of	biorąc pod uwagę uwzględniając	unter Berücksichtigung in Anbetracht

Table 3. Examples of introductory phrases of recitals

¹ *Having regard to* in legislative acts is treated as a citation and not a recital. *Vademecum tłumacza...* advises to use the equivalent *uwzględniając*, noting that recitals specify the legal basis for the act and acts resulting from earlier stages of legal drafting (2016: 73).

For instance, a number of English recitals seem to have the Polish equivalent of *uwzględniając* and the German equivalent of *in Anbetracht*. Overall, English versions are more standardized and formulaic than their corresponding Polish and German openings, which may result from the reduced standardisation on the part of the institutions.

The preamble ends with the invocation of *the (Contracting) Parties* – (*Umawiające się Strony* in Polish and (*Vertrags-)**Parteien*, followed by the phrase introducing the normative part of the agreement: *have agreed as follows*, in Polish rendered either in the present tense as *uzgadniają, co następuje* or in the past tense as *uzgodniły, co następuje* and in German only in the past tense as *sind wie folgt übereingekommen*.

6.3. Articles (enacting terms)

Guidelines for constructing the main part of a legislative act are to be found in the *Joint Practical Guide...* and internal drafting manuals of each of the institutions. The analysis shows that the remarks made there can be adapted to international agreements. Firstly, as articles of a legal instrument are legally binding and contain legal provisions, they should be constructed according to a specific order (Robertson 2010: 156). An article can be subdivided into further parts (see Table 4)

EN	PL	DE
article	artykuł	Artikel
paragraph	ustęp	Absatz
subparagraph	akapit	Unterabsatz/Abschnitt
subparagraph/point	punkt/litera	Nummer/Ziffer/Buchstabe
indent	tiret	Gedankenstrich

Table 4. Parts of an article

and grouped – in a descending order – into parts (*części/Teile*), titles (*tytuły/Titel*), chapters (*rozdziały/Kapitel*), and sections (*sekcje/Abschnitte*).

The contents of articles are determined by the position they take in the agreement, ideally in order corresponding to that of the preamble (Šarčević 1997: 89). First, the subject matter and scope of the legal instrument is defined. Then, definitions are provided in order to establish the meaning of particular expressions, especially if it differs to its standard in the general language, or to narrow down its scope and thus make it precise in its current legal

context (Šarčević 1997: 89). An article containing a definition can be recognised on the basis of the performative modal verb *shall mean* or the verb *means*, in Polish expressed through the equivalent *oznacza* and in German as *ist* [is] or *bezeichnet* [describes].

After definitions, the normative part of the agreement specifies rights and obligations of the contracting parties and procedures to be followed in order to implement the agreement into the legal systems of both the Union (and its Member States) and the third country. A legal instrument also contains the clause specifying the conditions of its entry into force (see Table 5).

EN	PL	DE
shall enter into force on the third day following its publication	wchodzi w życie trzeciego dnia po opublikowaniu	tritt am dritten Tag nach ihrer Veröffentlichung in Kraft
shall enter into force on <date>	wchodzi w życie z dniem <data>	tritt am (Datum) in Kraft
shall enter into force on the day following that of its publication	wchodzi w życie następnego dnia po opublikowaniu	tritt am Tag nach ihrer Veröffentlichung in Kraft
enters into force on the first day of the month following its publication	wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po jej opublikowaniu	tritt am ersten Tag des Kalendermonats nach ihrer Veröffentlichung in Kraft

Table 5. Entry into force clauses

Other recurrent clauses include a provisional application clause (*klauszula tymczasowego stosowania* or *die Klausel von der vorläufigen Anwendung*), protecting the application of the agreement in the case of a prolonged ratification period for the so-called mixed agreements that have to be ratified by each of the Member States. The wording of the clause is *shall apply with effect from* in English, *stosuje się ze skutkiem od* in Polish and *gilt ab* [is applicable from] in German.

Final clauses often include the provision on the application of the agreement. In some instances, an international agreement is concluded for a fixed period of time after the lapse of which it is no longer in force, unless the contracting parties agree otherwise. Most often, however, there is a specific provision on the agreement's *termination* (*Kündigung* in German) in order to ensure that each of the parties has the right to resign from the performance of its contractual obligations when it no longer wishes to be bound by this legal instrument. The Polish equivalent for termination will be discussed later in greater detail.

6.4. Concluding formulas

The normative part of the discussed legal instrument ends with final clauses. However, in order for the agreement to be legally binding, additional elements need to be introduced:

- the confirmation formula (see Table 6):

EN	PL	DE
IN WITNESS WHEREOF the undersigned have signed this Agreement.	W DOWÓD CZEGO niżej podpisani złożyli swoje podpisy pod niniejszą Umową.	ZU URKUND DESSEN haben die Unterzeichne- ten dieses Abkommen unterschrieben.

Table 6. Confirmation formulas

- specification of the date and place of the agreement, preceded by the phrase *Done at* (*Geschehen zu* in German and more explicit *Niniejszą Umowę sporządzono w* in Polish);
- in some cases, equal authenticity clause;
- handwritten signatures of representatives of the contracting parties.

6.5. Annexes

The annex (German *Anlage* or *Anhang*) is not a final part of an instrument, but rather a technical attachment to it of no predetermined structure (see Robertson 2010: 156). It is validated by means of reference in one of the articles in the normative part of the agreement. Technical data contained in the annex are often presented in tables or lists. There are no strict regulations governing the numbering system. The standard Polish equivalent is *załącznik*, although *aneks* may also be encountered. However, the latter is misleading as it means an agreement amending the already existing legal document.

To sum up, the analysis of the macrostructure of international agreements, it should be stressed that the structure of the standard form of international agreements is rather codified and bears a close resemblance to that of legislative acts.

7. Selected translation problems in language versions

The second part of this paper will analyse selected problem areas identified in the Polish versions of the agreements covered by the study. They were grouped into the following three categories of problematic areas:

1. grammatical mistakes,
2. stylistic and clarity problems,
3. terminological problems.

7.1. Grammatical mistakes

This group contains examples of errors which are mostly related to the lack of grammatical concord.

Example 1:

EN It shall enter into force on the date on which **it** is signed by both parties.

PL Niniejsze Porozumienie wchodzi w życie z dniem **jej** podpisania przez obie strony.

The grammatical gender of the pronoun *jej* [her] does not correspond to the gender of the noun *porozumienie* [agreement]. The correct translation is *jego* [its]. This is an example of a translation of an agreement concluded by means of an exchange of letters of 1997. Interestingly enough, the phrase is translated correctly in the first letter. The mistake occurs only in the second one which quotes the first letter in its entirety. Such basic errors are a result of the low quality of translation in the pre-accession period since the legal instruments to be translated were distributed among outside contractors who worked in haste and were coordinated by the Polish government.

Example 2:

EN Article 12. 1. The present Agreement shall **be concluded** for a period covering the five academic years following entry into force. **It** may be renewed for a further period of five years by agreement between the Contracting Parties.

PL Artykuł 12. 1. Niniejsza Umowa **zawarte jest** na okres obejmujący pięć lat akademickich, następujących po **jego** wejściu w życie. Może **ono** zostać **odnowione** na okres kolejnych pięciu lat poprzez porozumienie między Umawiającymi się Stronami.

Here, the English *agreement* was translated as *umowa*, which is of feminine grammatical gender in Polish. The appropriate form of the compound is therefore *zawarta jest* [(she) is concluded] and *może ona zostać odnowiona* [she may be renewed]. This is an example from a translation of an agreement of the year 1991.

Since the lack of grammatical concord was encountered fairly frequently in the Polish versions of agreements, they seem to have been created under time pressure that left little space for revision and review. The Polish text results from overtyping another document, in which the other equivalent of *agreement* was used, which is sometimes done so as to maintain the document's layout and formatting (Wagner et al. 2012: 88).

7.2. Stylistic and clarity problems

One of the stylistic issues to consider is the overuse of the passive voice in Polish, which prefers to employ a range of impersonal constructions. An unjustified use of passive constructions, however, may obstruct the clarity of the sentence (*Vademecum Tłumacza...* 2016: 41).

Example 3:

EN Personal data **may be exchanged** only where the Party which may receive it undertakes to protect such data in at least an equivalent way to the one applicable to that particular case in the Party that may supply it.

PL Dane osobowe **mogą być wymieniane** wyłącznie w przypadku, gdy Strona je uzyskująca zobowiązuje się do ochrony tych danych co najmniej w sposób równoważny z tym, w jaki czyni to – w tym konkretnym przypadku – Strona dostarczająca informacje.

Instead of the phrasing cited above, which is a structural calque resulting from a direct transposition of the passive voice *may be exchanged* into Polish, the translator could have opted for an active voice: *wymiana danych osobowych jest możliwa*, or an impersonal modal verb: *dane osobowe można wymieniać*, which is present in Polish domestic law, e.g. in the Personal Data Protection Act (*Ustawa o ochronie danych osobowych*) which stipulates that *dane osobowe można przetwarzać* and *wykorzystać* (Journal of Laws Dz. U. of 1997 No. 133 item 883, as amended). That said, it is the phrase which will easily be understood by a Polish native speaker and not necessarily deemed a mistake.

A different issue is nominalisation, a tendency of Polish to create lengthy phrases composed of a string of nouns, favoured in the official style (*Vademecum Tłumacza...* 2016: 41).

Example 4:

EN Desiring to **facilitate the expansion of air transport opportunities**, including through the development of air transport networks to meet the needs of passengers and shippers for convenient air transport services;

PL Dążąc do **ułatwienia rozszerzenia możliwości rozwoju transportu lotniczego**, w tym poprzez rozwój sieci transportu lotniczego, aby odpowiedzieć na potrzeby pasażerów i nadawców ładunków w zakresie dogodnych usług transportu lotniczego;

Despite the fact that this is a common phenomenon, long noun strings in the genitive case are difficult to process and make it more difficult for the recipient to comprehend. The English sentence provides less nominalisation than its translation, as there are no more than three nouns in a string. Its translation seems to exaggerate the features of the target language. The complexity of the Polish sentence is further increased by an unclear referent *w tym* and an unnatural collocation *rozszerzenie możliwości*. This problem could be mitigated by a subordinate clause *dążąc do tego, by zwiększyć możliwości transportu lotniczego*. Even though subordinate clauses may sometimes expand the length of the sentence, they are worth considering as they make the message of the phrase easier to grasp and more dynamic.

Another type of a stylistic mistake results from a lack of knowledge or experience in terms of the language register required in legal acts in general due to their character of an official document of the EU and their function of a source of law.

Example 5:

EN (a) | the anti-competitive activities **at issue**:

PL a) działania antykonkurencyjne, **o które chodzi**:

The register of the Polish sentence is too colloquial; instead, the translator could have opted for the standard formula *o których mowa* [which are concerned] or rephrased the original sentence into *przedmiotowe działania antykonkurencyjne* – in legal Polish, the adjective *przedmiotowy* [in question] often serves the function of an indicative pronoun.

7.3. Terminological problems

One of the terminological problems is the translator's failure to identify the existing functional equivalent and resorting to the literal equivalent or a calque prompted by the source text. This is illustrated in Example 6.

Example 6:

EN "customs legislation" shall mean any laws (...), **restriction** and control falling under the competence of the customs authorities and other administrative authorities;

- PL** „ustawodawstwo celne” oznacza wszelkie przepisy ustawowe, (...), **restrykcje** oraz kontrole będące w zakresie uprawnień władz celnych i innych władz administracyjnych;

In order to translate the term *restriction*, the translator opted for the equivalent *restrykcje*, the connotations of which in Polish are more of a medical nature (*choroby restrykcyjne* [restrictive diseases], *restrykcja płuc* [restrictive lung disease]). Instead, it would be advisable to identify the existing functional equivalent, that is *ograniczenia*, used in the domestic legislation regulating this subject matter (see Polish Customs Code [*Prawo Celne*], Journal of Laws Dz. U. of 2004 No. 68 item 622, as amended).

Another type of terminological problems is a choice of hypernym, an equivalent with more general or broader meaning. This technique should be used with caution, especially when the scope of obligations under an agreement is concerned. A failure to identify the already existing functional equivalent may result in an imbalance of obligations, as evidenced in Example 7.

Example 7:

- EN** The purpose of this Agreement is to (...) enhance cooperation between the United States and the European Union and its Member States, in relation to (...), detection or prosecution of **criminal offences**, including terrorism.
- PL** Celem niniejszej umowy jest (...) wzmocnienie współpracy między Stanami Zjednoczonymi a Unią Europejską i jej państwami członkowskimi w zakresie (...), wykrywania i ścigania **czynów zabronionych**, w tym terroryzmu.

Both the Polish and the English terms belong to the sphere of criminal law. *Czyn zabroniony* [a prohibited act], however, is a term broader in meaning than a *criminal offence* [przestępstwo], so such a translation in fact widens the scope of application of the international agreement. The purpose of this legal instrument is to allow for greater cooperation between the Union and the U.S. in terms of opposing criminal offences. In the English system of criminal law, there are two elements necessary for the offence to be committed: *actus reus*, that is the prohibited act, and *mens rea*, that is the mental element of a person's intention (Allen 2017: 31). Correspondingly, in the Polish system, *przestępstwo* [criminal offence] is considered perpetrated when a prohibited act is committed with *wina* [guilt] and social harm. Therefore, it is the functional equivalent which should have been adopted here.

Another problem area is a failure to identify the right sense of a polysemous term in context. Polysemous terms in one language may have a range of

equivalents in another language, corresponding to distinct senses. As a result, such a range of equivalents may be used by translators as synonyms or near-synonyms, which may be confusing for lawyers. This is illustrated in Example 8, which describes four translations of different international agreements found in the same position in the microstructure and with the same English title.

Example 8:

EN termination

PL wypowiedzenie, wygaśnięcie, rozwiązanie, zakończenie

The English term, already referred to in the previous part of the paper, provides a detailed description of circumstances under which the contracting parties may discontinue performance of the agreement they concluded. In Polish, a range of equivalents may be found. Two of these terms have a different scope of meaning than the one of *termination*: *wygaśnięcie* [expiration] of an agreement means expiration of time for which the agreement was to remain operative and *zakończenie* has a very broad scope of meaning, ranging from ending, through discharge to completion. Once again, the Polish domestic legislation helps to dispel doubts: Article 22 and subsequent articles of the International Agreements Act (Journal of Laws Dz.U. of 2000 No. 39, item 443, as amended) mentions *wypowiedzenie* as a method of freeing the country of the obligation to perform its contractual duties.

Another issue concerns neologisms created by the translator confronted with a term with no easily identifiable equivalent, as shown in Example 9.

Example 9:

EN Recognising that drug precursors are also mainly and widely used for **legitimate purposes** and that international trade must not be hindered by excessive monitoring procedures

PL Uznając, że prekursorzy narkotykowe są również głównie i szeroko stosowane do **legalnych celów** oraz że handel międzynarodowy nie powinien być utrudniany przez stosowanie nadmiernych procedur nadzorowania

Legalne cele as a term does not exist in the Polish language, whereas *legitimate purposes* are well rooted in the EU legal language. This example was taken from an agreement concluded in 2009. Back then, the term *cele zgodne z prawem* was used more often, which is now considered deprecated. Since 2016, IATE also offers the equivalent of *cele prawnie uzasadnione* (IATE ID: 2250790). Instead of the above version, the phrase should read as follows: *prekursorzy narkotykowe są również (...) stosowane do celów prawnie uzasadnionych*.

The final terminological problem to be discussed in the paper is the translator's lack of knowledge in the field of domestic law (see Example 10).

Example 10:

- EN** interest paid or credited to an account, relating to debt claims or client deposits, whether or not secured by mortgage and whether or not **carrying a right to** participate in the debtor's profits,
- PL** odsetki wypłacone lub zapisane na rachunku, które odnoszą się do wszelkiego rodzaju wierzytelności, zarówno zabezpieczonych, jak i niezabezpieczonych hipoteką, jak i **przynoszących lub nieprzynoszących prawa do** uczestniczenia w zyskach dłużnika,

This example suggests that the translator may have lacked sufficient knowledge in the field of domestic law. It may be inferred from the context that the owner of the account mentioned in the provision may receive the interest independently of whether his/her claims or deposits *carry a right* to participate in the profits. As evidenced for instance in the Polish Maritime Labour Act (*Ustawa o pracy na morzu*, Journal of Laws Dz. U. of 2015 item 1569, as amended) or the Firearms Act (*Ustawa o broni i amunicji*, Journal of Laws Dz. U. of 1999, item 1954, as amended), whenever the law mentions that a particular document or factual circumstances carry the right for the holder of said right, the word *uprawnijący* is used.

A transgenre of international agreements is a fairly codified one. Its authors are drafters as well as translators and lawyer-linguists, its recipient – the citizens of the EU. The agreements concluded by means of an exchange of letters are filled with recurrent formulas expressing formal salutations and consideration. The delicate diplomatic relations sometimes require a subtle change of wording in order to reflect the negotiation process. The relation between the supranational and domestic terminology is similarly delicate. On the one hand, it is easier for the recipient to understand the text if terminology is similar to the one they may encounter in domestic legislation. On the other hand, the national legal order should be distinguishable from the EU law: which is why translators should abstain from using terminology strictly specific for a single member state.

8. Final remarks

In its first part, this article analyses international agreements concluded between the EU and non-EU countries as a transgenre. The existence of parallel texts of these agreements in official languages of the EU is a result of the principle of

multilingualism. The macrostructure of the agreements concluded in the form of an exchange of letters as well as that of standard agreements is fairly uniform in all the analysed language versions, that is in English, Polish and German.

Agreements concluded by means of an exchange of letters are formed by three constituent parts: the full title, a letter from the Union and a response letter from the non-EU country. In order to summarise the exact official wording, a table will be presented containing phrases which provide the highest forms of consideration:

EN	PL	DE
Sir	<i>Szanowny Panie</i>	<i>Sehr geehrter Herr</i>
I should be obliged	<i>Byłbym zobowiązany</i>	<i>Ich wäre Ihnen verbunden</i>
I would be grateful	<i>Byłbym wdzięczny</i>	<i>Ich wäre Ihnen dankbar</i>
Please accept, Sir, the assurance of my highest consideration.	<i>Proszę przyjąć wyrazy mojego najwyższego poważania.</i>	<i>Genehmigen Sie den Aus- druck meiner ausgezeich- netsten Hochachtung.</i>
I have the honour to acknowledge	<i>Mam zaszczyt potwierdzić</i>	<i>Ich beehre mich, (...) zu bestätigen</i>
I have the honour to confirm	<i>Mam zaszczyt potwierdzić</i>	<i>Ich beehre mich zu bestätigen</i>
I have the honour to inform you	<i>Mam zaszczyt poinformo- wać</i>	<i>Ich beehre mich, Ihnen mitzuteilen</i>

Table 7. Formulas expressing consideration – proposed translation

The normative part of these agreements is less standardised than the one in standard international agreements and consists of a summary of negotiations that took place prior to the final exchange of letters, usually with an annex. Standard international agreements, on the other hand, are quite similar to legal acts, as they include five parts: title, preamble, articles, concluding formulas and annexes.

Although these legal instruments all belong to the same transgenre, some terminological problems were identified and described. Among others, the problems may result from the constant need of the transgenre to mediate between various languages and various legal systems. For this reason, it is advisable to further investigate the characteristics of EU legal translation.

BIBLIOGRAPHY

- Allen M. (2017) *Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press.
- Biel Ł. (2014) *Lost in the Eurofog. The Textual Fit of Translated Law*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Biel Ł. (2018) "Genre analysis and translation.", in: Malmkjær K. (ed.) *The Routledge Handbook of Translation Studies and Linguistics*. London and New York: Routledge, 151–164.
- Borja A., García Izquierdo I., Montalt V. (2009) "Research Methodology in Specialized Genres for Translation Purposes", *The Interpreter and Translator Trainer* 3(1), 57–77.
- Final Report for the "Study on Language and Translation in International Law and EU Law"* (2012). Available: http://www.termcoord.eu/wp-content/uploads/2013/08/Study_on_language_and_translation_EU.pdf [Access 31.05.2018]
- Gardner J. (2017) "Errors in EU-English", *Altre Modernita*, 149–164.
- Hamans C. (2014) "A Brussels window on the diversity of languages in Europe.", in: Puppel S. (ed.) *Scripta Neophilologica Posnaniensia*, Wydział Neofilologii UAM.
- Interinstitutional Style Guide* (2011) Available: <http://publications.europa.eu/code/en/en-000500.htm> [Access 31.05.2018]
- Joint Practical Guide of the European Parliament, the Council and the Commission for persons involved in the drafting of European Union legislation* (2015) Available: <http://eur-lex.europa.eu/content/techleg/EN-legislative-drafting-guide.pdf> [Access 31.05.2018]
- Koskinen K. (2000) "Institutional Illusions. Translating in the EU Commission", *The Translator* 6(1), 49–65.
- McAuliffe K. (2011) "Hybrid Texts and Uniform Law? The Multilingual Case Law of the Court of Justice of the European Union", *International Journal for the Semiotics of Law – Revue internationale de sémiotique juridique* 24 (1), 97–115.
- Robertson C. (2010) "Legislative Drafting in English for Non-native Speakers: Some Do's and Don'ts (with Reference to EU Legislation)", *ESP Across Cultures* 7, 147–163.
- Šarčević S. (1997) *New Approach to Legal Translation*. The Hague: Kluwer Law International.
- Trosborg A. (1997) "Translating Hybrid Political Texts", in: Trosborg A. (ed.) *Text Typology and Translation*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 145–158.
- Vademecum tłumacza. Wskazówki redakcyjne dla tłumaczy* (2016) Available: http://ec.europa.eu/translation/polish/guidelines/documents/styleguide_polish_dgt_pl.pdf [Access 31.05.2018]
- van Vooren B. and Wessel R.A. (2014) *EU External Relations Law. Text, Cases and Materials*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wagner E., Bech S., Martinez J. M. (2012) *Translating for the European Union Institutions. Translation Practices Explained*, Manchester: St. Jerome Publishing.

- Wessel R.A. (2008) "The EU as a party to international agreements: shared competences, mixed responsibilities", in: Dashwood A., Maresceau M. (eds.) *Law and Practice of EU External Relations: Salient Features of a Changing Landscape*, Cambridge: Cambridge University Press, 152-187.
- Wessel R.A. and Arribas G.F. (2008) "EU Agreements with Third Countries: Constitutional Reservations by Member States", in: Blockmans S. (ed.) *The European Union and International Crisis Management: Legal and Policy Aspects*. (Asser Institute colloquium on European law; Vol. 37). Den Haag: T.M.C. Asser Press, 291-308.

ANNEX

LIST OF INTERNATIONAL AGREEMENTS ANALYSED²

1. Agreements in the form of an Exchange of Letters

- Agreement in the form of an Exchange of Letters between the European Community and Turkey on the adjustment of the regime for imports into the Community of tomato concentrate originating in Turkey* (OJ L 224, 14.8.1997, p. 5-10 for English and German versions, Chapter 2 Volume 8 p. 353-358 for the Polish version)
- Agreement in the form of an Exchange of Letters between the European Community and the Kingdom of Norway concerning Protocol 2 to the bilateral Free Trade Agreement between the European Economic Community and the Kingdom of Norway* (OJ L 370, 17/12/2004, p. 70-71)
- Agreement in the form of an Exchange of Letters between the European Community and the Swiss Confederation on the date of application of the Agreement between the European Community and the Swiss Confederation providing for measures equivalent to those laid down in Council Directive 2003/48/EC of 3 June 2003 on taxation of savings income in the form of interest payments* (OJ L 385, 29/12/2004 p. 51-54)
- Agreement in the form of an Exchange of Letters between the European Community and the Republic of Chile concerning amendment of Appendix V to the Agreement on Trade in Wines of the Association Agreement between the European Community and its Member States, of the one part, and the Republic of Chile, of the other part* (OJ L 037, 06/02/2009 p. 9-13)
- Agreement in the form of an Exchange of Letters between the European Union and the Kingdom of Norway concerning additional trade preferences in agricultural products reached on the basis of Article 19 of the Agreement on the European Economic Area* (OJ L 327, 09/12/2011 p. 2-38)

2. Standard international agreements

- Agreement between the European Community and the United States of America on customs cooperation and mutual assistance in customs matters* (OJ L 222, 12/8/1997, p. 17-24 for English and German versions, Chapter 2 Volume 8 p. 345-352 for the Polish version)

² Source: <https://eur-lex.europa.eu/browse/directories/inter-agree.html>

-
- Agreement for scientific and technological cooperation between the European Community and the Government of the United States of America – Intellectual property* (OJ L 284, 22/10/1998, p. 37–44 for English and German versions, Chapter 11 Volume 29 p. 282–289 for the Polish version)
- Agreement between the European Community and Hong Kong, China on cooperation and mutual administrative assistance in customs matters* (OJ L 151, 18/6/1999, p. 21–26 for English and German versions, Chapter 2 Volume 9 p. 272–277 for the Polish version)
- Agreement between the European Communities and the Government of the United States of America on the application of positive comity principles in the enforcement of their competition laws* (OJ L 173, 18/06/1998 p. 28–31)
- Agreement on mutual recognition between the European Community and Canada* (OJ L 280, 16/10/1998 p. 3–65)
- Agreement for scientific and technological cooperation between the European Community and the Government of the United States of America – Intellectual property* (OJ L 284, 22/10/1998 p. 37–44)
- Agreement between the European Economic Community and the Republic of Iceland establishing cooperation in the field of education and training within the framework of the Erasmus programme* (OJ L 332, 03/12/1991 p. 22–30)
- Agreement between the European Community and the Government of Japan concerning cooperation on anti-competitive activities – Agreed minute* (OJ L 183, 22/07/2003 p. 12–17)
- Agreement between the European Community and the Principality of Monaco providing for measures equivalent to those laid down in Council Directive 2003/48/EC* (OJ L 19, 21/1/2005, p. 53–69)
- Agreement between the European Community and the Government of Canada establishing a framework for cooperation in higher education, training and youth* (OJ L 397, 30/12/2006 p. 15–21)
- Agreement between the European Community and the Russian Federation on the facilitation of the issuance of visas to the citizens of the European Union and the Russian Federation* (OJ L 129, 17/05/2007 p. 27–34);
- Agreement between the European Community and the Government of Canada on the conclusion of GATT Article XXIV:6 Negotiations* (OJ L 169, 29/06/2007 p. 55–57)
- Agreement between the European Union and the Republic of Djibouti on the status of the European Union-led forces in the Republic of Djibouti in the framework of the EU military operation Atalanta* (OJ L 033, 03/02/2009 p. 43–48)
- Agreement between the European Community and the Government of the People's Republic of China on drug precursors and substances frequently used in the illicit manufacture of narcotic drugs or psychotropic substances* (OJ L 56, 28/2/2009, p. 8–14)
- Free trade Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and the Republic of Korea, of the other part* (OJ L 127, 14/05/2011 p. 6–1343)
- Common Aviation Area Agreement between the European Union and its Member States and the Republic of Moldova* (OJ L 292, 20/10/2012 p. 3–37)

Agreement between the European Union and the United Republic of Tanzania on the conditions of transfer of suspected pirates and associated seized property from the European Union-led Naval Force to the United Republic of Tanzania (OJ L 108, 11/4/2014, p. 3–8)

Agreement between the European Union and the Swiss Confederation on the participation of the Swiss Confederation in the European Union military mission to contribute to the training of the Malian Armed Forces (OJ L 151, 21/5/2014, p. 18–21)

Agreement between the European Union and the Republic of Korea establishing a framework for the participation of the Republic of Korea in European Union crisis management operations (OJ L 166, 5/6/2014, p. 3–10)

Agreement between the United States of America and the European Union on the protection of personal information relating to the prevention, investigation, detection, and prosecution of criminal offences (OJ L 154, 11/6/2016, p. 1–2)

STRESZCZENIE

Celem niniejszego artykułu jest analiza makrostruktury i terminologii umów międzynarodowych i porozumień w formie wymiany listów, zawieranych między Unią Europejską a państwami trzecimi, a także wskazanie typologii niektórych problemów, które pojawiają się podczas ich tłumaczenia. Część pierwsza opisuje obszary, których tematyka może stać się przedmiotem umowy, której stroną jest Unia Europejska, oraz język tej organizacji międzynarodowej. Następnie zarysowano makrostrukturę porozumienia zawieranego w formie wymiany listów i standardowej umowy międzynarodowej. Przywołano sformułowania obecne w poszczególnych fragmentach w języku angielskim, którym autorka przyporządkowuje odpowiednie wyrażenia w niemieckiej i polskiej wersji porozumień. W części drugiej artykułu wyróżniono grupy problemów najczęściej spotykanych w procesie tłumaczenia umów. Autorka podaje przykłady służące ich zilustrowaniu oraz sposoby ich rozwiązania.

Słowa kluczowe: Unia Europejska, umowy międzynarodowe, tłumaczenie prawnicze, analiza lingwistyczna

Agata Hajduk, absolwentka Instytutu Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej Uniwersytetu Warszawskiego, Wydziału Prawa i Administracji UW oraz Szkoły Prawa Brytyjskiego przy WPiA UW, doktorantka Wydziału Lingwistyki Stosowanej UW (2018). Specjalizuje się w przekładzie prawniczym. Oprócz praktycznych aspektów przekładu interesuje się również komparatystyką prawniczą, przede wszystkim w obszarze prawa rodzinnego.

Monika Sadowska

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Tłumacz w postępowaniu karnym w ustawodawstwie polskim i rosyjskim – wybrane aspekty

Streszczenie

Prawo do rzetelnego procesu jest fundamentalnym prawem każdej osoby. W przypadku osób niewładających językiem postępowania, gwarantem przestrzegania powyższego prawa jest m.in. obecność odpowiednio przygotowanego tłumacza. Ze względu na tak istotną rolę tłumacza, w niniejszym artykule podjęto próbę porównania wybranych aspektów dotyczących jego osoby w postępowaniu karnym, w tym karnym sądowym na gruncie ustawodawstwa polskiego i rosyjskiego. Wskazano m.in. na odpowiedzialność tłumacza, jego prawa i obowiązki, wiedzę i kompetencje, które musi posiadać oraz dostępne narzędzia, które pozwolą mu kształtować niezbędne umiejętności.

Słowa kluczowe: tłumacz, postępowanie karne, regulacje prawne, odpowiedzialność, kształtowanie kompetencji

Prawo do rzetelnego procesu jest fundamentalnym prawem każdej osoby w demokratycznym państwie prawa. Owo sformułowanie jest kwintesencją norm, zasad, które zgodnie ze słowami Łukasza Laska „winny być nie tylko deklarowane przez państwo, ale przede wszystkim, urzeczywistnione w codziennej praktyce wymiaru sprawiedliwości” (Lasek, online). Filarem, na którym opiera się zasada rzetelności procesu sądowego zarówno na gruncie polskiego, jak i rosyjskiego prawodawstwa, jest ustawa zasadnicza, mająca najwyższą moc prawną w systemie źródeł prawa w państwie. W art. 45 Konstytucji RP jest mowa, iż „każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”, natomiast art. 46 Konstytucji FR stanowi, że każdy ma zagwarantowaną ochronę sądową jego praw i wolności. Prawo do rzetelnego procesu jest również przedmiotem regulacji *Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, która została ratyfikowana przez Polskę w 1993 r., a przez Rosję w 1998 r. Artykuł 6 przedmiotowego aktu gwarantuje każdemu „prawo

do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzygnięciu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej (...). Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do: a) niezwłocznego otrzymania szczegółowej informacji w języku dla niego zrozumiałym o istocie i przyczynie skierowanego przeciwko niemu oskarżeniu (...), e) korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie rozumie lub nie mówi językiem używanym w sądzie¹. Na prawo do rzetelnego procesu zgodnie z ww. aktem składają się m.in.:

1. zasada równości praw stron w procesie,
2. zasada aktywnego udziału stron w postępowaniu,
3. prawo do informacji prawnej, w tym prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli oskarżony nie włada językiem używanym w postępowaniu.

Zgodnie z ostatnią z wyżej wymienionych zasad każdy ma bezwzględne prawo do otrzymania informacji w języku dla niego zrozumiałym. Należy przyznać, iż gwarancja ta jest kluczowa, ponieważ od jej realizacji uzależniona jest możliwość skorzystania z pozostałych praw, a przede wszystkim z prawa do aktywnego udziału strony w postępowaniu, w tym z prawa do obrony.

Regulacje określające język, w którym prowadzone jest postępowanie, a także udział tłumacza w postępowaniu karnym, w tym karnym sądowym są zawarte w licznych aktach normatywnych. Zgodnie z *Ustawą z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych RP* (Dz. U. 2001 nr 98 poz. 1070) językiem urzędowym przed sądami jest język polski. Osoba niewładająca w wystarczającym stopniu językiem polskim ma prawo do występowania przed sądem w znanym przez nią języku i bezpłatnego korzystania z pomocy tłumacza (art. 5 § 1 i 2). W myśl przepisów aktów normatywnych FR, uwzględniających federalny ustrój państwa², postępowanie karne sądowe może odbywać się zarówno w języku rosyjskim, jak i w językach urzędowych republik wchodzących w skład Federacji Rosyjskiej. Wyjątek stanowią postępowania przed Sądem Najwyższym i sądami wojskowymi, które prowadzone są wyłącznie w języku rosyjskim (art. 18 k.p.k. FR).

¹ Analogiczne prawa przysługują również podejrzanemu i obwinionemu o popełnienie wykroczenia.

² Każda z republik FR ma własną konstytucję i ustawodawstwo. Niemniej jednak w myśl art. 76 część 5 i 6 Konstytucji FR, ustawy oraz inne normatywne akty prawne podmiotów FR nie mogą być sprzeczne z ustawami federalnymi uchwalonymi zgodnie z częścią 1 i 2 niniejszego artykułu.

Zgodnie z *Kodeksem postępowania karnego RP* (Dz. U. 1997 nr 89 poz. 555) oskarżony ma zapewnione prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie włada w wystarczającym stopniu językiem polskim (art. 72 § 1). W myśl k.p.k. obecność tłumacza należy zapewnić również wówczas, gdy zachodzi potrzeba przesłuchania osoby niewładającej językiem polskim lub gdy należy przełożyć na język polski pismo sporządzone w języku obcym lub odwrotnie albo zapoznać strony z treścią przeprowadzanego dowodu (art. 204 § 1 i § 2). Przy czym, zgodnie z twierdzeniem P. Hofmańskiego, E. Sadzik, K. Zgryzek, osobą niewładającą językiem polskim jest zarówno ta, która nie zna czynnie tego języka³, jak i ta, niewykazująca biernej jego znajomości⁴, tzn. niewystarczająco rozumie treści do niej kierowane w danym języku lub z niewystarczającą precyzją jest w stanie wyrazić swe myśli (Hofmański 2011, I: 1175). W danej sytuacji wezwanie tłumacza ma charakter bezwarunkowy. Nie można odstąpić od tego obowiązku. W myśl *Kodeksu postępowania karnego FR* uczestnicy postępowania karnego, niewładający lub władający w niewystarczającym stopniu językiem, w którym prowadzone jest postępowanie, powinni zostać pouczeni o swoich prawach, m.in. do składania oświadczeń, wyjaśnień i zeznań, składania wniosków i skarg, do zapoznania się z aktami sprawy karnej, do występowania w sądzie w języku ojczystym bądź innym języku, którym władają, a także do bezpłatnej pomocy tłumacza. Ponadto, gdy istnieje konieczność wręczenia osobie podejrzaney, podejrzanemu, oskarżonemu lub innym uczestnikom postępowania karnego określonych dokumentów, muszą one zostać przetłumaczone na język ojczysty danego uczestnika postępowania karnego lub na język, którym on włada (art. 18 k.p.k. FR). Na uwagę zasługuje fakt, że w postępowaniu karnym zarówno na gruncie polskiego, jak i rosyjskiego ustawodawstwa nie jest wymagane posługiwanie się językiem ojczystym wypowiedających się osób. Może to być dowolny język, którym władają uczestnicy postępowania.

Rola tłumacza w postępowaniu karnym, w tym karnym sądowym w RP jest określona zarówno w prawie krajowym, jak i międzynarodowym⁵ oraz

³ Czynna znajomość języka – umiejętność posługiwania się językiem w mowie i w piśmie (cyt. za SJP PWN, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/czynna%20znajomo%C5%9B%C4%87%20j%C4%99zyka.html>), dostęp: 17.05.2018.

⁴ Bierna znajomość języka – taka znajomość języka obcego, która wiąże się z dobrym rozumieniem tekstów i wypowiedzi powstających w tym języku, ale małymi umiejętnościami tworzenia wypowiedzi pisanych i mówionych (cyt. za WSJP; http://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=3630), dostęp: 17.05.2018.

⁵ W *Kodeksie tłumacza przysięgłego z komentarzem* znajduje się wyczerpujący katalog aktów prawnych i umów międzynarodowych, regulujących udział tłumacza przysięgłego w postępowaniu karnym, sądowym i administracyjnym, a także stanowiących o jego statusie (s. 179–192).

europejskim⁶, z których wynika, iż tłumacz jest gwarantem rzetelności postępowania, a także stoi na straży przestrzegania praw człowieka. Ze względu na tak istotną rolę tłumacza w polskim ustawodawstwie istnieje wiele przepisów, których celem jest przestrzeganie przez tłumaczy zasad etyki zawodowej. Stąd też w *Kodeksie karnym RP* figuruje następujący przepis „kto, jako biegły, rzeczoznawca lub tłumacz, przedstawia fałszywą opinię, ekspertyzę lub tłumaczenie mające służyć za dowód w postępowaniu sądowym lub w innym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10” (art. 233 § 4 k.k.). Na gruncie rosyjskiego ustawodawstwa również istnieją rozwiązania prawne, których celem jest czuwanie nad prawidłowością i rzetelnością tłumaczenia, a także nad zachowaniem w tajemnicy danych, informacji uzyskanych przez tłumacza podczas tłumaczenia wykonywanego w toku postępowania przygotowawczego⁷. Artykuł 307 *Kodeksu karnego FR* mówi o sankcjach karnych, którym może podlegać tłumacz za świadome wykonanie nieprawidłowego tłumaczenia [заведомо неправильный перевод]. Tłumacz za popełnienie wyżej wymienionego czynu może, m.in., podlegać karze aresztu na okres do trzech miesięcy. Należy podkreślić, że zgodnie z *Kodeksem karnym FR* karze podlega jedynie tłumacz, który działał umyślnie, tj. świadomie wykonał nieprawidłowe tłumaczenie. Na gruncie polskiego prawodawstwa karze podlega również osoba, która wykonała fałszywe tłumaczenie nieumyślnie, gdy naraziła na istotną szkodę interes publiczny. Sankcja prawna w stosunku do takiej osoby może wynosić do trzech lat pozbawienia wolności (art. 233 § 4a k.k. RP). Tłumacz, który działał umyślnie, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10 (art. 233 § 4 k.k. RP).

Z uwagi na szczególny charakter postępowania karnego, w tym karnego sądowego z punktu widzenia istoty rozstrzyganych kwestii, na tłumacza powołanego do udziału w takiego typu postępowaniu, polski ustawodawca nałożył pewne obostrzenia. Co do zasady powinien nim być bądź tłumacz przysięgły, bądź w określonych przypadkach tłumacz *ad hoc*. W art. 2 *Ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego RP* (Dz. U. 2004 nr 273 poz. 2702) zostały uregulowane wszelkie wymogi, które musi spełniać tłumacz przysięgły, począwszy od obywatelstwa, poprzez jego sytuację prawną, wykształcenie itp., a skończywszy na konieczności złożenia z wynikiem pozytywnym „egzaminu na tłumacza

⁶ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym (Dz. U. L142/1).

⁷ Patrz art. 307 i art. 310 k.k. FR.

przysięgłego”⁸. W myśl art. 6 ww. aktu, prawo wykonywania zawodu tłumacza przysięgłego nabywa się po złożeniu ślubowania i wpisaniu na listę tłumaczy przysięgłych⁹. Wyżej przytoczona ustawa nakłada na tłumacza przysięgłego wiele obowiązków, m.in. wykonywania powierzonych mu zadań ze szczególną starannością i bezstronnością, zgodnie z zasadami wynikającymi z przepisów prawa, zachowania w tajemnicy faktów i okoliczności, z którymi zapoznał się w związku z tłumaczeniem, doskonalenia kwalifikacji zawodowych. Ponadto tłumacz przysięgły nie może odmówić wykonania tłumaczenia w postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy, na żądanie sądu, prokuratora, policji oraz organów administracji publicznej, chyba że zachodzą szczególnie ważne przyczyny uzasadniające odmowę (art. 15 ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego). Możliwość powoływania tłumacza *ad hoc* wynika z art. 195 *Kodeksu postępowania karnego RP* w związku z art. 204 § 3 k.p.k. Może nim być każda osoba, o której wiadomo, że ma odpowiednią wiedzę w danej dziedzinie. Często są to tłumacze języków rzadkich lub posiadający wiedzę specjalistyczną. Zgodnie z art. 1 ust. 2 *Ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego RP* przepisów ww. aktu nie stosuje się w odniesieniu do tłumaczy języka migowego i innych systemów komunikacji niebędących językami naturalnymi, dlatego też tego typu specjaliści również będą powoływani *ad hoc*. Wobec nich stosuje się odpowiednio przepisy o biegłych.

Na gruncie rosyjskiego prawodawstwa nie ma instytucji tłumacza przysięgłego¹⁰. Ustawodawca co prawda podkreślił szczególnie charakter postępo-

⁸ Egzamin na tłumacza przysięgłego przeprowadzane są przez Ministerstwo Sprawiedliwości od 2005 r. Dopiero od tego momentu kandydaci zanim otrzymają uprawnienia TP muszą wykazać się umiejętnością tłumaczenia tekstów prawnych, w tym procesowych i sądowych. Wcześniej to prezesi sądów okręgowych (wówczas „wojewódzkich”) ustanawiali TP po przedstawieniu dyplomu ukończenia studiów filologicznych. Jedynie w niektórych przypadkach nadanie uprawnień tłumacza przysięgłego było poprzedzone weryfikacją kompetencji przyszłych adeptów zawodu poprzez przeprowadzenie egzaminu.

⁹ Obecnie w Polsce jest ok. 10 000 tłumaczy przysięgłych (<https://bip.ms.gov.pl/pl/rejestry-i-ewidencje/tlumacze-przysiegli/lista-tlumaczy-przysieglych/search.html>), dostęp: 05.03.2019..

¹⁰ Dnia 20 grudnia 2016 r. przez Radę Federacji zostało zorganizowane wysłuchanie parlamentarne na temat „15 lat od dnia przyjęcia *Kodeksu postępowania karnego Federacji Rosyjskiej*: strategia doskonalenia praworządności w prawie karnym”. Podczas sesji szczególną uwagę poświęcono projektowi utworzenia w Rosji instytucji tłumacza sądowego (przysięgłego). Projekt został opracowany przez Związek Tłumaczy Rosji. Temat wywołał duże zainteresowanie wśród uczestników przedsięwzięcia, a jego założenia zostały włączone do końcowych rekomendacji.

Inicjatywa ta zrodziła się ponad trzy lata temu. W grudniu 2014 r. spośród członków Związku Tłumaczy Rosji została wyłoniona grupa inicjatorska, która za cel obrała opracowanie projektu wniesienia zmian do różnych aktów prawnych FR w związku z postulowanym przez Związek utworzeniem instytucji tłumacza sądowego. Efektem pracy grupy jest projekt przepisów regulujących pracę tłumacza sądowego, w którym m.in. zawarte są warunki nabywania uprawnień, okoliczności wpływające na zawieszenie lub utratę uprawnień wykonywania zawodu, status →

wań karnych — wykaz wymogów, które musi spełniać tłumacz powołany do tłumaczenia w postępowaniu karnym jest inny niż ten, który kierowany jest do tłumaczy świadczących usługi chociażby w toku postępowań w sprawach o wykroczenia¹¹. W myśl art. 59 k.p.k. FR tłumaczem w postępowaniu karnym, w tym karnym sądowym może być osoba biegle władająca językiem, którego znajomość jest niezbędna do wykonania tłumaczenia. Pojęcie biegłej znajomości języka jest jednak bardzo nieprecyzyjne. Nie wskazano wyznaczników, na podstawie których można byłoby zweryfikować poziom znajomości języka niezbędnego do wykonania tłumaczenia ani organu, który mógłby tego dokonać. Pominęto również kwestie związane ze znajomością terminologii specjalistycznej, wszak nie każdy, kto nawet biegle zna język obcy, swobodnie posługuje się terminologią specjalistyczną. Trudno zatem nie zgodzić się z Iszmuchamietowem, który również skrytykował wskazaną w art. 59 k.p.k. FR definicję jako zbyt mało precyzyjną. Zadaje on pytanie, jak należy rozumieć pojęcie biegłej znajomości języka — czy ustawodawca miał na myśli jedynie znajomość języka w mowie, czy może w mowie i w piśmie? Iszmuchamietow podnosi również zarzut, że brak jest dogłębnego wskazania wymogów, które obligatoryjnie powinien spełniać tłumacz. Sam proponuje, aby przyjąć koncepcję, według której tłumaczem w postępowaniu karnym sądowym może być osoba niezainteresowana rozstrzygnięciem sprawy, znająca język niezbędny do wykonania tłumaczenia, biegle władająca językiem zarówno w mowie, jak i w piśmie lub władająca językiem migowym, powoływana na dowolnym etapie postępowania sądowego w celu zapewnienia prawa danej osoby do posługiwania się językiem ojczystym bądź językiem, którym włada (Ишмухаметов 2006: 150–151).

Zagadnieniu udziału tłumacza w postępowaniu karnym, w tym karnym sądowym dużo uwagi poświęcił Grinienko. Wśród wymogów, które powinna spełniać osoba dokonująca przekładu, słusznie wskazuje on także na kompetencje tłumaczeniowe, gdyż jak trafnie zauważa, nie każdy, kto zna język, potrafi tłumaczyć (Гриненко 2001: 200). Należy zauważyć, że postulaty, o których

tłumaczy sądowych, zasady wykonywania tłumaczeń, sposób ich poświadczania i rejestrowania, prawa i obowiązki tłumaczy, ich odpowiedzialność, sposób sprawowania kontroli nad działalnością tłumaczy, zapewnienie tłumaczom bezpieczeństwa. Szczególny nacisk położono na konieczność stworzenia jednolitego wykazu, w którym będą znajdowały się dane tłumaczy sądowych, a także na konieczność weryfikacji wiedzy i umiejętności przyszłych adeptów zawodu poprzez przeprowadzanie egzaminu, zdanie którego ma być warunkiem niezbędnym do otrzymania uprawnień do wykonywania zawodu. Projekt ten po raz pierwszy zaprezentowany został w lipcu 2015 r. podczas VIII Letniej Szkoły Przekładu Związku Tłumaczy Rosji.

¹¹ W art. 25.10 części 1 kodeksu wykroczeń FR jest mowa, iż w charakterze tłumacza może być powołana dowolna osoba pełnoletnia niezainteresowana rozstrzygnięciem sprawy, władająca językami niezbędnymi do tłumaczenia w postępowaniu w sprawie o wykroczenie (...) (patrz. art. 25.10 część 1 *Kodeksu wykroczeń FR*), natomiast zgodnie z art. 59 k.p.k. FR tłumaczem może być osoba biegle władająca językiem, którego znajomość jest niezbędna do wykonania tłumaczenia.

mówi Iszmuchamietow, ponieważ są uwzględnione w *Kodeksie postępowania karnego FR*. Ich realizacja wynika z art. 61 i art. 69, zgodnie z którymi strony mogą wnioskować o wyłączenie tłumacza od udziału w sprawie, gdy jest on m.in. pokrzywdzonym, powodem, pozwanym bądź świadkiem w danej sprawie karnej, gdy był ławnikiem, biegłym, świadkiem przybranym, protokołan-tem, obrońcą, przedstawicielem ustawowym osoby podejrzanej, podejrzanego, oskarżonego, pełnomocnikiem pokrzywdzonego, powoda bądź pozwanego, gdy jest bliskim krewnym, krewnym lub osobą bliską¹² któregośkolwiek z uczestników postępowania w sprawie karnej, a także gdy istnieją inne okoliczności dające podstawy przypuszczać, że tłumacz pośrednio bądź bezpośrednio może być zainteresowany rozstrzygnięciem danej sprawy karnej. Na uwagę zasługuje to, że w przypadku stwierdzenia niekompetencji tłumacza, wniosek o jego wyłączenie od udziału w sprawie może zgłosić nie tylko strona, ale i świadek, biegły¹³, ekspert¹⁴. W Polsce w odniesieniu do tłumaczy stosuje się odpowiednio przepisy o biegłych. Przestanki wyłączenia tłumacza od udziału w postępowaniu karnym wymienione są w art. 178 k.p.k. RP, 182 k.p.k. RP, 185 k.p.k. RP, natomiast w art. 40 § 1 pkt. 1–3 i 5 k.p.k. RP przytoczone są okoliczności wyłączenia tłumacza z mocy prawa, w myśl których tłumacz w ogóle nie powinien być powołany do udziału w postępowaniu. Zgodnie z ww. podstawą prawną tłumaczem nie może być m.in. obrońca oskarżonego, zarówno obecny, jak i wykonujący obowiązki obrońcy poprzednio, osoba, która udzielała porady prawnej, osoba najbliższa, osoba pozostająca z oskarżonym w szczególnie bliskim stosunku osobistym, osoba, której sprawa bezpośrednio dotyczy, małżonek strony lub pokrzywdzonego albo ich obrońcy, pełnomocnika lub przedstawiciela ustawowego albo osoba, która pozostaje we wspólnym pożyciu z jedną z tych osób, krewny lub powinowaty w linii prostej, a w linii bocznej aż do stopnia pomiędzy dziećmi rodzeństwa osób wymienionych w art. 40 § 1 pkt. 2 k.p.k. RP, tj. strony, pokrzywdzonego, ich obrońcy, pełnomocnika, przedstawiciela ustawowego (...).

¹² W art. 5 k.p.k. FR znajduje się zamknięty katalog osób zaliczanych do bliskich krewnych, a także definicje terminów „krewny” oraz „osoba bliska”.

¹³ Osoba posiadająca wiedzę specjalistyczną, powołana w trybie określonym przepisami k.p.k. w celu przeprowadzenia ekspertyzy sądowej i sporządzenia opinii; jego kompetencje zostały określone w art. 57 k.p.k. FR; ros.: *эксперт*.

¹⁴ Osoba posiadająca wiedzę specjalistyczną, powoływana do udziału w czynnościach procesowych w trybie określonym przepisami k.p.k. w celu okazania wsparcia w wykryciu, zabezpieczeniu, zatrzymaniu przedmiotów i dokumentów, wykorzystaniu środków technicznych w badaniu materiałów zgromadzonych w toku postępowania karnego, formułowaniu pytań kierowanych do biegłego, a także w celu wyjaśnienia stronom i sądowi kwestii, wchodzących w zakres jego kompetencji zawodowych; jego kompetencje zostały określone w art. 58 k.p.k. FR; ros. *специалист*.

W celu zapewnienia wysokiej jakości usług, tłumacz w Polsce dysponuje określonymi prawami, m.in. ma prawo odmówić tłumaczenia, jeśli przekracza ono zakres jego wiedzy, bądź jeżeli proponowany termin uniemożliwia mu jego rzetelne wykonanie, bądź jeśli nie pozwalają mu na to uprzednio podjęte zobowiązania – nawet pomimo nałożonego art. 15 *Ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego RP* obowiązku wykonywania określonych tłumaczeń. Tłumacz może prosić również o udostępnienie mu materiałów umożliwiających poprawne wykonanie tłumaczenia pisemnego lub ustnego, w tym akt sprawy. Ostateczną decyzję w danej sprawie podejmuje sędzia¹⁵. Także rosyjski ustawodawca z jednej strony zapewnił tłumaczom określone prawa, a z drugiej nałożył na nich pewne obowiązki, których celem jest świadczenie wysokiej jakości usług. Zgodnie z art. 59 *Kodeksu postępowania karnego FR* tłumacz ma prawo zadawać pytania uczestnikom postępowania karnego w celu doprecyzowania uzyskanych informacji¹⁶. Dysponuje również prawem do zapoznania się z protokołem z czynności śledczej, w której brał udział, a także z protokołem z posiedzenia sądowego i zgłaszania uwag dotyczących poprawności zapisu tłumaczenia, które powinny być uwzględnione w protokole. Ponadto tłumacz może składać skargi na czynności (bezczynność) i decyzje osób wymienionych w art. 59 części 3 punkt 3 k.p.k. FR, które ograniczają jego prawa. Jednocześnie zgodnie z częścią 4 ww. artykułu tłumacz nie może uchylać się od stawienia w sądzie na wezwanie osoby prowadzącej śledztwo lub dochodzenie. W przypadku, gdy tłumacz nie stawia się w sądzie i nie usprawiedliwi swojej nieobecności, może podlegać karze grzywny¹⁷ (art. 168 p. 2 k.p.k. FR). W Polsce w stosunku do tłumacza, który bez należytego usprawiedliwienia nie stawiał się na wezwanie organu prowadzącego postępowanie karne, albo bez zezwolenia wydalili się z miejsca czynności przed jej zakończeniem, również może zostać

¹⁵ PT TEPiS stoi na stanowisku, że tłumacz powinien mieć zagwarantowane prawo do przygotowania się do tłumaczenia rozpraw. Taki też pogląd został zawarty w *Kodeksie Tłumacza Przysięgłego RP*. Towarzystwo uważa, że nieudostępnienie akt sprawy powinno być traktowane jak szczególnie ważna przyczyna uzasadniająca odmowę wykonania tłumaczenia.

¹⁶ Należy zwrócić uwagę, że zgodnie z § 67 *Kodeksu tłumacza przysięgłego RP* tłumacz ma prawo podczas tłumaczenia ustnego poprosić o wyjaśnienie znaczenia użytych pojęć i terminów prawnych lub innych specjalistycznych, jeśli wykraczają poza jego wiedzę. W komentarzu podkreśla się, że tłumacz może zwrócić się bądź to do prawników, biegłych, specjalistów uczestniczących w rozprawie o wyjaśnienie znaczenia niezrozumiałego dla niego terminu, bądź do cudzoziemca o wyjaśnienie, krótką rozmowę w przypadku, gdy jego wypowiedź jest niezrozumiała lub niejednoznaczna – jednak w tym celu każdorazowo powinien otrzymać zgodę przewodniczącego sądu. Na obszarze FR osoba dokonująca tłumaczenia nie musi uzyskiwać takiej zgody, a sama podczas aktu komunikacji decyduje, w którym momencie chce doprecyzować uzyskane informacje.

¹⁷ Wysokość grzywny, która może być zasądzona od tłumacza w FR wynosi zaledwie ok. 2,5 % przeciętnego miesięcznego wynagrodzenie w Rosji (dane za 2017 r.).

nałożona kara pieniężna¹⁸ (art. 285 § 1 k.p.k. RP). Ponadto wyjątkowo może być zarządzone zatrzymanie tłumacza i jego przymusowe doprowadzenie (art. 285 § 3 k.p.k. RP). Jeżeli uchylenie się od wykonania czynności tłumacza ma charakter uporczywy, wówczas w stosunku do tłumacza można zastosować niezależnie od kary pieniężnej aresztowanie na czas nieprzekraczający 30 dni (art. 287 § 2 k.p.k. RP). Jak możemy zauważyć, sankcje, którym może podlegać tłumacz, zwłaszcza w Polsce, są bardzo dotkliwe, tym bardziej biorąc pod uwagę dysproporcję między możliwą karą pieniężną nałożoną na tłumacza w Polsce i Rosji a przeciętnym miesięcznym wynagrodzeniem w tych państwach.

Zważywszy na zasadę aktywnego udziału stron w postępowaniu, która została uregulowana w ratyfikowanej zarówno przez Polskę, jak i przez Rosję *Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, pomoc tłumacza osobie niewładającej w wystarczającym stopniu językiem postępowania winna być zapewniona na każdym jego etapie. Dla samego tłumacza nie bez znaczenia jest wybór strategii tłumaczenia, kontekstu, miejsca, które zajmuje podczas wykonywania swej pracy. Ani polskie, ani rosyjskie ustawodawstwo nie narzuca osobie dokonującej przekładu określonej techniki wykonywania tłumaczenia, ani też miejsca, które tłumacz musi zająć. Należy pamiętać, że tłumacz jest powoływany w celu zapewnienia skutecznej komunikacji. Jednak, aby ją osiągnąć, musi mieć zapewnione odpowiednie warunki do wykonywania pracy, m.in. nie bez znaczenia jest właściwe umiejscowienie rozmówców, gwarantujące dobrą słyszalność. Pożądanym modelem jest sytuacja, w której wszyscy uczestnicy widzą się nawzajem, natomiast optymalnym dystansem – odległość zawierająca się w strefie społecznej wg klasyfikacji przestrzeni proksemicznych Edwarda T. Halla (2001), gdyż daje ona poczucie komfortu i swobody, przy czym gwarantuje także dobrą słyszalność (oczywiście nie zawsze istnieje możliwość jej zapewnienia, zwłaszcza w postępowaniu karnym sądowym¹⁹).

Kontakt wzrokowy, dobra słyszalność bezwzględnie ułatwiają pracę tłumacza, są gwarantem komfortu psychicznego, co również przekłada się na jakość wykonywanego tłumaczenia. Aspekt ten jest na tyle istotny, iż zwracają na niego uwagę różne organizacje zrzeszające tłumaczy. Europejskie Stowarzyszenie Tłumaczy Sądowych (EULITA) w porozumieniu z Europejskim Stowarzyszeniem Karnistów (ECBA) postuluje, aby umożliwić tłumaczowi zajęcie miejsca, z którego będzie mógł dobrze widzieć i słyszeć wszystkich uczestników

¹⁸ Wysokość kary pieniężnej, która może być zasądzona od tłumacza w RP wynosi ok. 98,94 % przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej (dane za 2017 r.).

¹⁹ W FR podczas posiedzeń sądu oskarżenia bardzo często przebywają w klatkach.

postępowania, oraz mieć możliwość przekazywania informacji²⁰. W *Kodeksie tłumacza przysięgłego* również jest mowa o tym, iż tłumacz ma prawo zająć miejsce w pobliżu osoby, której wypowiedzi ma tłumaczyć, aby zapewnić sobie odpowiednią słyszalność i kontakt wzrokowy z tą osobą (§ 62). Również Związek Tłumaczy Rosji wspólnie z Narodową Ligą Tłumaczy i Translation Forum Russia we wspólnym projekcie, którego uwieńczeniem była publikacja *Tłumaczenia symultaniczne i konsekwentne. Rekomendacje dla praktykujących tłumaczy* (2015) [Синхронный и последовательный перевод. Рекомендации практикующим переводчикам.] (red. Nikolaj Duplenskij) postulują, aby zapewnić tłumaczom ustnym jak najbardziej komfortowe warunki do wykonywania pracy²¹.

Praca tłumacza ustnego będąca nieodzownym elementem w postępowaniu karnym, w tym karnym sądowym nie jest łatwa ze względu na konieczność posiadania określonych umiejętności i predyspozycji, jak dobra pamięć krótkotrwała, podzielność uwagi, umiejętność utrzymywania koncentracji, odporność na stres. Tłumacz przysięgły ponadto jest zobowiązany do posiadania niezbędnej wiedzy merytorycznej, czego gwarantem jest przytoczona wcześniej *Ustawa o zawodzie tłumacza przysięgłego RP*. Na mocy tego aktu wprowadzono egzamin na tłumacza przysięgłego, podczas którego weryfikowana jest wiedza i umiejętności potencjalnych przyszłych adeptów zawodu. Ustawa reguluje także istnienie Komisji Odpowiedzialności Zawodowej, której nadrzędnym celem jest czuwanie nad jakością wykonanych tłumaczeń poprzez prowadzenie postępowań z zakresu odpowiedzialności zawodowej.

Niestety rosyjski ustawodawca nie położył tak dużego nacisku na odpowiednie przeszkolenie tłumaczy powołanych do udziału w postępowaniu karnym, w tym karnym sądowym. Jak zauważa przytaczany wcześniej Iszmuchamietow, nigdzie nie zostało sprecyzowane pojęcie biegłej znajomości języka. Z treści art. 59 k.p.k. FR regulującego kompetencje, które powinien posiadać tłumacz, nie wynika, że musi on dysponować wiedzą specjalistyczną i znać zunifikowaną terminologię prawną, a także, że powinien przynajmniej orientować się w systemach prawnych państw języka oryginału i języka przekładu. Są to niezwykle istotne aspekty, na które zwracali uwagę liczni badacze, m.in. Susan Šarčević, niejednokrotnie podkreślająca, że terminy prawne różnych systemów prawnych w większej części są nieprzystawalne (Šarčević 1997: 231). Taki punkt widzenia podziela również Jerzy Pieńkos, twierdząc, iż „niepewność semantyczna, którą charakteryzuje się słownictwo prawne i prawnicze, wynika

²⁰ Patrz: *Vademecum. Wskazówki na temat bardziej skutecznej komunikacji z udziałem tłumaczy* przedstawione na konferencji ECBA w Antwerpii, Belgia w 2010 r.

²¹ W publikacji co prawda nie kładziono nacisku na tłumaczy ustnych wykonujących tłumaczenia na potrzeby organów ścigania, prokuratury i sądów, a skupiono się na rekomendacjach dla wszystkich tłumaczy ustnych.

z faktu, że nie istnieją dwa identyczne systemy prawne na świecie” (Pieńkos 1999: 158). Tłumacz zawsze powinien mieć świadomość istnienia tych różnic. W danym kontekście szczególnie ważne wydają się poniższe słowa Barbary Kiejar: „Tłumacz musi przede wszystkim odszyfrować i zrozumieć sens wypowiedzi i właśnie ten sens musi stanowić podstawę do sformułowania tekstu docelowego, przy zastosowaniu ekwiwalentów terminologicznych” (Kiejar 2002: 177). Zgodnie z postulatami Kiejar, podczas tłumaczenia terminów należy sięgać do ich definicji, gdyż niejednokrotnie dopiero po tej operacji możemy mieć właściwy podgląd na znaczenie terminu. Jednak nawet przy uwzględnieniu powyższego zalecenia tłumacz często stoi przed dylematem związanym z wyborem ekwiwalentu. Mając świadomość rozbieżności systemów prawnych, zdaje on sobie sprawę, że niejednokrotnie ekwiwalent, na który się decyduje, nie jest idealny, ponieważ ideał często po prostu nie jest możliwy do osiągnięcia. Niemniej jednak wybory dokonywane przez tłumacza muszą być świadome, gdyż, jak podkreśla Kiejar, „w tłumaczeniu wszystko jest względne, ale nie dowolne” (Kiejar 1998: 23).

Wychodząc naprzeciw potrzebom tłumaczy, w Polsce na przestrzeni lat powstawały różne publikacje z zakresu teorii i praktyki przekładu, których celem jest zapewnienie odpowiedniego merytorycznego przygotowania przyszłych adeptów zawodu. W tym miejscu nie można nie wspomnieć o licznych pozycjach wydawnictwa Translegis, wśród których na szczególną uwagę zasługuje czasopismo specjalistyczne „Lingua Legis” wydawane pod auspicjami Polskiego Towarzystwa Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIŚ oraz *Kodeks tłumacza przysięgłego z komentarzem* pod red. D. Kierzkowskiej. To właśnie ostatnia z wyżej przytoczonych publikacji stała się wykładnią zasad wykonywania tłumaczeń przez tłumaczy przysięgłych. Zostały w niej również zawarte zasady etyki zawodowej opracowane przez środowisko zawodowe tłumaczy, tj. przez PT TEPIŚ²². Z myślą o przyszłych adeptach zawodu zostały stworzone również pozycje z serii *Z teorii i praktyki przekładu* wyd. Instytutu Słowiańszczyzny Wschodniej UWM w Olsztynie. Organizowane są studia podyplomowe, kursy i warsztaty skierowane do tłumaczy specjalistycznych i przysięgłych, a także osób zainteresowanych nabyciem uprawnień tłumacza przysięgłego, których celem jest poszerzanie wiedzy i wymiana doświadczeń.

W Rosji od kilku lat świadomość potrzeby kształcenia tłumaczy specjalizujących się w określonych dziedzinach stale wzrasta. Na rynku zaczęły pojawiać się oferty szkoleniowe oraz podręczniki traktujące o teorii i praktyce przekładu, w tym tłumaczenia prawnego i prawniczego, m.in.: *Переводчик*

²² PT TEPIŚ aktualnie opracowuje nowy *Kodeks zawodowy tłumacza*, który również będzie zawierał zasady etyki zawodowej tłumaczy.

в уголовном процессе: научно-практическое руководство А. В. Рыжаков, Юридический перевод. Основы теории и практики. Учебное пособие. К. Л. Левитан, Пособие по юридическому переводу Н. Д. Артемюк, Юридический перевод: практический курс В. В. Алимов, Курс юридического перевода В. Ф. Назаров. Niemniej jednak należy uświadomić sobie, że, po pierwsze, większość pozycji obecnych na rosyjskim rynku wydawniczym dotyczy przekładu rosyjsko-angielskiego, a po drugie, że w przeważającej mierze traktują one o prawie handlowym, gospodarczym i cywilnym, co bez wątpienia wynika z potrzeb rynku ukierunkowanego na współpracę międzynarodową w sferze biznesu. Niestety inne rodzaje przekładu prawniczego oraz przekład *stricte* sądowy ciągle pozostają w cieniu. Optymizmem napawa jednak fakt, że Związek Tłumaczy Rosji cały czas postuluje powołanie do życia instytucji tłumacza sądowego, co bez wątpienia pozytywnie wpłynęłoby na jakość tego typu tłumaczeń i wiązałoby się z położeniem większego nacisku na odpowiednie przeszkolenie tłumaczy.

Jak podkreślono we wstępie, prawo do rzetelnego procesu jest fundamentalnym prawem każdej osoby. Zapewnienie tego prawa często idzie w parze z zapewnieniem wysokiej jakości usług z zakresu przekładu. Odpowiedzialne wypełnianie obowiązków tłumacza jest kluczowe, ponieważ często to właśnie jakość wykonanego przekładu warunkuje rozstrzygnięcia, które zapadają. Niewierne przetłumaczenie części wypowiedzi może skutkować poważnymi następstwami dla strony postępowania. Biorąc pod uwagę charakter i wagę konsekwencji, które może pociągać za sobą źle wykonane tłumaczenie, zarówno, a może przede wszystkim, ustawodawca (poprzez precyzyjne formułowanie przepisów aktów normatywnych), jak i każdy tłumacz indywidualnie powinien dołożyć wszelkich starań, aby usługi w zakresie przekładu świadczone były na najwyższym poziomie, a każda osoba wymagająca tego typu pomocy rzeczywiście miała zagwarantowane prawo do rzetelnego procesu.

BIBLIOGRAFIA

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym (Dz. U. L142/1).
- Vademecum. Wskazówki na temat bardziej skutecznej komunikacji z udziałem tłumaczy* (2010) Europejskie Stowarzyszenie Tłumaczy Sądowych i Europejskie Stowarzyszenie Karnistów. <http://www.eulita.eu/sites/default/files/Vademecum-pl.pdf> [dostęp 18.07.2016].

- Groot G.R. de. (1988) „Problems of Legal Translation from the Point of View of a Comparative Lawyer”, w: *Translation, our future. Proceedings of XIth World Congress of FIT*, Maastricht; EUROTERM: 407–421.
- Hall E. T. (2001) *Ukryty wymiar*, Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA.
- Hofmański P. (red.) (2011) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 1–296. Tom I*. Warszawa: C.H. Beck.
- Kielar B. Z. (1998) „O różnych sposobach oceny jakości przekładu”. *Lingua Legis* (6), 20–25.
- Kielar B. Z. (2002) „Języki specjalistyczne a translatoryka”, w: Lukszyn J. (red.) *Problemy technolingwistyki*. Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych, 171–180.
- Kierzkowska D. (2008) *Tłumaczenie prawnicze*. Warszawa: Wydawnictwo Translegis.
- Kodeks tłumacza przysięgłego z komentarzem* (2015), Kierzkowska D. (red.). Warszawa: Wydawnictwo Translegis.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483).
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. 1993 nr 61 poz. 284).
- Lasek Ł., Helsińska Fundacja Praw Człowieka, „Prawo do rzetelnego procesu sądowego” [dostęp: 18 lipca 2016] http://www.hfhrpol.waw.pl/precedens/images/stories/rzetelny_proces.pdf.
- Pieńkos J. (1999) *Podstawy juryslingwistyki. Język w prawie – prawo w języku*. Warszawa: Oficyna Prawnicza Muza S.A.
- Poznański J. (2007) *Tłumacz w postępowaniu karnym*. Warszawa: Wydawnictwo Translegis.
- Słownik Języka Polskiego [dostęp: 17.05.2018]. <https://sjp.pwn.pl/szukaj/czynna%20znajomo%C5%9B%C4%87%20j%C4%99zyka.html>.
- Šarčević S. (1997) *New Approach to Legal Translation*. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International.
- Toury G. (1979) „Interlanguage and Its Manifestation in Translation”. *Meta* (vol. 24 no 2), 223–231.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. 1997 nr 89 poz. 555 ze zm.).
- Ustawa z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego (Dz. U. 2004 nr 273 poz. 2702 ze zm.).
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. 2001 nr 98 poz. 1070 ze zm.).
- Wielki Słownik Języka Polskiego [dostęp: 17.05.2018]. http://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=3630.

- Алимов В. В. (2005) *Юридический перевод: практический курс*. Москва: «Кон-Книга».
- Артемюк Н. Д. (1998) *Пособие по юридическому переводу*. Москва: НВИ – Варяг.
- Гриненко А. В. (2001) *Система принципов уголовного процесса и ее реализация на досудебных стадиях уголовного процесса*. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Воронеж.
- Дупленский Н.К. (2015) *Синхронный и последовательный перевод. Рекомендации практикующим переводчикам. Вторая редакция от июня 2015 г.* Москва: Р. Валент.
- Ишмухаметов Я. М. (2006) „Требования, предъявляемые к переводчику в уголовном судопроизводстве”. *Вестник ЮУрГУ* (№ 5), 150–152.
- Конституция Российской Федерации от 12 декабря 1993 г. (с учетом поправок, внесенных Законами Российской Федерации о поправках к Конституции Российской Федерации от 30.12.2008 N 6-ФКЗ, от 30.12.2008 N 7-ФКЗ, от 05.02.2014 N 2-ФКЗ, от 21.07.2014 N 11-ФКЗ).
- Левитан К. Л. (2011) *Юридический перевод. Основы теории и практики. Учебное пособие*. Москва: Проспект.
- Назаров В. Ф. (1994) *Курс юридического перевода*. Москва: Инфосерв.
- Рыжаков А. В. (2007) *Переводчик в уголовном процессе: научно-практическое руководство*. Москва: Экзамен.
- Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18 декабря 2001 г. № 174-ФЗ (ред. от 06 июля 2016 г.).
- Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ (ред. от 06 июля 2016 г.).

SUMMARY

The right to a fair trial is a fundamental right of every human being. For the people who do not know the language of proceedings, the interpreter is one of their participants to guarantee obeying this law. Due to the fact that the interpreters play such an important role, the present article attempts at comparing the selected aspects concerning their participation in criminal proceedings, including judicial criminal proceedings on the grounds of Polish and Russian legislation. Among others, the interpreter's responsibility, his/her rights and duties, knowledge and competence required, as well as available tools which let him/her develop essential skills were pointed out.

Key words: interpreter, criminal proceedings, legal regulations, responsibility, competence development

Monika Sadowska, studentka studiów doktoranckich w zakresie językoznawstwa na Wydziale Nauk Humanistycznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Instytut Filologii Słowiańskiej, Katedra Translatoryki i Języków Słowiańskich. Zainteresowania badawcze: przekład ustny środowiskowy, przekład polskich i rosyjskich tekstów prawnych i prawniczych.

Dominika Wójcik

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Odwołanie od orzeczenia Komisji Odpowiedzialności Zawodowej Tłumaczy Przysięgłych – kwestie proceduralne

Streszczenie

Artykuł dotyczy kwestii proceduralnych związanych z wnoszeniem odwołań od orzeczeń Komisji Odpowiedzialności Zawodowej Tłumaczy Przysięgłych przy Ministrze Sprawiedliwości. Poddano w nim analizie zagadnienia właściwości wydziału sądu apelacyjnego oraz rodzaju procedury, zgodnie z którą winno toczyć się postępowanie w drugiej instancji w sprawach odpowiedzialności zawodowej tłumaczy przysięgłych przed sądem powszechnym. W artykule ustosunkowano się do przepisów zawartych w rozdziale czwartym ustawy z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego, następnie orzeczeń sądów apelacyjnych oraz argumentów powoływanych dla ich uzasadnienia, które zapadły w analizowanej kategorii spraw, a także poglądów doktryny w omawianym zakresie. Zaproponowano również rozwiązania celem ujednolicenia sposobu rozstrzygania spraw dotyczących odpowiedzialności zawodowej tłumaczy przysięgłych przez sądy powszechne.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność zawodowa, tłumacz przysięgły, Komisja Odpowiedzialności Zawodowej Tłumaczy Przysięgłych przy Ministrze Sprawiedliwości

1. Wstęp

Zawód tłumacza przysięgłego jest profesją, która kształtowała się na przestrzeni lat, natomiast ustawa z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego(dalej: *uztp*)¹, jak wskazał Naczelny Sąd Administracyjny², stworzyła nowy zawód, a tłumacz przysięgły ustanowiony według procedury obowiązującej

¹ Ustawa z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego (Dz. U. z 2017 r., poz. 1505, ze zm.).

² Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 5 kwietnia 2006 r., II GSK 17/06, Lex nr 212147.

w powołanym akcie prawnym przestał być instytucją prawa sądowego procesowego. Powyższe uwarunkowane było tym, że tłumacze przysięgli wykonywali coraz więcej zleceń na rzecz innych podmiotów, aniżeli instytucje wymiaru sprawiedliwości (Kubacki 2008: 150–151). Uregulowania wskazanej powyżej ustawy mają także doniosłe znaczenie w kontekście podjętego w niniejszym artykule tematu, tj. odpowiedzialności zawodowej tłumaczy przysięgłych, w tym analizowanej tematyki wnoszenia odwołań od orzeczeń Komisji Odpowiedzialności Zawodowej Tłumaczy Przysięgłych przy Ministrze Sprawiedliwości (dalej: Komisja), a w szczególności właściwości wydziału sądu apelacyjnego władnego rozpoznać odwołanie od uchwały Komisji oraz rodzaju procedury, zgodnie z którą winno toczyć się postępowanie sądowe.

2. Odpowiedzialność zawodowa tłumaczy przysięgłych

Odpowiedzialność zawodowa tłumaczy przysięgłych jest definiowana jako konsekwencje prawne, jakimi może zostać obciążony tłumacz przysięgły, w przypadku niezastosowania się przez niego do wymagań ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego (Cieślik, Laska, Rojewski 2010: 67–68). We wskazanym akcie prawnym poruszono zagadnienia związane z wykonywaniem zawodu tłumacza przysięgłego oraz konsekwencje uchybień czynnościom zawodowym. Odpowiedzialność zawodowa jest niezależna od innych rodzajów odpowiedzialności, jakim podlegają osoby wykonujące zawód tłumacza przysięgłego. Oprócz odpowiedzialności zawodowej tłumacze przysięgli podlegają także odpowiedzialności karnej, cywilnej czy porządkowej, co z kolei implikuje to, że w odniesieniu do przepisów regulujących odpowiedzialność zawodową tłumaczy przysięgłych nie znajduje zastosowania zakaz powtórnego karania za ten sam czyn (Cieślik 2018: 76). Tematy te wychodzą jednakże poza ramy niniejszego opracowania.

Odnosząc się do treści ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego, w kontekście podjętego tematu, istotny jest art. 21 ust. 1 uztp zawierający zamknięty katalog czynów stanowiących podstawę do pociągnięcia do odpowiedzialności zawodowej tłumacza przysięgłego. Postępowanie to może zostać wszczęte jedynie na wniosek Ministra Sprawiedliwości lub wojewody, a przeprowadza je Komisja, która może uniewinnić tłumacza od zarzutu, orzec wobec niego karę lub umorzyć postępowanie. Z kolei w art. 21 ust. 2 uztp ustawodawca wskazał katalog możliwych do wymierzenia kar za uchybienia czynnościom zawodowym. Orzeczenia zapadają w formie uchwały, a postępowanie przed Komisją jest jednoinstancyjne. Co istotne, postępowanie to jest prowadzone na podstawie przepisów ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego, a w braku stosow-

nych uregulowań, w oparciu o odpowiednie przepisy karnej ustawy procesowej (Cieślik, Laska, Rojewski 2010: 72–73).

3. Odwołanie od orzeczenia Komisji Odpowiedzialności Zawodowej Tłumaczy Przysięgłych

Zgodnie z art. 26 ust. 1 uztp, od orzeczenia Komisji tłumaczowi przysięgiemu oraz podmiotowi, który złożył wniosek o wszczęcie postępowania w sprawie odpowiedzialności zawodowej, przysługuje odwołanie do sądu apelacyjnego właściwego ze względu na miejsce zamieszkania tłumacza przysięgłego. Podstawową i mającą zasadnicze znaczenie w niniejszym artykule kwestią pozostaje właściwość wydziału sądu apelacyjnego, jako sądu drugiej instancji, w przedmiocie rozpoznania odwołania od orzeczenia Komisji przeprowadzającej postępowanie w sprawie odpowiedzialności zawodowej tłumacza przysięgłego w pierwszej instancji. Powyższe implikuje drugą sporną kwestię, a mianowicie wybór procedury, zgodnie z którą winno przebiegać postępowanie sądowe przed sądem apelacyjnym we wskazanych sprawach. Powołane kwestie budzą kontrowersje w literaturze przedmiotu z uwagi na niejednoznaczność regulacji ustawowych (Cieślik, Laska, Rojewski 2010: 76–77).

We wstępie do komentarza do ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego wskazano, że treść powołanego aktu prawnego bazuje na całym systemie prawa polskiego, a jego część dotycząca odpowiedzialności zawodowej tłumaczy przysięgłych na Kodeksie postępowania karnego (Dostatni 2005: 5). Powyższe mogłoby wskazywać na właściwość wydziału karnego oraz procedury karnej, jako odpowiednich dla wniesienia i rozpatrzenia odwołania od orzeczenia Komisji. Jednakże w orzecznictwie sądów powszechnych nie ma jednomyślności co do tego, który wydział sądu apelacyjnego jest właściwy do rozpoznania odwołania od uchwały Komisji, co prowadzi do zróżnicowania praktyki sądowej. Wpływ na to ma z pewnością okoliczność, że przepisy ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego, jak podnosi się także w literaturze przedmiotu (Mazurk 2011), są nieprecyzyjne w powołanym zakresie.

Analiza orzecznictwa sądów powszechnych wskazuje na to, że odwołania od orzeczeń Komisji rozpatrywane są przez wydział pracy i ubezpieczeń społecznych sądu apelacyjnego w trybie procedury cywilnej oraz wydział pracy i ubezpieczeń społecznych sądu apelacyjnego w trybie procedury karnej. Biorąc pod uwagę literalne brzmienie ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego, należy rozważyć także właściwość wydziału karnego oraz zastosowanie przez ten wydział procedury karnej.

4. Właściwość wydziału pracy i ubezpieczeń społecznych sądu apelacyjnego

W literaturze przedmiotu występuje pogląd, że właściwy do rozpoznania odwołania od orzeczenia Komisji jest wydział pracy i ubezpieczeń społecznych sądu apelacyjnego (Dostatni 2005: 119–120). Odnosząc się zatem do powyższego, w kontekście pierwszej z wymienionych w niniejszym artykule możliwości, należy wskazać na Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 31 stycznia 2017 r. (III APo 4/16)³, w którym to sąd ten uznał się, jako sąd odwoławczy, za właściwy do rozpoznania sprawy o pociągnięcie do odpowiedzialności zawodowej tłumacza przysięgłego i przeprowadził przedstawioną mu sprawę w trybie procedury cywilnej. Stan faktyczny, na kanwie którego wydano powołane orzeczenie dotyczył tłumacza przysięgłego języka czeskiego, którego Komisja uznała za winnego zarzucanych mu czynów i wymierzyła mu karę nagany. Tłumacz natomiast, w przewidzianym prawem trybie, złożył odwołanie od powyższej uchwały Komisji.

Co istotne, Sąd Apelacyjny w Szczecinie podkreślił, że materialnoprawne podstawy odpowiedzialności tłumaczy przysięgłych reguluje art. 21 ust. 1 uztp, następnie art. 24 uztp jest przepisem proceduralnym, który odnosi się do postępowania pierwszoinstancyjnego, natomiast art. 26 uztp reguluje postępowanie w drugiej instancji. Podniesiono również, że kwestie odpowiedniego stosowania przepisów zostały zamieszczone w art. 28 uztp. W uzasadnieniu orzeczenia z dnia 31 stycznia 2017 r. podano, że powołane powyżej regulacje ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego nie pozwalają na definitywne określenie właściwości sądu powszechnego co do jego wydziału oraz procedury, w której winno toczyć się postępowanie w sądzie apelacyjnym, jako właściwym do rozpatrzenia odwołania od uchwały Komisji. Dlatego też w kontekście podjętego tematu, istotne są argumenty podniesione przez Sąd Apelacyjny w Szczecinie w uzasadnieniu wydanego postanowienia.

Zostało bowiem w nim między innymi wskazane, że artykuł 28 uztp zdaje się uzasadniać, iż cała procedura winna przebiegać na płaszczyźnie karnej, a w takim przypadku wydział pracy sądu apelacyjnego byłby niewłaściwy. Z drugiej strony podano, że Komisja uznała uprzednio właściwość Wydziału Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Apelacyjnego w Szczecinie, co skutkowało tożsamym pouczeniem przez nią obwinionego. Zdaniem sądu rozpoznającego sprawę, kompetencja sądu apelacyjnego wydziału pracy ma pociągać za sobą jednoznaczny skutek w postaci konieczności rozpoznania sprawy w trybie procedury cywilnej, gdyż nie ma żadnej podstawy prawnej, by postępowanie

³ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 31 stycznia 2017 r., III APo 4/16, Lex nr 2274235.

w sądzie pracy, de facto cywilnym, odbywało się w myśl procedury karnej. Za taką podstawę Sąd Apelacyjny w Szczecinie nie uznał art. 28 uztp z uwagi na niejednoznaczność regulacji ustawowych. W ocenie rozpoznającego sprawę sądu, w przypadku przyjęcia za właściwą na etapie postępowania sądowego procedury karnej, sprawę winien rozpoznawać wydział karny sądu apelacyjnego. Pogląd ten, jak również kontrargumenty dla poniższych twierdzeń, zostaną przedstawione i rozwinięte w dalszej części artykułu.

W uzasadnieniu Sądu Apelacyjnego w Szczecinie pojawiło się stanowisko, że za przyjęciem właściwości wydziału pracy, w sprawach odwołań od orzeczeń Komisji, ma przemawiać wykładnia systemowa i funkcjonalna odnosząca się do przepisów ustawowych regulujących odpowiedzialność dyscyplinarną innych grup zawodowych, takich jak architekci, inżynierowie budownictwa, nauczyciele czy biegli rewidenci, w których to uregulowaniach jednoznacznie wskazano, iż postępowanie sądowe jest prowadzone przed wydziałem pracy sądu apelacyjnego w trybie procedury cywilnej.

Następnie, przyjmując właściwość wydziału pracy i ubezpieczeń społecznych sądu apelacyjnego oraz procedury cywilnej, Sąd Apelacyjny w Szczecinie wskazał, powołując przy tym treść art. 1 kpc⁴, że przyjmując, iż przedmiotowe odwołanie od uchwały Komisji jest traktowane jako sprawa pracownicza, stosowanie procedury cywilnej ma być zasadne. Należy zgodzić się z tym, że sprawy pracownicze winne być rozpoznawane w trybie procedury cywilnej. Wątpliwości budzi jednakże przyjęcie, że sprawa odpowiedzialności zawodowej tłumaczy przysięgłych jest sprawą pracowniczą. Mając na uwadze treść art. 1 kpc, istotne jest, iż sprawy z zakresu prawa pracy stanowią sprawy cywilne w ujęciu materialnoprawnym, w których to stosunki prawne stron układają się na zasadzie równorzędności podmiotów i ekwiwalentności świadczeń (Bodio 2018), co w analizowanej kategorii spraw nie znajduje zastosowania. W doktrynie wskazuje się, że sprawy z zakresu prawa pracy nie mają jednolitego charakteru (Zembrzusi 2013), dodatkowo istnieją w polskiej procedurze cywilnej inne przesłanki warunkujące ewentualne rozpoznanie konkretnej sprawy w trybie procedury cywilnej, jednakże nie zostało to w żaden sposób rozwinięte w uzasadnieniu przedmiotowego orzeczenia. Powołany powyżej argument może tym bardziej zostać uznany za nieprzekonujący, zwłaszcza biorąc pod uwagę charakter czynności wykonywanych przez tłumacza przysięgłego. Istotna jest w tym zakresie treść orzeczenia Sądu Okręgowego w Lublinie z dnia 20 lipca 2016 r. (II Ca 272/16)⁵. Wskazano w nim bowiem, że stosunek prawny pomiędzy orga-

⁴ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2018 r., poz. 1360, ze zm.).

⁵ Wyrok Sądu Okręgowego w Lublinie z dnia 20 lipca 2016 r., II Ca 272/16, Lex nr 2095572.

nem procesowym a tłumaczem przysięgłym, pomimo mieszanego charakteru, nie jest poddany cywilnoprawnej metodzie regulacji, gdyż nie występuje w nim ani równorzędność podmiotów, ani autonomia ich woli. Prowadzi to do tego, że nie jest to stosunek z zakresu prawa cywilnego.

O rozbieżności praktyki sądów powszechnych w zakresie rozpoznawania odwołań od orzeczeń Komisji świadczy również wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 12 marca 2013 r. (III APa 5/13)⁶. Orzeczenie to jest spójne z drugą z zaprezentowanych w niniejszym artykule możliwości, tj. rozpoznania odwołania od orzeczenia Komisji przez wydział pracy i ubezpieczeń społecznych sądu apelacyjnego w trybie procedury karnej. Z kolei to orzeczenie dotyczy stanu faktycznego, w którym odwołanie obwinionej tłumaczki od orzeczenia Komisji było rozpatrywane przez Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Apelacyjnego w Gdańsku, co istotne, na podstawie przepisów Kodeksu postępowania karnego. W powołanej powyżej sprawie postępowanie przed sądem apelacyjnym zostało umorzone, a w uzasadnieniu przedmiotowego wyroku wskazano, że całokształt okoliczności faktycznych sprawy świadczy o tym, iż do zarzuconego obwinionej czynu doszło, jednak jego społeczna szkodliwość jest znikoma, co w konsekwencji prowadzić powinno do umorzenia postępowania.

5. Właściwość wydziału karnego sądu apelacyjnego

Mając na uwadze zaprezentowane powyżej orzeczenia oraz literalne brzmienie ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego, należy rozważyć również właściwość wydziału karnego sądu apelacyjnego oraz rozpatrzenie przez ten wydział odwołania od orzeczenia Komisji w trybie procedury karnej.

Przepisami ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego, które przemawiają za zaprezentowaną powyżej wykładnią są art. 26 ust. 3 uztp oraz art. 28 uztp.

W pierwszym z nich wskazano, że od prawomocnego orzeczenia kończącego postępowanie sądowe nie przysługuje kasacja. Kasacja natomiast stanowi nadzwyczajny środek odwoławczy, który funkcjonuje w polskim postępowaniu karnym. Niezasadnym może być zatem przyjmowanie w omawianym rodzaju spraw procedury cywilnej jako służącej ich rozpoznawaniu. Jeżeli bowiem wolą ustawodawcy byłoby stosowanie procedury cywilnej w sprawach odpowiedzialności zawodowej tłumaczy przysięgłych toczących się przed sądami powszechnymi, znalazłoby to wyraz w umieszczeniu w powołanym sformułowaniu określenia „skarga kasacyjna”. Zastosowane w powołanej regulacji określenie jest usprawiedliwiane w literaturze przedmiotu okolicznością,

⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 12 marca 2013 r., III APa 5/13, Lex nr 1298877.

że ustawodawca „błędnie określił nadzwyczajny środek zaskarżenia” (Mazuryk 2011). Jednakże pogląd ten może być nieprzekonujący biorąc pod uwagę to, że pojęcie „kasacja” zastosowane w art. 26 ust. 3 uztp tworzy spójną całość z treścią art. 28 uztp.

Zgodnie bowiem z art. 28 uztp, w sprawach nieuregulowanych w ustawie do postępowania z tytułu odpowiedzialności zawodowej stosuje się odpowiednio przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego⁷. Nie stosuje się przepisów o oskarżycielu prywatnym, powodzie cywilnym, przedstawicielu społecznym, o postępowaniu przygotowawczym oraz środkach przymusu, z wyjątkiem przepisów o karze pieniężnej. Uregulowanie to wprost odsyła do karnej ustawy procesowej, co może implikować zasadność rozpoznania sprawy dotyczącej odpowiedzialności zawodowej tłumacza przysięgłego także w II instancji przez wydział karny właściwego sądu apelacyjnego.

Odnosząc się do uprzednio zaprezentowanego argumentu Sądu Apelacyjnego w Szczecinie, a dotyczącego rozpoznawania spraw w przedmiocie odpowiedzialności zawodowej innych grup zawodowych przez wydziały pracy sądów powszechnych, należy po pierwsze wskazać na regulacje prawne poszczególnych profesji. W uzasadnieniu tego orzeczenia powołano zawód architektów i inżynierów budownictwa. Jednakże, w art. 54 ust. 4 ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o samorządach zawodowych architektów i inżynierów budownictwa⁸, wprost wskazano, że od orzeczenia Krajowego Sądu Dyscyplinarnego w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej przysługuje prawo wniesienia odwołania do właściwego ze względu na miejsce zamieszkania obwinionego sądu apelacyjnego, tj. sądu pracy i ubezpieczeń społecznych. Podobnie w art. 85m ustawy z dnia 26 sierpnia 1982 – Karta Nauczyciela⁹ zostało literalnie wskazane, że od prawomocnego orzeczenia odwoławczej komisji dyscyplinarnej przysługuje odwołanie do sądu apelacyjnego – sądu pracy i ubezpieczeń społecznych właściwego ze względu na miejsce zamieszkania obwinionego. Kolejno, w art. 41 ust. 1 nieobowiązującej już ustawy z dnia 7 maja 2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym¹⁰ zostało określone, że od orzeczeń Krajowego Sądu Dyscyplinarnego przysługuje odwołanie do właściwego, ze

⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2017 r., poz. 1904, ze zm.).

⁸ Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o samorządach zawodowych architektów i inżynierów budownictwa (Dz. U. z 2016 r., poz. 1725, ze zm.).

⁹ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2018 r., poz. 967, ze zm.).

¹⁰ Ustawa z dnia 7 maja 2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym (Dz. U. z 2016 r., poz. 1000, ze zm.).

względu na miejsce zamieszkania obwinionego, sądu okręgowego – sądu pracy i ubezpieczeń społecznych, jako sądu pierwszej instancji – w terminie 14 dni od dnia doręczenia orzeczenia wraz z uzasadnieniem. Nadto w powołanych regulacjach występują odmienności biorąc pod uwagę właściwość rzeczową oraz funkcjonalną sądu powszechnego.

Powołane powyżej artykuły poszczególnych ustaw prezentują różną treść i w związku z tym wątpliwe jest, czy mogą stanowić uniwersalne wyznaczniki. Dodatkowo w regulacjach tych wprost wskazano, że właściwy do rozpoznania stosownych odwołań jest wydział pracy i ubezpieczeń społecznych. W większości z nich literalnie powołano również, że postępowanie sądowe toczy się według procedury cywilnej lub też, że w danych okolicznościach skarga kasacyjna nie przysługuje. Tymczasem na gruncie ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego takie rozwiązania nie mają miejsca. Dodatkowo, w powyższych aktach prawnych, w przeciwieństwie do art. 28 uztp, brak odesłania do Kodeksu postępowania karnego.

Należy poddać analizie również kwestię odpowiedzialności zawodowej innych grup zawodowych niż te, które zostały powołane w uzasadnieniu orzeczenia Sądu Apelacyjnego w Szczecinie. Przykładowo można wskazać na członków samorządu aptekarskiego. Zgodnie z ustawą z dnia 19 kwietnia 1991 r. o izbach aptekarskich¹¹, w sprawach nieuregulowanych w powołanym akcie prawnym, do postępowania w przedmiocie odpowiedzialności zawodowej stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania karnego. Co istotne, powołana ustawa reguluje zarówno postępowanie przed sądami aptekarskimi w I instancji, jak i II instancji. Nadto wskazano w jej treści, że w sprawach odpowiedzialności zawodowej członków samorządu aptekarskiego dopuszczalna jest kasacja. Dlatego też należy stwierdzić, że kwestia wydziału sądu odwoławczego, jak i procedury, w jakiej winno się toczyć postępowanie w sprawie odpowiedzialności zawodowej tłumaczy przysięgłych, jest odmiennie regulowana w odniesieniu do poszczególnych profesji normowanych przepisami rangi ustawowej.

Jeszcze raz należy podkreślić, że w przepisach ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego wprost wskazano na odpowiednie stosowanie przepisów karnej ustawy procesowej. Zarówno w doktrynie, jak i orzecznictwie sądowym, uwzględniając regułę określającą kolejność różnych sposobów wykładni¹², wskazuje się na zasadę pierwszeństwa wykładni językowej oraz subsydiarności wykładni systemowej i funkcjonalnej. Powołuje się bowiem, że „adresaci norm prawnych mają prawo polegać na tym, co ustawodawca rzeczywiście wyraził,

¹¹ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1991 r. o izbach aptekarskich (Dz. U. z 2016 r., poz. 1496, ze zm.).

¹² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 1998 r., I CKN 664/97, Lex nr 34214.

a nie na tym co chciał uczynić ...”¹³. Powyższe przeciwstawia się powoływanej w poprzedzającej części artykułu argumentacji przemawiającej za przyjęciem właściwości wydziału pracy i ubezpieczeń społecznych przy zastosowaniu wykładni systemowej i funkcjonalnej.

W literaturze przedmiotu podaje się, że postępowanie w sprawie odpowiedzialności zawodowej tłumacza przysięgłego opiera się na regułach zawartych w Kodeksie postępowania karnego (Dostatni 2005: 121–122). Zgodnie z art. 29 ust. 1 uztp, Komisja składa się z 9 osób. W związku z powyższym sygnalizowane są problemy natury praktycznej dotyczące sytuacji uchylenia uchwały Komisji przez sąd apelacyjny po wniesieniu odwołania przez uprawniony podmiot. W doktrynie podnosi się, że przepisy Kodeksu postępowania karnego nakazują wyłączenie z udziału w sprawie sędziego, który brał udział w wydaniu uchylonego orzeczenia, w takim przypadku odpowiednie stosowanie przepisów Kodeksu postępowania karnego powoduje niemożność zebrania składu orzekającego do ponownego rozpoznania sprawy (Cieślak, Laska, Rojewski 2010: 74–75). Abstrahując od istoty przedstawionego powyżej problemu, należy rozważyć zasadność stosowania przez sąd apelacyjny procedury karnej, gdyż nieusprawiedliwione byłoby bowiem w trybie procedury cywilnej kierowanie sprawy do ponownego rozpoznania, a następnie ponowne rozpoznanie sprawy odbywałoby się w trybie procedury karnej.

Powyższe jest tym bardziej uzasadnione z uwagi na to, że w postępowaniu przed Komisją, tj. w postępowaniu w I instancji w sprawach odpowiedzialności zawodowej tłumaczy przysięgłych, zgodnie z art. 28 uztp, w zakresie nieuregulowanym w ustawie o zawodzie tłumacza przysięgłego, winno się stosować odpowiednio przepisy karnej ustawy procesowej. Kwestia ta nie jest negowana w literaturze przedmiotu (Cieślak 2018: 77). W związku z powyższym, jeżeli hipotetycznie przyjąć za właściwe stosowanie procedury cywilnej na etapie postępowania w II instancji przed sądem powszechnym, pojawią się problemy natury praktycznej dotyczące tego, według przepisów jakiej procedury, tj. karnej czy cywilnej, winno zostać sporządzone odwołanie do sądu apelacyjnego, o którym mowa w art. 26 ust. 1 uztp.

6. Zakończenie

Mając na uwadze powyższe argumenty oraz uwzględniając literalne brzmienie ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego, należy wskazać na kontrowersyjność poruszonych w niniejszym artykule zagadnień, tj. właściwości wydziału sądu apelacyjnego właściwego do rozpoznania odwołania od orzeczenia Komisji,

¹³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 stycznia 2008 r., V CSK 351/07, Lex nr 361317.

a także wyboru procedury, zgodnie z którą winno się toczyć to postępowanie przed sądem powszechnym. Nie ulega wątpliwości, że rozważane problemy proceduralne stanowią kwestię sporną zarówno w doktrynie, jak i orzecznictwie, co w rezultacie prowadzi do rozbieżności w praktyce poszczególnych sądów powszechnych. Przy czym zagadnienie to nie zostało dotychczas w sposób wyczerpujący opracowane także w literaturze przedmiotu.

Rozważając zaprezentowane powyżej argumenty oraz treść ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego, w tym okoliczność, że stosowanie w postępowaniu w I instancji przed Komisją procedury karnej nie budzi w zasadzie wątpliwości, należy przyjąć za przekonujący pogląd, iż również w postępowaniu w II instancji uzasadnione jest posiłkowanie się karną ustawą procesową.

Z jednej strony, z uwagi na to, że przykładowo w 2017 r. do Komisji wpłynęło 61 wniosków dotyczących wszczęcia i przeprowadzenia postępowania w sprawie odpowiedzialności zawodowej tłumaczy przysięgłych, a jedynie dwie osoby obwinione zdecydowały się na złożenie odwołania do sądu apelacyjnego¹⁴, mogłoby się wydawać, że omawiana kwestia ma znikome znaczenie. Podobnie w literaturze przedmiotu wskazuje się, że tłumacze przysięgli nie stanowią grupy zawodowej, która naruszałaby często przepisy prawa (Cieślik 2018: 80). Z drugiej jednakże strony, biorąc pod uwagę zasady demokratycznego państwa prawnego, zasadnym jest sformułowanie postulatu *de lege ferenda* co do konieczności znowelizowania ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego w zakresie, po pierwsze jednoznacznego wskazania właściwego wydziału sądu apelacyjnego władnego do rozpoznania odwołania od uchwały Komisji, po drugie dookreślenia procedury, która winna być stosowana w tego typu sprawach, zwłaszcza na etapie postępowania w II instancji. Celem powyższego zabiegu byłoby zagwarantowanie pewności prawa, a w rezultacie zaufania obywateli do procesu jego tworzenia i stosowania przez sądy powszechne.

BIBLIOGRAFIA

Akty Prawne

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2018 r., poz. 1360, ze zm.).

Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2018 r., poz. 967, ze zm.).

Ustawa z dnia 19 kwietnia 1991 r. o izbach aptekarskich (Dz. U. z 2016 r., poz. 1496, ze zm.).

¹⁴ Sprawozdanie z działalności Komisji Odpowiedzialności Zawodowej Tłumaczy Przysięgłych przy Ministrze Sprawiedliwości za rok 2017: <http://tepis.org.pl/wp-content/uploads/Sprawozdanie-z-dzia%C5%82alno%C5%9Bci-KOZ-2017.pdf> (dostęp: 10 października 2018 r.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2017 r., poz. 1904, ze zm.).

Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o samorządach zawodowych architektów i inżynierów budownictwa (Dz. U. z 2016 r., poz. 1725, ze zm.).

Ustawa z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego (Dz. U. z 2017 r., poz. 1505, ze zm.).

Ustawa z dnia 7 maja 2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym (Dz. U. z 2016 r., poz. 1000, ze zm.).

Orzeczenia

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 1998 r., I CKN 664/97, Lex nr 34214.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 stycznia 2008 r., V CSK 351/07, Lex nr 361317.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 12 marca 2013 r., III APa 5/13, Lex nr 1298877.

Wyrok Sądu Okręgowego w Lublinie z dnia 20 lipca 2016 r., II Ca 272/16, Lex nr 2095572.

Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 31 stycznia 2017 r., III APo 4/16, Lex nr 2274235.

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 5 kwietnia 2006 r., II GSK 17/06, Lex nr 212147.

Literatura

Bodio J. (2018) „Komentarz do art. 1 Kodeksu postępowania cywilnego”, w: Jakubecki A. (red.) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1–729*, Lex.

Cieślík B. (2018) „Status prawny tłumacza przysięgłego”, w: Staniszevska-Kowalak D. (red.) *Tłumacz przysięgły. Status prawny i zawodowy*. Warszawa: Wydawnictwo Translegis, 70–80.

Cieślík B., Laska L., Rojewski M. (2010) *Egzamin na tłumacza przysięgłego. Komentarz, teksty egzaminacyjne, dokumenty*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.

Dostatni G. (2005) *Komentarz do ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego*. Warszawa: Wydawnictwo TEPIS Polskiego Towarzystwa Tłumaczy Prawniczych, Ekonomicznych i Sądowych.

Kubacki A. (2008) „Odpowiedzialność zawodowa tłumaczy przysięgłych”. *Język, Komunikacja, Informacja* (3), 149–161.

Mazuryk M. (2011) „Komentarz do art. 26 ustawy z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego”, w: Kaczocho M., Mazuryk M., *Ustawa o zawodzie tłumacza przysięgłego. Komentarz*, Lex.

Zembruski T. (2013) „Komentarz do art. 1 Kodeksu postępowania cywilnego”, w: Dolecki H., Wiśniewski T. (red.) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1–366*, Lex.

Inne źródła

Sprawozdanie z działalności Komisji Odpowiedzialności Zawodowej Tłumaczy Przysięgłych przy Ministrze Sprawiedliwości za rok 2017: <http://tepis.org.pl/wp-content/uploads/Sprawozdanie-z-dzia%C5%82alno%C5%9Bci-KOZ-2017.pdf> (dostęp: 10 października 2018 r.).

SUMMARY

The article concerns procedural issues regarding appeals against decisions of the Committee on the Professional Responsibility of Sworn Translators at the Ministry of Justice. It analyses the jurisdiction of the Court of Appeals and the type of procedure under which proceedings at second instance on the professional liability of sworn translators before a common court should take place. The article addresses the provisions contained in the fourth chapter of the Act of 25 November 2004 on the profession of sworn translator, then decisions of the Courts of Appeal and arguments established for their justification, which were taken in the analyzed category of matters, as well as views of doctrine in the discussed area. Solutions are also proposed in order to unify the manner of resolving cases concerning the professional liability of sworn translators by common courts.

Key words: professional responsibility, sworn translator, Committee on the Professional Responsibility of Sworn Translators at the Ministry of Justice

Dominika Wójcik, ukończyła studia prawnicze na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie, gdzie obecnie kontynuuje studia doktoranckie (uczestniczka seminarium z postępowania cywilnego). Absolwentka studiów psychologicznych na Wydziale Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie. Od 2017 r. jest aplikantką adwokacką przy Okręgowej Radzie Adwokackiej w Warszawie.

Dorota Kulawik

Uniwersytet Warszawski

Tłumaczenie w sytuacjach kryzysowych na przykładzie badań dotyczących ofiar przemocy ze względu na płeć – projekt SOS-VICS

Streszczenie

Artykuł stanowi podsumowanie badań przeprowadzonych w ramach pilotażowego projektu „Speak Out for Support (SOS-VICS)”, przeprowadzonego w Hiszpanii w latach 2012–2014, który zaowocował szeregiem publikacji naukowych (w języku hiszpańskim i angielskim), poradników, materiałów dydaktycznych i przewodników opracowanych dla urzędników (w tym dla wymiaru sprawiedliwości, służby zdrowia), tłumaczy i dla ofiar przemocy, jak również związanych z projektem publikacji pojawiających się w kolejnych latach. Stanowi również nawiązanie do rozpoczynających się w Polsce badań bazujących na projekcie SOS-VICS.

Słowa kluczowe: tłumaczenie środowiskowe, przemoc ze względu na płeć, przemoc wobec kobiet, SOS-VICS

Projekt SOS-VICS jako odpowiedź na potrzebę społeczną

Projekt „Speak Out for Support (SOS-VICS)” stanowi odpowiedź na problem społeczny, jakim jest problem przemocy ze względu na płeć wśród cudzożemek na terenie Królestwa Hiszpanii, jak również w perspektywie globalnej. Zgodnie z badaniami przeprowadzonymi przez Centrum Badań Społecznych we współpracy z rządem hiszpańskim w 2010 r. na sto ofiar przemocy związanej z płcią 85,4% stanowiły Hiszpanki, a 14,5% cudzożemki (Meil Landwerlin 2012). Z badania wynika również, że prawie 500 tysięcy cudzożemek doświadczyło przemocy w którymś momencie życia, podczas gdy ponad 100 tysięcy doświadczyło jej w 2010 r. (Meil Landwerlin 2012). W tym okresie zgodnie z danymi Krajowego Urzędu Statystycznego (Instituto Nacional de Estadística) liczba mieszkańców Hiszpanii wynosiła około 46,7 mln, z tego ok. 5,6 mln stanowili

cudzoziemcy (prawie 12%). Jednocześnie spośród wszystkich kobiet w Hiszpanii (23,6 mln) ok. 11,4% z nich (2,7 mln) stanowiły cudzoziemki.

Projekt SOS-VICS ruszył 1 listopada 2012 r. Został zrealizowany na terenie Królestwa Hiszpanii przy wsparciu Unii Europejskiej w ramach programu „Wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych” oraz we współpracy z dziewięcioma uniwersytetami (Uniwersytetem w Vigo, Uniwersytetem w La Laguna, Uniwersytetem w Alcalá, Uniwersytetem Autonomicznym w Barcelonie, Uniwersytetem w Vic, Uniwersytetem Jaume I, Uniwersytetem w Granadzie, Uniwersytetem w Alicante i Uniwersytetem w Salamance), hiszpańskim stowarzyszeniem tłumaczy APTIJ (Profesjonalne Stowarzyszenie Tłumaczy Przysięgłych i Sądowych, Pisemnych i Ustnych), a także z licznymi hiszpańskimi fundacjami, instytucjami i przedstawicielami służb sądowych. Podstawą dla tego projektu jest Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw, jak również Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego w postępowaniu karnym. Zgodnie z nimi ofiary przemocy powinny mieć zagwarantowaną pomoc i wsparcie, co w przypadku osób nieposługujących się językiem danego kraju oznacza dostęp do usługi tłumaczenia w ramach prawa do informacji. Natomiast głównym celem projektu SOS-VICS jest szkolenie tłumaczy wyspecjalizowanych w pracy z ofiarami przemocy pochodzącymi z innych krajów, a także uświadamianie i uwrażliwianie wszystkich stron uczestniczących w tym akcie komunikacyjnym (del Pozo Triviño i Toledano Buendía 2015).

Omówienie zagadnienia usługi tłumaczenia wypowiedzi kobiet będących ofiarami przemocy należy rozpocząć od samej jego podstawy, czyli od definicji pojęcia „przemoc ze względu na płeć”. Należy zwrócić uwagę, że terminy „przemoc ze względu na płeć” i „przemoc wobec kobiet” są używane wymiennie (Krantz i García Moreno 2005: 818). ONZ w deklaracji o eliminacji przemocy wobec kobiet z 1993 r. definiuje przemoc wobec kobiet jako „każdy akt przemocy, związany z faktem przynależności danej osoby do określonej płci, którego rezultatem jest, lub może być, fizyczna, seksualna lub psychiczna krzywda lub cierpienie kobiet, włącznie z groźbą popełnienia takich czynów, wymuszaniem lub arbitralnym pozbawianiem wolności, niezależnie od tego, czy czyny te miały miejsce w życiu publicznym czy prywatnym” (1993). Zjawisko przemocy ze względu na płeć stało się problemem na światową skalę (del Pozo Triviño i Álvarez Escobar 2014: 2). Zgodnie z raportem *Violence against women: An EU-wide survey* na całym świecie naruszane są prawa tysięcy kobiet. Z badania wynika, że 33% kobiet w Unii Europejskiej doświadczyło przemocy fizycznej i/lub seksual-

nej po 15 roku życia (FRA 2014: 21). Zgodnie z danymi Amnesty International na 10 kobiet, 5 z nich doświadcza molestowania seksualnego, 4 przemocy psychicznej, 3 przemocy fizycznej lub seksualnej (Fagasiński i Korniychuk 2012: 1). Należy tutaj zwrócić uwagę na to, że zgodnie z niektórymi krajowymi raportami ONZ nawet 70% kobiet doświadczyło w ciągu swojego życia przemocy fizycznej bądź seksualnej ze strony swojego partnera (WHO, RHR, LSHTM, SAMRC 2013; ONZ 2015). Zgodnie z raportem ONZ (2015: 143) w ciągu całego życia problem przemocy fizycznej dotknął ponad 20% kobiet w Hiszpanii. Zarówno krajowe, jak i międzynarodowe instytucje (Amnesty International 2007, DGVG 2015) zwracają uwagę na fakt, iż problem przemocy ze względu na płeć występuje częściej wśród imigrantek niż rodzimych mieszkanek danego kraju. Przyczyną tego zjawiska jest to, że imigrantki często są ograniczone barierami takimi jak niewystarczająca znajomość języka, izolacja społeczna, zależność od agresora, kultury i religii, jak i kwestia niezalegalizowanego pobytu, co utrudnia im przeciwstawienie się doznawanej przemocy (Toledano i in. 2015: 144). Zjawisko przemocy ze względu na płeć zostało również zauważone przez instytucje publiczne, które podjęły stosowne środki, by z nim walczyć. Jednakże część z zastosowanych rozwiązań nie ma zastosowania w stosunku do imigrantek, które nie posługują się językiem kraju, w którym przebywają, ponieważ środki te nie zostały dostosowane pod względem barier językowych ani kulturowych (Fernandes del Pozo 2014: 28).

Okazuje się, że chociaż samo zjawisko przemocy nie wiąże się bezpośrednio z klasą społeczną, poziomem wykształcenia bądź warunkami pracy, istnieją konkretne czynniki, które wpływają na zmianę pozycji kobiety i jej zależność. Wśród tych czynników można wyróżnić chociażby zależność finansową, niski poziom wykształcenia utrudniający wejście na rynek pracy czy nieuregulowaną sytuację prawną, jeśli chodzi o pobyt w danym kraju. Te oraz podobne czynniki stawiają kobiety na pozycji zależnej od innej osoby, jak np. partnera (Goetz 2014).

Ofiary przemocy, aby zgłosić akt przemocy, czy to psychicznej, czy fizycznej, muszą udać się na policję, do lekarza, psychologa, opieki społecznej, fundacji bądź podobnych instytucji rządowych lub pozarządowych. Bardzo często potrzebują skorzystać z pomocy tłumacza w zakresie komunikacji. Należy tutaj zwrócić uwagę na specyfikę kompleksowego wsparcia ofiary przemocy. Tłumacz nie ma tutaj do czynienia z jedną dziedziną, co oznacza, że wykonywana przez niego usługa nie zajmuje się tylko i wyłącznie tłumaczeniem zeznań na policji, tłumaczeniem sądowym, medycznym bądź psychospołecznym, które mają swoją specyfikę i charakteryzują się inną tematyką, słownictwem oraz przebiegiem tłumaczenia (Abril Martí i in. 2015: 59–60).

Stąd tak ważne podczas tłumaczenia są trzy elementy: wszechstronność, perspektywa płci oraz element emocjonalny. Tłumacz musi być wszechstronny ze względu na wspomnianą różnorodność dziedzin i tematów, do tłumaczenia których musi posiadać odpowiednie przygotowanie. Kolejną cechą dotyczącą wszystkich stron współpracujących z ofiarą, to jest zarówno tłumaczy, jak i przedstawicieli wszelkich instytucji udzielających pomocy ofiarom, jest przyjmowanie perspektywy związanej z płcią. Oznacza to, że muszą oni postrzegać przemoc jako konsekwencję sytuacji, w której przemoc była skutkiem nierówności pomiędzy płciami. Tym samym zobowiązani są do nieobwiniania ofiary i wyrażania szacunku w stosunku do niej. Trzecim elementem jest obciążenie emocjonalne. Wszyscy uczestnicy tej sytuacji komunikacyjnej znajdują się pod wpływem stanu emocjonalnego ofiary, jak również są obciążeni przedstawianymi przez nią doświadczeniami, co wymaga od nich nauki odpowiedniego zarządzania stresem (Abril Martí i in. 2015: 65–66, Arumí i in. 2015: 233–235).

Prawo w Hiszpanii gwarantuje obecność tłumacza jedynie w trakcie postępowań karnych, w pozostałych sytuacjach ofiara nie ma takiej gwarancji. Powoduje to brak ciągłości w tłumaczeniach, jak również często pomoc osób niewykwalifikowanych do świadczenia takich usług, jak na przykład wolontariuszy, znajomych, członków rodziny bądź wręcz dzieci ofiar. Brak wyspecjalizowanych pracowników niekiedy doprowadza do paradoksalnej sytuacji, w której to mediatorem kobiety jest sprawca. Wynikającą z tych praktyk konsekwencją jest brak przestrzegania zasad etyki zawodowej, a tym samym trudność w budowaniu zaufania pomiędzy ofiarą a przedstawicielami instytucji (Abril Martí i in. 2015).

Metodologia projektu

Na podstawie wiedzy związanej ze zjawiskiem przemocy wobec kobiet, psychologią, prawem oraz tłumaczeniami środowiskowymi powstał projekt SOS-VICS. Projekt został podzielony na 3 etapy. Podczas pierwszego etapu projektu zrealizowano obszerne badania terenowe mające na celu zebranie danych na temat potrzeb komunikacyjnych ofiar, tłumaczy i przedstawicieli instytucji oraz analizę pozyskanych w ten sposób materiałów. Ponadto określono, jak wygląda, i jak powinno wyglądać szkolenie tłumaczy wykonujących zlecenia w tym konkretnym kontekście.

Podczas trwania tego etapu przeprowadzono ok. 600 wywiadów z pracownikami odpowiedzialnymi za współpracę z ofiarami przemocy. Ponadto tłumacze pracujący w sytuacjach związanych z przemocą ze względu na płeć wypełnili ankiety zgodne z metodą DELPHI. Metoda ta polega na przeprowa-

dzeniu badań w grupie ekspertów z danej dziedziny. Na początkowym etapie ekspertom przedstawiono badane tematy, na podstawie których mieli postawić własne hipotezy. Następnie podane hipotezy zostały zebrane w formie ankiet i rozesłane wszystkim ekspertom do oceny przy pomocy skali Likerta. Po zebraniu wyników oraz ich analizie oceniono, że już przy pierwszej próbie osiągnięto zgodę pomiędzy ekspertami biorącymi udział w badaniu i nie było potrzeby powtarzania procesu. W dalszej części badań przeprowadzono również wywiady z cudzoziemkami, które były ofiarami przemocy i korzystały ze wsparcia tłumaczy w związku z napotkanymi barierami językowymi (del Pozo Triviño i Toledano Buendía 2015, del Pozo Triviño i in. 2014a i 2014b).

Po uzyskaniu wyników z pierwszego etapu projektu przystąpiono do drugiego polegającego głównie na redakcji różnorodnych materiałów skierowanych do grup, których dotyczy wspomniana tematyka, tzn. ofiar przemocy, przedstawicieli instytucji oraz tłumaczy. W ramach projektu opublikowano nagranie, ulotkę i plakat informacyjny dla ofiar przemocy w 6 językach (hiszpańskim, angielskim, francuskim, chińskim, rumuńskim i arabskim), przewodnik dobrych praktyk dotyczący pracy z tłumaczem dla osób współpracujących z ofiarami przemocy, jak również podręcznik i stronę internetową mającą na celu kształcenie tłumaczy specjalizujących się w pomocy ofiarom przemocy ze względu na płeć.

Ostatni, trzeci etap, polegał na rozpowszechnianiu metodologii badań oraz uzyskanych wyników podczas spotkań na poziomie krajowym i międzynarodowym w celu zachęcenia do realizacji dalszych badań w tym zakresie oraz uwrażliwienia na omawianą tematykę. Ten etap dał początek kolejnym publikacjom związanym z tematyką projektu.

Omówienie przeprowadzonych badań i ich wyników

Podczas pierwszego etapu projektu nakreślono umiejętności, jakimi powinien cechować się tłumacz specjalizujący się w pracy związanej z tematyką przemocy wobec kobiet. Poza ogólnymi kompetencjami dotyczącymi tłumaczy środowiskowych, czyli między innymi językowymi, kulturowymi, znajomością różnych dziedzin, technik tłumaczeniowych czy etyki zawodowej, potrzebny jest konkretny profil. Z tego powodu skorzystano z wybranych modeli kompetencji tłumaczeniowych zaproponowanych przez Kelly (2005) i Abril Martí (Abril Martí 2006: 666–671, Abril Martí i Martín 2008: 113–116). Kelly (2005) przedstawia kompetencję tłumaczeniową jako makrokompetencję złożoną z wzajemnie powiązanych składników: umiejętności komunikacyjnych i tekstowych, kulturowych, tematycznych, instrumentalnych, psychofizjologicz-

nych, interpersonalnych i strategicznych. Abril (Abril Martí 2006: 666–671, Abril Martí i Martin 2008: 113–116) dostosowuje wspomniany model do potrzeb tłumaczeń w instytucjach publicznych i opisuje dokładnie ich zakres, szczególnie podkreślając znaczenie kompetencji strategicznej jako kompetencji metakomunikacyjnej. Na podstawie tych modeli oraz danych uzyskanych podczas badań terenowych określone zostały szczegółowe kompetencje niezbędne przy tłumaczeniu w sytuacjach kryzysowych związanych z przemocą ze względu na płeć (Abril Martí i in. 2015: 67–75).

W odniesieniu do kompetencji językowych i komunikacyjnych podkreślono wagę stosowania języka obraźliwego, słów określających części anatomiczne, bądź też wyrażania różnych rodzajów agresji, które mogą stanowić obciążenie dla tłumacza. Jednocześnie niezwykle istotna jest tu precyzja i wierność tłumaczenia, ponieważ część informacji może zostać pozyskana właśnie z niespójności wynikających z wypowiedzi ofiary bądź elementów niewerbalnych, jak przerwy w wypowiedzi. Wyspecjalizowany przedstawiciel instytucji, w której odbywa się tłumaczenie zeznań ofiar, jest w stanie dowiedzieć się wiele właśnie dzięki tym niespójnym elementom czy elementom niewerbalnym, które mówią o stanie emocjonalnym ofiary (Abril Martí i in. 2015: 68).

Następną wspomnianą kompetencją jest kompetencja interkulturowa, w ramach której tłumacz powinien być świadomy form przemocy wobec kobiet wynikających z danej kultury oraz wzorców kulturowych, zgodnie z którymi będzie postępowała ofiara, a zatem w jaki sposób będzie się zachowywała czy wypowiadała. Tym samym powinien wiedzieć, jak postrzegane jest samo zjawisko przemocy wobec kobiet, mieć świadomość podziału na treści, o których można mówić poza domem, a o których nie, jak również tematów tabu dotyczących seksualności, w związku z którymi ofiara może wypowiadać się np. w powściągliwy sposób bądź nie używać pewnych słów, które uważa za zbyt wulgarne (Abril Martí i in. 2015: 69–70).

W odniesieniu do kompetencji związanych z dziedziną tłumaczenia w przypadku tłumaczeń w sytuacjach związanych z przemocą wobec kobiet należy po raz kolejny podkreślić ich wszechstronność wynikającą z połączenia różnorodnych obszarów tłumaczenia. Dodatkowo tłumacz powinien znać protokoły obowiązujące w danej instytucji oraz schematy, zgodnie z którymi przebiega kontakt ofiar z przedstawicielami różnych instytucji, jak również treści stosowanych w takich sytuacjach dokumentów czy formularzy, np.: zeznań, zaświadczeń lekarskich o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała. Ponadto niezbędna jest też wiedza związana bezpośrednio ze specyfiką przemocy wobec kobiet (Abril Martí i in. 2015: 70–71).

W przypadku narzędzi i technik, jakie powinien stosować tłumacz w takich sytuacjach nie udało się odnaleźć jednoznacznego rozwiązania. Tłumaczenie w sytuacjach kryzysowych wiąże się z ogromnym obciążeniem emocjonalnym oraz wieloma, często sprzecznymi oczekiwaniami, w związku z czym tłumacz musi być szczególnie ostrożny i zawsze być bezstronny, empatyczny, ale zarazem obiektywny oraz nie przejmować roli rozmówcy (Abril Martí i in. 2015: 71–72).

Należy zwrócić jednocześnie uwagę na samoświadomość. Tłumacz zajmujący się tą tematyką musi doskonale wiedzieć, jakie jest jego nastawienie, wartości czy światopogląd, aby móc zapobiec ich wpływowi na tłumaczenie zeznań (Abril Martí i in. 2015: 72). Dodatkowo musi być uważny na wpływ stereotypów związanych z płcią oraz przemocą wobec kobiet, m.in. stereotypów kobiety irracjonalnej, manipulatrix, kłamliwej czy mściwej (Pérez Freire i Casado-Neira 2015: 32–33).

Projekt wyszczególnia również kompetencje czysto techniczne dotyczące tłumaczenia w sytuacjach związanych z przemocą wobec kobiet. Na potrzeby podsumowania profilu kompetencji tłumacza specjalizującego się w tej tematyce trzeba podkreślić, że wszelkie charakterystyki bazują na modelach znanych z badań nad tłumaczeniem środowiskowym oraz różnych kodeksach etycznych, uwzględniają jednak specyfikę wyjątkowej sytuacji komunikacyjnej, jaką jest tłumaczenie zeznań ofiar przemocy (Abril Martí i in. 2015: 71–75).

Kolejnym ważnym elementem pierwszego etapu projektu SOS-VICS było określenie ram pracy tłumacza w każdej z dziedzin z perspektywy współpracy z ofiarą przemocy. W tym przypadku najistotniejsze było ujęcie tej kwestii z perspektywy ofiary przemocy. Oczywiście każda z instytucji, jak sądy, policja, służba zdrowia itp., zajmuje się bardzo obszerną tematyką. Niemniej jednak z perspektywy tłumaczenia w sytuacjach kryzysowych związanych z przemocą wobec kobiet można ograniczyć te obszary, skupiając się na standardowych drogach, jakie pokonuje ofiara przemocy w każdej z tych instytucji. Można w takiej sytuacji rozrysować przykładowy schemat, który rozpoczyna się od ofiary przemocy i jej spotkania z policją w placówce służby zdrowia, w domu, na komendzie policji bądź w innym miejscu. Następnie pojawia się ważne pytanie, czy ofiara chce zgłosić przestępstwo. Przy odpowiedzi pozytywnej składa zeznania na komendzie policji i kontynuuje tę ścieżkę zgodnie ze standardowymi procedurami. Jeśli odpowiedź jest negatywna, sprawdza się, czy ofiara doznała uszczerbku na zdrowiu. Jeśli tak, rozpoczyna się postępowanie z urzędu, jeśli nie, informowane są odpowiednie instytucje zajmujące się problemem przemocy wobec kobiet (Ortega Herráez i in. 2015: 129).

Takie podejście ma na celu podkreślenie wagi profesjonalnego i świadomego przygotowania tłumacza do postępowania i spotkań z ofiarą przemocy, a także usprawnia proces przygotowania tłumacza do zlecenia. Obszerna wiedza na temat samego procesu, kolejnych jego kroków, trudności, jakie się z nim wiążą, znajomość przepisów, stosowanej terminologii oraz sformułowań pozwala tłumaczowi na sprawne i profesjonalne wykonanie usługi. Podkreśla się również, że zdarzają się przypadki, w których podczas kolejnych kroków, czy to na policji, czy w sądzie zdarza się współdzielenie tłumacza przez ofiarę i agresora, co tworzy zagrożenie potencjalnego „zanieczyszczenia” tłumaczenia, czyli wpływu treści tłumaczonych podczas spotkań z ofiarą na treści tłumaczone podczas spotkań z agresorem i odwrotnie. Należy wziąć pod uwagę, że praca tłumacza w sytuacjach związanych z przemocą wobec kobiet wiąże się z ogromem emocji oraz napływających informacji, które to w przypadku współdzielenia tłumacza reprezentują sprzeczne interesy. Tym samym stanowi to zagrożenie w stosunku do wierności, precyzji i poufności tłumaczenia, jak również wpływa na zmniejszenie zaufania w stosunku do tłumacza (Ortega Herráez i in. 2015: 139).

Dokładny opis poszczególnych elementów całej drogi ofiary przemocy we wszelkich instytucjach wraz ze standardowymi postępowaniami, dokumentacją oraz zwrotami stosowanymi przez przedstawicieli instytucji, a nawet schematy standardowego usytuowania osób tłumaczonych względem tłumacza mają na celu zarówno usprawnienie współpracy na linii tłumacz – ofiara i tłumacz – inny uczestnik aktu komunikacyjnego, jak również poprawę jakości świadczonych usług ze względu na zwiększenie świadomości u wszystkich stron procesu oraz dostępność wiedzy.

Materiały te powstały przy współpracy z przedstawicielami zainteresowanych instytucji oraz na podstawie kwestionariuszy zrealizowanych wśród tłumaczy pracujących w sytuacjach związanych z przemocą ze względu na płeć, którzy odpowiedzieli na zaproszenie do udziału w badaniu oraz wypełnili kwestionariusze zgodne z metodą Delphi. Badanie przeprowadzane było przez Internet. W pierwszym jego etapie sformułowano 3 tematy w formie pytań otwartych. Tłumacze odpowiadali w nich na temat 3 aspektów ważnych dla celów projektu: zawartości programu kształcenia, przeszkód bądź trudności, które uniemożliwiły uzyskanie tej wiedzy oraz najlepszych metod dydaktycznych, które mogłyby spowodować wypełnienie tych luk, tym samym formułując hipotezy niezbędne w dalszej części badania (del Pozo Triviño i Toledano Buendía 2015, del Pozo Triviño i in. 2014a).

Na tym etapie odpowiedzi na pytania wysłało 27 tłumaczy ustnych pracujących z ofiarami przemocy wobec kobiet. Na podstawie danych uzyskanych

na pierwszym etapie stworzono kwestionariusz on-line zgodny z metodą Delphi oceniający odpowiedzi według skali Likerta (gdzie 1: zupełnie nieważne, 5: bardzo ważne). Wspomniany kwestionariusz obejmował 154 pytania. Dzięki ocenie tych odpowiedzi udało się ustalić, jak ważne są poszczególne elementy w ramach danych kategorii, takie jak: tłumaczenie ustne, aspekty psychologiczne, znajomość prawa itp. w ramach otrzymywanego wykształcenia, określić przeszkody i trudności występujące podczas kształcenia tłumaczy (tutaj najważniejsze: brak ćwiczeń praktycznych, specjalistycznego kształcenia itp.), jak również znaleźć propozycje najkorzystniejszych strategii i metod w kształceniu tłumaczy w kontekście przemocy wobec kobiet (del Pozo Triviño i in. 2014a).

W ramach pierwszego etapu projektu przeprowadzono również wywiady z pracownikami odpowiedzialnymi za współpracę z ofiarami przemocy, to znaczy przedstawicielami odpowiednich jednostek policji, służby zdrowia, sądownictwa czy też instytucji wspierających ofiary przemocy. Celem tych wywiadów było poznanie i analiza działania instytucji względem ofiar przemocy związanej z płcią, zbadanie procedury kompleksowej pomocy dla ofiar przemocy oraz przygotowanie rekomendacji, które mogłyby zagwarantować poszanowanie praw człowieka w stosunku do kobiet będących ofiarami przemocy. Początkowo uzyskano zgody na przeprowadzenie badań w poszczególnych instytucjach, następnie rozesłano kwestionariusze w formie on-line i edytowalnych plików PDF. Uzyskano 586 odpowiedzi. W tej części pytania dotyczyły między innymi danych demograficznych, opanowanych języków, danych liczbowych dotyczących pracy z ofiarami przemocy, wykształcenia, współpracy z tłumaczami i metodami ich wyboru, do których respondenci dodali 600 komentarzy (del Pozo Triviño i Toledano Buendía 2015, del Pozo Triviño i in. 2014b).

W tym badaniu należy zwrócić uwagę przede wszystkim na część dotyczącą współpracy z tłumaczami. Korzystanie z usług tłumaczy na miejscu deklaruje, z odpowiedzią „często” i „prawie zawsze”, ponad 45% respondentów, niewiele ponad 10% deklaruje odpowiedzi „nigdy” i „prawie nigdy”, podczas gdy ponad 26% nie udzieliło na to pytanie żadnej odpowiedzi. Dodatkowo, chociaż prawie 50% respondentów deklaruje wymóg przedstawienia akredytacji przez tłumaczy, ponad 50% z nich nie wie, jakie to akredytacje. Ponadto ponad 50% deklaruje, że ofiara nie jest informowana o możliwości zmiany tłumacza, co jest powszechnie pomijaną informacją. Badanie pokazuje również, że tłumacz właściwie nie towarzyszy ofierze przemocy w kolejnych instytucjach (odpowiedzi „często” i „prawie zawsze” deklaruje mniej niż 9% respondentów) (del Pozo Triviño i Toledano Buendía 2015, del Pozo Triviño i in. 2014b).

Wśród odpowiedzi otwartych pojawiały się komentarze o częstym korzystaniu ze wsparcia tłumaczy nieprofesjonalnych w postaci członków rodziny bądź przyjaciół ofiar, co respondenci uznawali za wygodne rozwiązanie ze względu na natychmiastowe rozpoczęcie postępowania. Niemniej jednak zauważali również, że korzystanie z tego rozwiązania często okazuje się szkodliwe pod względem jakości tłumaczenia, ponieważ osoby podejmujące się tłumaczenia nie posiadały odpowiednich kompetencji, jak również niejednokrotnie nie były bezstronne, doradzały ofiarom bądź interpretowały ich wypowiedzi zamiast je tłumaczyć. Czasami również tłumaczami okazywali się sami agresorzy, co uniemożliwiało uzyskanie prawdziwych zeznań (del Pozo Triviño i Toledano Buendía 2015, del Pozo Triviño i in. 2014b).

Zgodnie z wynikami przeprowadzonych ankiet przedstawiciele sądownictwa, pomocy społecznej, policji czy służby zdrowia zadeklarowali ukończenie specjalistycznych szkoleń z zakresu przemocy wobec kobiet (deklaracja od ponad 70% do prawie 100% respondentów z danej dziedziny). Mimo tego aż 49,3% z nich deklaruje, iż nie były one wystarczające, a ponad 80% respondentów chciałoby wziąć udział w dalszych szkoleniach. Z drugiej strony tłumacze wskazują na brak specjalistycznego kształcenia, jak również trudności z dostępem do materiałów z tego zakresu, które ułatwiłyby pracę z ofiarami przemocy. Wspomniane kształcenie powinno obejmować między innymi kwestie związane z tłumaczeniami ustnymi, informacje dotyczące tematyki tłumaczenia oraz wskazówki odnośnie do zarządzania emocjami i stresem (del Pozo Triviño i Toledano Buendía 2015, del Pozo Triviño i in. 2014a i 2014b).

Wnioski

Projekt SOS-VICS pokazuje, że wraz z coraz powszechniejszym zjawiskiem migracji powstało zapotrzebowanie na tłumaczy specjalizujących się w pomocy ofiarom przemocy ze względu na płeć. Przedstawia braki w kształceniu tłumaczy współpracujących z kobietami będącymi ofiarami przemocy, problemy na linii tłumacz – przedstawiciele różnych instytucji, a także ukazuje braki systemowe, ponieważ z jednej strony przedstawia kompetencje niezbędne do kompleksowej współpracy tłumacza z ofiarą przemocy i sposoby na poprawę ich kształcenia, jak również wskazówki dla przedstawicieli różnych instytucji dla usprawnienia współpracy z tłumaczem, z drugiej strony, pokazuje że nie istnieje jeszcze rozwiązanie systemowe zapewniające faktyczną obecność tego samego tłumacza podczas całej drogi, którą przechodzi ofiara, a tym samym, że wspomniana wszechstronność nie może zostać w pełni wykorzystana.

W ramach projektu powstaje również propozycja poprawy obecnej sytuacji w postaci serii materiałów mających na celu uzupełnienie zaobserwowanych luk. Na stronie internetowej projektu SOS-VICS udostępniono materiały zarówno dla tłumaczy, przedstawicieli instytucji współpracujących z ofiarami przemocy, jak również i dla samych ofiar przemocy. Projekt SOS-VICS stale wspiera rozpowszechnianie powstałych materiałów, dzielenie się pozyskaną wiedzą, jak również ze względu na alarmującą skalę problemu przemocy wobec kobiet na całym świecie zachęca do prowadzenia analogicznych badań w innych krajach.

W Polsce zgodnie z *Violence against women: An EU-wide survey* (FRA 2014) oraz z raportem ONZ (2015) ok. 3,5 miliona kobiet padło ofiarą przemocy fizycznej i/lub seksualnej na przestrzeni swojego życia. Zgodnie ze danymi GUS liczba ludności w Polsce wynosiła w 2016 r. 38,4 mln, z czego kobiety stanowiły ponad połowę populacji Polski. Oficjalny odsetek cudzoziemców wynosi natomiast ok. 1% (na podstawie liczby dokumentów wydanych przez Urząd ds. Cudzoziemców do 2018 r. uprawniających do pobytu w Polsce). Niestety brakuje statystyk związanych z przemocą wobec migrantek przebywających w Polsce. Należy jednak pamiętać, że to one ze względu chociażby na bariery językowe lub kulturowe narażone są najbardziej na to zjawisko. W świetle powyższych danych przeprowadzenie badań na temat dostępności usługi tłumaczenia dla migrantek w Polsce oraz na temat jej przebiegu jest niezwykle ważne, a korzystanie z doświadczenia projektu SOS-VICS umożliwi kompleksowe i sprawdzone podejście do zagadnienia. Badania w tym zakresie zostały już rozpoczęte przez autorkę artykułu w ramach pracy doktorskiej prowadzonej pod wspólną opieką Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu w Vigo koordynującego uprzednio projekt SOS-VICS.

BIBLIOGRAFIA

- Abril Martí M. (2006) *La Interpretación en los Servicios Públicos: Caracterización como Género, Contextualización y Modelos de Formación. Hacia unas Bases para el Diseño Curricular*. Granada: Universidad. Niepublikowana praca doktorska.
- Abril Martí M., Martin A. (2008). „Profesionalizar en la práctica: La competencia en interpretación en los servicios públicos como base para la formación de profesionales”, w: Valero C. (red.) *Investigación y práctica en traducción e interpretación en los servicios públicos: Desafíos y alianzas = Research and a practice in Public Service interpreting and translation: Challenges and alliances*. Alcalá de Henares: Publicaciones de la Universidad.

- Abril Martí M., Toledano Buendía C., Ugarte Ballester X., Fernández Pérez M.M. (2015) „Introducción a la interpretación en contextos de violencia de género: conceptos básicos de interpretación, contextos, competencias y deontología”, w: del Pozo Triviño M., Toledano Buendía C. (red.) *Interpretación en contextos de violencia de género*. Valencia: Tirant Humanidades, 48–100.
- Amnesty International (2007). „Más riesgos y menos protección. Mujeres inmigrantes en España frente a la violencia de género”. [Dostęp: 16.08.2018 r.] https://www.es.amnesty.org/uploads/media/Informe_Mas_riesgos_y_menos_proteccion_231107.pdf
- Arumí M., Gil-Bardají A., Vargas-Urpi M., Aguilera Ávila L. (2015) „Interpretar en casos de violencia de género en el ámbito psicosocial” w: del Pozo Triviño M., Toledano Buendía C. (red.) *Interpretación en contextos de violencia de género*. Valencia: Tirant Humanidades, 230–271.
- del Pozo Triviño M., Álvarez Escobar P. (2014) „Análisis comparado de los recursos existentes en la actualidad para la formación de intérpretes en contextos de violencia de género”. *Sendebarr: Revista de la Facultad de Traducción e Interpretación* (25), 247–268.
- del Pozo Triviño M., Toledano Buendía C. (2015) *Interpretación en contextos de violencia de género*. Valencia: Tirant Humanidades.
- del Pozo Triviño M., Vaamonde Liste A., Casado-Neira D., Pérez Freire S., Vaamonde Paniagua A., Fernandes del Pozo D., Guinarte Mencía R. (2014a) *Specialised training for interpreters working with gender violence victims/survivors: A report on the Delphi survey carried out on interpreters during the Speak Out for Support (SOS-VICS) project*. Vigo: Traducciones Sprint.
- del Pozo Triviño M., Vaamonde Liste A., Casado-Neira D., Pérez Freire S., Vaamonde Paniagua A., Fernandes del Pozo D., Guinarte Mencía R. (2014b) *Communication between professionals providing attention and gender violence victims/survivors who do not speak the language A report on the survey carried out on agents during the Speak Out for Support (SOS-VICS) project*. Vigo: Traducciones Sprint.
- DGVG [Delegación del Gobierno para la Violencia de Género] (2015) „Macroencuesta de Violencia contra la Mujer 2015”. [Dostęp 16.08.2018 r.] http://www.violenciagenero.msssi.gob.es/violenciaEnCifras/estudios/colecciones/pdf/Libro_22_Macroencuesta2015.pdf
- Fagasiński M., Korniyuchuk A. (2012) „Przemoc domowa i przemoc wobec kobiet – opracowanie”. [Dostęp: 10.08.2018 r.] https://amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/02/Przemoc_wobec_kobiet_FIN.pdf
- Fernandes del Pozo D. (2014) „La invisibilidad de las víctimas de violencia de género extranjeras que no hablan el idioma en los materiales de sensibilización e información elaborados por la Delegación del Gobierno para la violencia de género de España”. *Revista de la Asociación Española de Investigación en Comunicación (RAEIC)* 1(2), 26–39.

- FRA [European Union Agency for Fundamental Rights] (2014) „Violence against women: an EU-wide survey: Main results report.” [Dostęp: 16.08.2018 r.] <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>
- Goetz M. (2014) „Zniewalająca bezradność”. *Niebieska Linia*, nr 6/2014 [Dostęp: 10.08.2018 r.] <http://www.niebieskalinia.pl/pismo/wydania/dostepne-artykuly/5789-zniewalajaca-bezradnosc>
- Kelly D. (2005). *A Handbook for Translator Trainers*. Manchester/Northampton: St. Jerome.
- Krantz G., García Moreno C. (2005): Violence against women. *Journal of Epidemiology and Community Health* (59), 818–821. [Dostęp: 16.08.2018 r.] <https://jech.bmj.com/content/jech/59/10/818.full.pdf>
- Meil Landwerlin, G. (2012). “Análisis sobre la Macroencuesta de Violencia de Género 2011. Centro de Publicaciones del Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad: Delegación del Gobierno para la Violencia de Género (Madrid)” [Dostęp: 10.08.2018 r.] http://www.violenciagenero.igualdad.mpr.gob.es/violenciaEnCifras/estudios/investigaciones/2012/pdf/IV_Macroencuesta_2011.pdf
- Niebieska Linia „Pranie mózgu”. [Dostęp: 10.08.2018] <http://www.niebieskalinia.info/index.php/ofiary-przemocy/dorosly-1/charakterystyka/33-pranie-mozgu>
- ONZ [Organizacja Narodów Zjednoczonych] (1993) *Declaration on the Elimination of Violence against Women*. Zgromadzenie Ogólne ONZ [Dostęp: 10.08.2018 r.] <http://www.un-documents.net/a48r104.htm>
- ONZ [Organizacja Narodów Zjednoczonych] (2015) *The World's Women 2015: Trends and Statistics*. Nowy Jork: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division.
- Ortega Herráez J. M., Fernandes del Pozo D., González Navarro A. (2015) „La interpretación profesional con víctimas de violencia de género en los ámbitos policial y judicial: hacia una asistencia lingüística especializada”, w: del Pozo Triviño M., Toledano Buendía C. (red.) *Interpretación en contextos de violencia de género*. Valencia: Tirant Humanidades, 123–185.
- Pérez Freire S., Casado-Neira D. (2015): „Las dimensiones de la violencia de género: más allá de ‘puertas adentro’”, w: del Pozo Triviño M., Toledano Buendía C. (red.) *Interpretación en contextos de violencia de género*. Valencia: Tirant Humanidades, 20–47.
- Toledano C., Abril I., del Pozo M., Aguilera L. (2015) „Hacia una especialización en interpretación en el ámbito de la violencia de género: investigación, formación y profesionalización”. *MonTI. Monografías de Traducción e Interpretación*, 2 (special issue), 139–160. [Dostęp: 10.08.2018 r.] <http://www.erevistas.uji.es/index.php/monti/article/view/1969/1656>

WHO [World Health Organization], RHR [Department of Reproductive Health and Research], LSHTM [London School of Hygiene and Tropical Medicine], SAMRC [South African Medical Research Council] (2013) *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. Genewa: WHO.

Akty prawne

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego w postępowaniu karnym (Dz.Urz. UE L 280, s. 1)

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw (Dz.Urz. UE L 315, s. 57)

SUMMARY

The article describes a pilot project *Speak Out for Support* (SOS-VICS), implemented in Spain between 2012 and 2014, co-financed by the EU's Criminal Justice Programme and partner universities. The project also supports the application of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012, establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime and Directive 2010/64/EU of the European Parliament and Council of 20 October 2010 on right to interpretation and translation in criminal proceedings.

The article aims to address the results of the project, i.e. range of scientific publications (in Spanish and English), guides and educational materials for agents (including legal and medical field), interpreters, and gender violence victims, as well as publications related to the project that were published after its completion. Moreover, it refers to an investigation which is currently carried out in Poland on the basis of the SOS-VICS project.

Key words: community interpreting, gender-based violence, violence against women, SOS-VICS

Dorota Kulawik, absolwentka Instytutu Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego oraz Szkoły Prawa Hiszpańskiego przy WPiA UW, doktorantka Wydziału Lingwistyki Stosowanej UW oraz Filologii i Wydziału Tłumaczeń Uniwersytetu na Uniwersytecie w Vigo. Od 2017 roku współpracuje z Instytutem, prowadząc zajęcia dla sekcji hiszpańskiej. Jest tłumaczką języka hiszpańskiego i angielskiego, specjalizującą się w tłumaczeniach prawniczych i technicznych.

Agnieszka Dominika Biernacka

Uniwersytet Warszawski

Samantha Cayron: *Manual de traducción jurada de documentos notariales en materia de sucesiones entre los sistemas jurídicos francés y español. La Traductología Jurídica aplicada a la práctica*. Granada: Editorial Comares. 2017. 338 stron. ISBN 978-84-9045-552-4

Publikacja w języku hiszpańskim pt. „Manual de traducción jurada de documentos notariales en materia de sucesiones entre los sistemas jurídicos francés y español. La Traductología Jurídica aplicada a la práctica” składa się z czterech rozdziałów i jest podręcznikiem tłumaczenia tekstów prawnych, w szczególności notarialnych aktów poświadczenia dziedziczenia, w parze językowej francuski-hiszpański.

Autorka – Samantha Cayron związana z Wydziałem Przekładu Pisemnego i Ustnego Uniwersytetu w Genewie – potrzebę powstania recenzowanej publikacji uzasadnia we wstępie („Introducción”, s. XIX–XXV). Po pierwsze, dokumenty z zakresu prawa spadkowego są jednymi z najczęściej tłumaczonych tekstów w kombinacji językowej francuski-hiszpański, co wynika ze ścisłych, geograficznie, kulturowo i społecznie uzasadnionych kontaktów o charakterze prawnym, handlowym, a także prywatnym. Po drugie, same akty notarialne jako dokumenty są gatunkiem stanowiącym olbrzymie wyzwanie dla tłumacza – ze względu na brak terminologii wynikający z nieprzystawalności prawa spadkowego francuskiego i hiszpańskiego (mimo istnienia dwujęzycznych słowników terminologii prawnej i prawniczej, a także jednojęzycznych leksykonów tematycznych). Po trzecie, tłumacze tekstów specjalistycznych, mimo ukończenia studiów w zakresie przekładu, często nie posiadają stosownego warsztatu metodologicznego, co, w połączeniu z brakiem podręczników w zakresie przekładu specjalistycznego, powoduje, że tłumacze napotykają trudne do rozwiązania problemy przekładowe. Zatem, celem recenzowanej publikacji jest przed-

stawienie kontrastywnej analizy translatorycznej dokumentów notarialnych powstałych oryginalnie w języku hiszpańskim i francuskim; zaproponowanie zestawienia terminologii dokumentów notarialnych stosowanej w obydwu językach; a następnie zasugerowanie rozwiązań zaobserwowanych problemów.

Wstęp poprzedzony jest listą skrótów („Abreviaturas”, s. XIII–XIV) występujących w publikacji, gdzie każdy skrót jest dodatkowo opatrzony informacją o kraju jego pochodzenia; następną część książki stanowi wykaz rysunków i diagramów („Índice de cuadros, esquemas, gráficos, imágenes y segmentos de reformulación”, s. XV–XVIII).

Rozdział pierwszy („La teoría aplicada a la traducción jurídica”, s. 1–31) to wykład na temat teorii przekładu prawniczego rozpoczynający się od omówienia aspektów, które należy mieć na uwadze, przystępując do pracy nad tekstem. Autorka postuluje, aby punktem wyjścia była odpowiedź na pytanie, czy dany tekst (1) jest przedmiotem tłumaczenia instytucjonalnego dokumentów prawa międzynarodowego, kiedy to tekst docelowy (tłumaczenie) ma taką samą moc prawną jak tekst wyjściowy (oryginał), (2) jest przedmiotem tłumaczenia w parze języków urzędowych w krajach wielojęzycznych, takich jak Kanada czy Szwajcaria, w ramach takiego samego systemu prawnego, (3) jest przedmiotem tłumaczenia nie tylko z jednego języka na inny, lecz również jest realizowany między dwoma systemami prawnymi, jak dzieje się to w przedmiotowej parze językowej francuski-hiszpański. Następnie Autorka przedstawia aktualny stan badań naukowych dotyczących przekładu prawnego i prawniczego, typologii tekstów prawnych i prawniczych oraz języka charakterystycznego dla tego rodzaju tekstów. W szczególności, wskazuje podejście funkcjonalne do przekładu (Nord 1991/2005) jako ramy teoretyczne analizy materiału będącego przedmiotem badania; omawia m.in. przekład jako działanie pragmatyczne, którego celem jest stworzenie tekstu uwzględniającego kontekst prawny i terminologiczny odbiorców, oraz postuluje, że tłumacz jest czynnym uczestnikiem aktu komunikacji, posiadającym kompetencje wynikające z uwarunkowań językowych, społecznych i etycznych. Odnośnie do ram metodologicznych, Autorka przedstawia materiał badawczy, wymieniając wszystkie rodzaje dokumentów (sporządzanych przez notariuszy w języku francuskim i hiszpańskim, ale geograficznie pochodzących nie tylko z Francji i Hiszpanii, lecz również ze Szwajcarii i Meksyku) znajdujących się w obrocie prawnym na każdym etapie postępowania spadkowego; omawia reprezentatywność zebranego materiału, techniki zbierania danych, kwestie etyczne związane z poufnością danych zawartych w analizowanych dokumentach, a także parametry analizy tekstowej i translatorycznej, takie jak: (1) umiejscowienie dokumentów notarialnych w ramach francuskiego i hiszpańskiego prawa cywilnego i notarialnego w celu

przeprowadzenia analizy porównawczej tekstów powstałych w różnych systemach prawnych; (2) analiza porównawcza dokumentów notarialnych – na poziomie struktury tekstu oraz języka; (3) zastosowanie podejścia funkcjonalnego w przekładzie francuskiego dokumentu notarialnego na język hiszpański. Omawiany, wybitnie teoretyczny, rozdział stanowi wprowadzenie do kolejnych, praktycznych treści i prawdopodobnie okaże się cenny dla tych tłumaczy, którzy jako zarówno początkujący, jak i doświadczeni praktycy zawodu, być może nigdy nie zetknęli się z badaniami naukowymi dotyczącymi przekładu specjalistycznego.

W rozdziale drugim („Ubicación jurídica”, s. 33–68) przedstawiono porządek prawny francuski i hiszpański, ze szczególnym uwzględnieniem prawa cywilnego, w ramach którego sporządzane są dokumenty notarialne – we Francji, w Hiszpanii i w Meksyku. W licznych tabelach przedstawiono fragmenty kodeksów cywilnych wspomnianych krajów, podkreślając podobieństwa i różnice w omówionych w nich terminach prawnych. Oprócz uwarunkowań prawnych, prezentowany jest tutaj również zakres tematyczny omawianych dokumentów. Wydaje się, że szczególnie cenne dla tłumaczy jest omówienie zarówno normatywnych, jak i terminologicznych źródeł wiedzy.

Rozdział trzeci („El instrumento público en materia de sucesiones”, s. 69–129) poświęcony jest omówieniu – zarówno na poziomie makro-, jak i mikrotekstowym – cech dokumentu urzędowego w zakresie prawa spadkowego pod kątem analizy na potrzeby tłumaczenia. W tym celu omówione zostały (1) aspekty formalne, oraz (2) struktura tekstu aktu notarialnego. Podrozdział poświęcony aspektom formalnym rozpoczyna się przedstawieniem uwarunkowań historycznych, które miały wpływ na organizację dokumentu notarialnego – ta część jest analizą porównawczą dokumentów francusko- i hiszpańskojęzycznych. Następnie Autorka skupia się na tekstach hiszpańskojęzycznych, szczegółowo prezentując zagadnienia dotyczące stylu, języka, w jakim sporządzony jest dokument, a ponadto kwestii technicznych, takich jak: rodzaj papieru, odciski pieczęci, podpisy, parafy, numerowanie kart dokumentu, wielkość marginesów, pozostawianie wolnych miejsc, zapis liczb i dat, a także wprowadzanie poprawek. Następnie Autorka przedstawia strukturę dokumentu notarialnego, drobiazgowo omawiając każdą z wyodrębnionych części: komparację, oświadczenia stron, powołanie się na okazane dokumenty, pouczenia, informacje o kosztach, formułę poświadczającą oraz pieczęcie i podpisy. Każda z przedstawionych części jest ilustrowana stosownym fragmentem autentycznego dokumentu notarialnego, z zaznaczeniem charakterystycznych terminów.

Rozdział czwarty („La traducción del documento notarial”, s. 131–274) ukazuje, w jaki sposób można zastosować metodologię pracy z dokumentem urzędowym wyłożoną w rozdziałach poprzedzających. W tym celu dokument w języku francuskim poddano analizie makrotekstowej, a następnie umieszczono w kontekście komunikacyjnym, określono kontekst prawny i adresatów tekstu docelowego. Ponadto na poziomie analizy mikrotekstowej, scharakteryzowano składnię, rejestr i styl dokumentu, ze szczególnym uwzględnieniem terminologii i frazeologii specjalistycznej. Najważniejszym elementem analizy są propozycje rozwiązania problemów terminologicznych.

We wnioskach („Conclusiones”, s. 275–281) Autorka ponownie stwierdza, że punktem wyjścia tłumaczenia tekstów prawnych i prawniczych jest ich umiejscowienie w odpowiednim porządku prawnym, który warunkuje stosowanie konkretnych dokumentów. W ten sam sposób Autorka uzasadnia stwierdzenie, że w pracy tłumacza niezbędna jest znajomość podstaw prawa danego obszaru językowego, a także umiejętność wyszukiwania źródeł prawa i korzystania z nich. Co szczególnie ważne z punktu widzenia tłumaczy języka hiszpańskiego, Autorka omawia podobieństwa i różnice w systemach prawnych krajów hiszpańskojęzycznych i wynikające stąd ewentualne rozbieżności w terminologii prawnej i prawniczej.

Bibliografia („Bibliografía”, s. 283–297) zawiera w większości pozycje hiszpańskojęzyczne i pojedyncze – francusko- i angielskojęzyczne będące publikacjami z zakresu prawa, translatoryki i językoznawstwa.

Kolejne części publikacji to trzy załączniki, wszystkie o charakterze ilustrującym informacje zawarte w poszczególnych rozdziałach. Pierwszy z nich („Anexo 1. Ubicación geográfica de los documentos del corpus”, s. 298) zawiera mapę Hiszpanii, na której zaznaczono miejsce pochodzenia dokumentów prawnych wchodzących w skład omawianego korpusu. Drugi („Anexo 2. Cuadro recapitulativo de la reformulación y los procedimientos aplicados”, s. 301–328) zawiera rozpisane w tabelach dokumenty wchodzące w skład analizowanego materiału, w których obok tekstu wyjściowego (w języku francuskim) i docelowego (w języku hiszpańskim) znajdują się propozycje tłumaczenia wybranych elementów wraz z określeniem zastosowanej techniki tłumaczeniowej. Trzeci („Anexo 3. Acte de notoriété (TO)”, s. 329–338) zawiera całość tekstu wyjściowego w języku francuskim – Acte de notoriété – będącego przedmiotem tłumaczenia na język hiszpański w Rozdziale czwartym.

Podsumowując, należy podkreślić, że recenzowana publikacja powstała z myślą o tłumaczach przekładających dokumenty notarialne w parze językowej francuski-hiszpański. Niemniej jednak, dzięki swojej strukturze i metodycznemu wykładowi na temat praktycznej analizy tekstu prawniczego, książka ta

może być również odczytywana jako przewodnik dla już praktykujących polskojęzycznych tłumaczy przysięgłych i specjalistycznych języka hiszpańskiego, jak również studentów kierunków filologicznych i lingwistycznych oraz kandydatów do zawodu tłumacza przysięgłego języka hiszpańskiego.

Agnieszka Dominika Biernacka, adiunkt w Instytucie Lingwistyki Stosowanej UW, absolwentka i kierownik Interdyscyplinarnego Podyplomowego Studium Kształcenia Tłumaczy (IPSKT). Autorka monografii i artykułów naukowych o tematyce translatorycznej dotyczącej przekładu sądowego. Od 2003 r. – tłumacz przysięgły języka hiszpańskiego.

Paweł Korpala

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Bolesław Cieřlik, Danuta Kierzkowska, Anna Michalska,

Dorota Staniszezwska-Kowalak i Jacek Zieliński:

Tłumacz przysięęły – status prawny i zawodowy.

Warszawa: Wydawnictwo Translegis. 2018. 321 stron.

ISBN 978-83-63053-06-2

Książka „Tłumacz przysięęły – status prawny i zawodowy”, wydana w 2018 r. przez Wydawnictwo Translegis, to wartościowa publikacja dotycząca zawodu polskiego tłumacza przysięęłego. Mimo że w swoim czasie powstało stosunkowo dużo publikacji na temat tłumaczenia prawniczego, zawodu tłumacza i egzaminu na tłumacza przysięęłego (np. Kierzkowska 2007; Kierzkowska 2011; Cieřlik i in. 2014; Czyżewska i in. 2016), to wciąż brakowało szczegółowego opracowania dotyczącego aktualnego statusu prawnego i zawodowego tej profesji w Polsce. To lektura obowiązkowa nie tylko dla tłumaczy przysięęłych i adeptów zawodu, ale również dla dydaktyków przekładu pisemnego i ustnego. Zawarte w książce opisy i zalecenia stanowią obszerne i rzetelne kompendium wiedzy na temat przepisów prawa obowiązujących na terenie Polski oraz zasad wykonywania zawodu tłumacza przysięęłego. Treści zostały przedstawione w sposób przystępny i zrozumiały, co jest dodatkowym atutem recenzowanej publikacji.

Książka została podzielona na dwa rozdziały, uzupełnione o suplement składający się z tekstów aktów prawnych, zaleceń organizacji tłumaczy i spisu podstawowej literatury zawodowej. Rozdział pierwszy („Status prawny tłumacza przysięęłego”) rozpoczyna się krótkim, acz wyczerpującym, omówieniem historii zawodu tłumacza przysięęłego. Autor rozdziału prezentuje i komentuje ustawy i rozporządzenia regulujące status tłumacza przysięęłego. Pomimo w pewnym zakresie historycznego charakteru, część ta nie jest pozbawiona informacji praktycznych, np. dotyczących obowiązujących stawek za tłumacze-

nia pisemne i ustne z języków obcych na język polski i z języka polskiego na języki obce oraz wymagań stawianych obecnie kandydatom na tłumaczy przysięgłych. Z punktu widzenia dydaktyki przekładu, niezwykle istotne wydaje się być omówienie postulatu Stowarzyszenia Tłumaczy Polskich (str. 26) domagającego się, aby oprócz znajomości języka obcego, kandydat na tłumacza przysięgłego wykazywał się również umiejętnością tłumaczenia, jako że nie są to kompetencje tożsame.

W drugim podrozdziale rozdziału pierwszego („Tłumacz przysięgły jako wolny zawód określony w ustawie”) omówiono, między innymi, obecnie obowiązujące przepisy regulujące uprawnienia do wykonywania tego zawodu w Polsce oraz zasady jego wykonywania na mocy ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego, odpowiedzialność karną, cywilną i administracyjną tłumaczy, a także treść ustawy o zasadach uznawania kwalifikacji zawodowych nabytych w państwach członkowskich Unii Europejskiej z 22 grudnia 2015 r. oraz kwestię stażu adaptacyjnego i testu umiejętności dla osób ubiegających się o uznanie kwalifikacji do wykonywania zawodu tłumacza przysięgłego.

Podrozdział drugi zawiera wiele informacji praktycznych, podkreślających użyteczność recenzowanej publikacji dla adeptów tłumaczenia, którzy chcieliby w przyszłości wykonywać zawód tłumacza przysięgłego. Z dużą dokładnością opisano egzamin na tłumacza przysięgłego: jego dwie części, koszt egzaminu, kryteria oceny, zdawalność egzaminu w roku 2016 r. oraz formę ogłoszenia wyników. Mimo że czytelnik ma szansę zapoznać się z pełnym tekstem rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie szczegółowego sposobu przeprowadzenia egzaminu na tłumacza przysięgłego, warto byłoby opis egzaminu uzupełnić o bardziej szczegółową informację o pomocach, z których kandydaci mogą korzystać (lub z których nie mogą korzystać) w trakcie egzaminu.

Na duże uznanie zasługuje podrozdział 2.3.1. poświęcony uprawnieniom i obowiązkom tłumaczy przysięgłych. Treść tego podrozdziału jest ważną pomocą dla nauczycieli tłumaczenia, którzy w toku prowadzonych zajęć powinni uzmysłowić adeptom sztuki przekładu rolę bezstronności tłumacza, szczególnej staranności podczas wykonywania tłumaczenia, jak również obowiązku zachowania w tajemnicy faktów i okoliczności, z którymi tłumacz zapoznał się, wykonując zlecenie. Z kolei pracującym już na rynku tłumaczom autorzy książki przypominają o obowiązku doskonalenia swoich kwalifikacji zawodowych, np. poprzez udział w szkoleniach, sympozjach oraz zapoznawanie się z publikacjami dotyczącymi przekładu. Opisywana tu publikacja jest doskonałym przykładem takiego źródła.

Po części dotyczącej uprawnień i obowiązków tłumaczy przysięgłych następuje, w podrozdziale 2.3.2., omówienie kwestii wynagrodzenia za czynności tłumacza przysięgłego. W odniesieniu do wynagrodzenia za wykonane tłumaczenie ustne, dokładnie opisano sposób obliczania godzin obecności i dostępności tłumacza ustnego. Ponieważ od wielu lat rozporządzenie w sprawie wynagrodzenia za czynności tłumacza przysięgłego jest narażone na ostrą krytykę i protesty tłumaczy wobec nie tylko zaniżonych stawek, lecz również ogólnej struktury tych stawek, można mieć nadzieję, że w rozdziale stanowiącym komentarz do przepisów prawa znajdzie się omówienie tych kwestii w następnym wydaniu.

W drugim rozdziale książki („Zasady wykonywania zawodu w praktyce tłumacza przysięgłego”) autorzy szczegółowo omówili status zawodowy tłumacza, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii takich jak: zasady etycznego postępowania w zawodzie tłumacza przysięgłego oraz zasady praktyki zawodowej, zarówno przy wykonywaniu poświadczonych tłumaczeń pisemnych, jak i ustnych.

W podrozdziale pierwszym („Etyka tłumacza przysięgłego”) autorzy w przejrzysty i wyczerpujący sposób rozwijają dość lakonicznie sformułowane zalecenia dotyczące jakości tłumaczenia zawarte w art. 14 Ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego. Dla przykładu, w części 1.3., poświęconej doskonaleniu kwalifikacji zawodowych tłumacza, zwrócono uwagę, iż obowiązek ten nie dotyczy tylko i wyłącznie podnoszenia kompetencji językowych i tłumaczeniowych, ale również posiadania aktualnej wiedzy w zakresie krajowego i międzynarodowego obrotu prawnego. Zalecenie to jest jak najbardziej uzasadnione; odpowiada ono również modelom kompetencji tłumaczy, szeroko omawianym w literaturze przekładoznawczej (np. kompetencje pozajęzykowe – wiedza o świecie oraz wiedza specjalistyczna – w modelu grupy PACTE 2005, 2011). W części 1.4. czytelnik może zapoznać się z zaleceniami autorów dotyczącymi korzystania przez tłumacza z pomocy warsztatowych i konsultacji ze specjalistą w danej dziedzinie lub rodowym użytkownikiem języka docelowego. Po omówieniu obowiązku przyjęcia zlecenia i prawa do odmowy tłumaczenia (część 1.5.), autorzy publikacji poruszają kwestię wynagrodzenia tłumacza przysięgłego, przestrzegając również przed stosowaniem przez tłumaczy tzw. cen dumpingowych i zalecając dokumentowanie wszelkich zdobytych kompetencji translatorskich. Podrozdział pierwszy drugiego rozdziału kończy omówienie solidarności koleżeńskej i kultury zawodowej tłumacza. Lojalność wobec innych tłumaczy i chęć dzielenia się wiedzą z osobami mniej doświadczonymi to niezwykle istotne kompetencje tłumacza. Mimo że nie są one specyficzne dla profesji tłumacza, a raczej są elementem dobrych obyczajów w każdym innym

zawodzie, ich omówienie skutecznie i przekonująco dopełnia obraz etyki zawodowej tłumacza.

Podrozdział drugi i trzeci rozdziału drugiego poświęcono warsztatowi tłumacza przysięgłego, zarówno w odniesieniu do tłumaczeń pisemnych (część 2), jak i ustnych (część 3). Części te są zbiorem praktycznych zaleceń, między innymi dotyczących poświadczania zgodności tłumaczenia z oryginałem, układu graficznego tekstu tłumaczenia oraz stosowania uwag tłumacza i innych zasad formalnoprawnych, szczególnie w przypadku problematycznych elementów języka, jak np. nazwy własne. Autorzy podpowiadają, jak łączyć i pieczętować tłumaczenie wielostronicowe, jak poprawnie zapisać formułę poświadczającą tłumaczenie oraz jak prowadzić repertorium tłumacza przysięgłego, opierając się na przepisach prawa i tradycji zawodowej.

Odnosnie do tłumaczenia ustnego, autorzy między innymi poruszają następujące kwestie: czas pracy tłumacza, prawo do uzyskania informacji o tematyce tłumaczenia, rodzaje tłumaczenia ustnego stosowane w praktyce zawodowej tłumacza przysięgłego, prawo do ochrony danych osobowych tłumacza ustnego itp. Informacje opisane w książce są aktualne; autorzy opisują zmiany dotyczące pracy tłumacza przysięgłego, które nastąpiły na przestrzeni kilku ostatnich lat, np. możliwość poświadczania dokumentów kwalifikowanym podpisem elektronicznym.

W części 2.1. precyzyjnie określa się przedmiot pisemnego i ustnego tłumaczenia poświadczanego, którym jest zarówno dokument urzędowy, jak i prywatny i każdy rodzaj kopii, czyli po prostu każdy rodzaj tekstu (str. 127). Zakładając, że adept zawodu chciałby wiedzieć, jakie – choćby przykładowe – rodzaje dokumentów trafiają na biurko tłumacza przysięgłego, zanim sięgnie do zbioru „Dokumenty polskie” lub innego zbioru dokumentów obcojęzycznych (patrz bibliografia: Poznański 2011), może warto byłoby w następnym wydaniu omówić bardziej szczegółowo tę kwestię.

W części 2.5. rozdziału drugiego autorzy omawiają wielkość strony obliczeniowej, odnosząc się do wolnorynkowych praktyk stosowanych przez tłumaczy nieprzysięgłych. Podobne odniesienia w tej i w innych kwestiach stosowane są jednak wyłącznie porównawczo – autorzy nie rozwijają innych tematów dotyczących tłumaczeń nieprzysięgłych, konsekwentnie ograniczając się do praktyki tłumacza przysięgłego. Należy więc stwierdzić, że zalecenia opisane w rozdziale drugim stanowią kompendium wiedzy i praktycznych wskazówek zarówno dla tłumaczy przysięgłych, jak i adeptów sztuki tłumaczenia poświadczanego.

Książka „Tłumacz przysięgły – status prawny i zawodowy” została uzupełniona o suplement, zawierający teksty aktów prawnych, zalecenia stowa-

rzyszeń i organizacji tłumaczy oraz bibliografię. Czytelnik znajdzie tu między innymi tekst Ustawy z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego, rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości dotyczące pracy tłumaczy przysięgłych, Dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym, Kartę tłumacza polskiego STP oraz Kodeks tłumacza przysięgłego PT TEPIS – obecnie Kodeks zawodowy tłumacza przysięgłego znowelizowany w 2018 r. Znajomość przytoczonych w suplemencie aktów prawnych jest kluczowa dla tłumaczy przysięgłych, stąd ich obecność jest w pełni uzasadniona. Co więcej, Kodeks PT TEPIS zawierający autorytatywny opis zasad etyki i praktyki zawodowej tłumacza przysięgłego, na który powołują się też autorzy książki, można również bardzo skutecznie wykorzystać w dydaktyce przekładu jako akt normatywny.

Przyszli tłumacze pisemni i ustni znajdą więc w książce odpowiedzi na pytania, które są często przedmiotem dyskusji w toku zajęć z tłumaczenia. Zrozumienie obowiązków tłumacza przysięgłego, między innymi dotyczących staranności i zachowania bezstronności, pozwoli studentom na lepsze przygotowanie do wykonywania tego zawodu. Przyszli tłumacze znajdą również informację o obowiązku korzystania z pomocy warsztatowych i konsultacji znawcy przedmiotu oraz odpowiedzi na pytania dotyczące strategii tłumaczeniowych, które omawiane są podczas zajęć ze studentami przekładu (np. Newmark 1988; Chesterman 1997). Autorzy recenzowanej książki definiują wierność tłumaczenia, wyjaśniają, jak stosować uwagi i wzmianki tłumacza, transkrypcję i transliterację nazw własnych oraz jak przytaczać w tłumaczeniu nazwy jednostek miar i wag. Przyszli tłumacze często pytają, jak radzić sobie z błędami zawartymi w dokumencie źródłowym. Lektura niniejszej publikacji wyposaży adeptów sztuki przekładu w tę wiedzę. Podsumowując, akty prawne i zalecenia zawarte w suplemencie do książki stanowią bardzo przydatne rozszerzenie zagadnień poruszonych w rozdziale pierwszym i drugim. Z wiedzy tej skorzystają nie tylko tłumacze przysięgli, ale również studenci tłumaczenia pisemnego i ustnego oraz dydaktycy przekładu.

W publikacji o tej objętości pewne niedociągnięcia edytorskie wydają się być nieuniknione. Jednakże wskazanie najważniejszych z nich może być przydatne przy opracowaniu kolejnego wydania książki. Dla przykładu, autorzy użyli niepełnej nazwy uczelni Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (str. 27), niepoprawnej nazwy instytucji Komisja Europejska (str. 115) oraz niekonsekwentnie tłumaczyli na język polski pełną nazwę stowarzyszenia AIIC, które powinno raczej brzmieć jako „Międzynarodowe Stowarzyszenie Tłumaczy Konferencyjnych” (str. 185, a nie tak jak na str. 125). W publikacji sporadycz-

nie pojawiają się inne drobne błędy edytorskie, dla przykładu: niekonsekwentny zapis Dz.U. – z odstępem lub bez (por. str. 60 i 148); stosowanie górnego, zamiast dolnego, cudzysłowu otwierającego (np. na str. 174, 175, 200, 204); w części „Literatura zawodowa” niekonsekwentnie stosowana jest kursywa, odstępy między znakami/słowami oraz zapis dat publikacji w nawiasie. Ponieważ te drobne usterki nie wpływają na wartość merytoryczną publikacji, tym bardziej warto je wyeliminować przy opracowywaniu kolejnego wydania książki.

Reasumując, recenzowana publikacja to niezwykle wartościowe opracowanie zbiorowe, w wyczerpujący sposób omawiające cztery podstawowe źródła wiedzy o statusie tłumacza przysięgłego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, tj. przepisy prawa, naukę, praktykę i zalecenia zawodowe. Autorzy książki to osoby z wieloletnim doświadczeniem zawodowym; możliwość zapoznania się z zaleceniami autorytetów w tej dziedzinie to dla czytelnika szansa nie do przecenienia. Zakres poruszanych zagadnień dowodzi, że twórcy książki to osoby doskonale identyfikujące potrzeby (przyszłych) tłumaczy. Z uwagi na aktualność opisywanych zagadnień i niezaprzeczalną wartość merytoryczną tekstu publikacji, jest to lektura obowiązkowa dla tłumaczy przysięgłych, adeptów tłumaczenia pisemnego i ustnego, dydaktyków przekładu oraz jednostek i organów współpracujących z tłumaczami przysięgłymi.

BIBLIOGRAFIA

- Chesterman A. (1997) *Memes of translation: The spread of ideas in translation theory*. Amsterdam: John Benjamins.
- Cieślak B., Laska L., Rojewski M. (red.) (2014) *Egzamin na tłumacza przysięgłego. Komentarz, teksty egzaminacyjne, dokumenty* (2 wydanie). Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Czyżewska M., Matulewska A., PT TEPIS (2016) *Przyszłość zawodu tłumacza przysięgłego i specjalistycznego – współczesne wyzwania*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS.
- Kierzkowska D. (2007) *Tłumaczenie prawnicze*. Warszawa: Wydawnictwo Translegis.
- Kierzkowska D. (2011) *Kodeks tłumacza przysięgłego z komentarzem 2011*. Warszawa: Wydawnictwo Translegis.
- Newmark P. (1988) *A textbook of translation*. Hertfordshire: Prentice Hall.
- PACTE (2005) „Investigating translation competence: Conceptual and methodological issues”. *Meta* 50(2), 609–619.
- PACTE (2011) „Results of the validation of the PACTE Translation Competence Model: Translation project and dynamic translation index”, w: O’Brien S. (red.) *Cognitive explorations of translation*. Londyn: Continuum Studies in Translation, 30–53.

Poznański J. (2011) *Dokumenty polskie. Wybór dla tłumaczy sądowych*. Warszawa: Wydawnictwo Translegis.

Paweł Korpala, adiunkt w Zakładzie Studiów nad Przekładem Wydziału Anglistyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, tłumacz ustny i pisemny. Kształci przyszłych tłumaczy w zakresie tłumaczeń ustnych (*liaison*, konsekutywnych) oraz pisemnych (tłumaczenie prawnicze i tekstów biznesowych). Autor rozprawy doktorskiej pt. „*Linguistic and psychological indicators of stress in simultaneous interpreting*”. W pracy naukowej zajmuje się psychologicznymi i kognitywnymi aspektami tłumaczenia ustnego, zjawiskiem stresu w tłumaczeniu konferencyjnym oraz metodą okulografii w tłumaczeniu pisemnym i ustnym.

